МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
БИТОЛА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

ТЕМА:

ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Ментор: Проф. др – Марија Гроздановска

Студент: Билјана Тинтоска

Број на индекс: М237004

Насока: Казнено Право

Битола, 2024

Предмет на магистерскиот труд е правото на правично судење и владеењето на правото, со посебен акцент на неговата примена во кривичната постапка. Направена е компаративна анализа на Македонија со европски земји. Спроведено е емпириско истражување на 50 испитаници преку анкетен прашалник кој опфаќа 10 прашања, насочени кон идентификување на перцепциите и искуствата на граѓаните за функционирањето на правосудниот систем и примената на правото на правично судење.

Целта на истражувањето е да се анализираат правната рамка, судската практика и системските слабости кои влијаат врз правичното судење, како и да се утврдат конкретни предизвици во неговата практична примена.

Добиените резултати укажуваат на сериозни недостатоци во функционирањето на кривичната постапка. Истражувањето покажува дека 89.7% од судските пресуди во кривичните постапки завршуваат со осудителна одлука, што отвора прашања за непристрасноста и рамноправноста на страните во постапката. Само 7% од граѓаните имаат доверба во правосудниот систем, што е поразителен податок и јасен индикатор за системска недоверба и перцепција за политички влијанија и корупција.

Крајните резултати нагласуваат дека неопходни се темелни реформи во кривичната постапка, со цел да се обезбеди ефикасно и транспарентно спроведување на правичното судење, како и да се зајакне довербата на граѓаните во судските институции. Во идни истражувања, се препорачува посеопфатна анализа на примената на алтернативни методи за решавање на спорови, дигитализација на судските процеси и воведување редовни обуки за судиите во насока на усогласување со европските стандарди за правично судење.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: правично судење, доверба, осудителни пресуди

The subject of this master's thesis is the right to a fair trial and the rule of law, with a particular focus on its application in criminal proceedings. A comparative analysis of North Macedonia and European countries has been conducted. Additionally, an empirical study was carried out involving 50 respondents through a questionnaire consisting of 10 questions, aimed at identifying citizens' perceptions and experiences regarding the functioning of the judiciary and the application of the right to a fair trial.

The purpose of the research is to analyze the legal framework, judicial practice, and systemic deficiencies that affect fair trial standards, as well as to identify specific challenges in its practical implementation.

The findings reveal significant shortcomings in the functioning of the criminal justice system. The study shows that 89.7% of court decisions in criminal cases result in convictions, raising questions about impartiality and equality of parties in the proceedings. Only 7% of citizens expressed trust in the judiciary, a disheartening figure that clearly indicates systemic distrust and perceptions of political influence and corruption.

The final results highlight the urgent need for comprehensive reforms in criminal proceedings to ensure the effective and transparent implementation of the right to a fair trial and to restore public trust in judicial institutions. Future research should include a broader analysis of alternative dispute resolution methods, the digitalization of judicial processes, and the introduction of regular training for judges to align with European standards for fair trials.

KEY WORDS: fair trial, trust, conviction verdicts

СОДРЖИНА iii

ВОВЕД **1**

ГЛАВА 1. КРИВИЧНА ПОСТАПКА, ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ 4

1.1. Поим за правично судење 7

1.2. Историски развој за правото на правично судење 9

1.3. Основни елементи кои ги содржи правото на правично судење 11

1.4. Меѓународни и регионални стандарди за правично судење 14

ГЛАВА 2. ПРАВНАТА РАМКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 20

2.1. Уставни и законски одредби: гаранции за правично судење 20

2.2. Судската практика: анализа на конкретни национални случаи 29

2.3. Судската практика во кривичните предмети: недостатоци во примената на правото на правично судење во Република Македонија (2021–2023) 32

2.4. Изгубени предмети пред европскиот суд за човекови права: анализа на правичното судење во Република Македонија 36

2.4.1. „Митев против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 38

2.4.2. „Села и други против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 41

2.4.3. „Стамболов против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 43

2.4.4. „Груевски против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 45

2.4.5. „Талевска и Трпческа против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 47

2.4.6. „Костовски против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права 49

ГЛАВА 3. СПОРЕДБА СО ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ И ПРАВНИ СИСТЕМИ 52

3.1. Право на правично судење во Германија: анализа на законодавството, практиката и релевантни примери 52

3.2. Право на правично судење во Велика Британија: анализа на законодавството, практиката и релевантни примери 58

3.3. Право на правичното судење во Холандија: анализа на законската рамка, примената на начелата и судската пракса 62

3.4. Право на правичното судење во Хрватска: анализа на правната рамка, примената на начелата и судската практика 65

3.5. Право на правичното судење во Италија: анализа на законската рамка и предизвиците во практиката 69

3.6. Важноста на праведната постапка во кривичната материја: од предистрага до Суд .72

ГЛАВА 4. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП 77

4.1. Мотив на истражувањето.....77

4.2. Предмет на истражување.....77

4.3. Цел на истражувањето 79

4.4. Задачи на истражувањето 80

4.5. Хипотези на истражувањето.....81

4.6. Методи на истражување 82

4.7. Тек на истражувањето.....84

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА.....87

ЗАКЛУЧОК.....108

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 112

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК.....117

ВОВЕД

Правото на правично судење претставува столб на правниот систем во секоја современа држава. Тоа не е само технички принцип или формална обврска, туку е суштински елемент на владеењето на правото кој овозможува заштита на основните човекови права.

Историски гледано, овој концепт има длабоки корени кои се протегаат од древните правни системи, како оние во Римската Империја, па сè до современите меѓународни стандарди кои се промовирани преку документи како Европската конвенција за човекови права. Правото на правично судење обезбедува правна сигурност, фер постапка и еднаков третман, и е од суштинско значење за функционирањето на демократијата и довербата во институциите.

Во контекстот на нашата држава, правото на правично судење претставува не само гаранција за фер постапка, туку и механизам преку кој граѓаните ја градат својата доверба во правосудството. Сепак, анализата на националниот правен систем покажува дека постојат значајни предизвици кои влијаат врз примената на ова право. Судските реформи, транспарентноста и независноста на судиите се сè уште прашања кои бараат внимание. Овој труд има цел да понуди детален преглед на правото на правично судење, да ги идентификува слабостите и да предложи решенија за подобрување на ситуацијата во националниот контекст.

Ова истражување произлегува од потребата да се разберат и решат конкретните проблеми со кои се соочува правосудниот систем во нашата држава. Правото на правично судење е основа за фер постапка во секој вид на судска процедура, било да се работи за кривична, граѓанска или управна постапка. Неговото правилно спроведување не само што гарантира дека индивидуалните права ќе бидат заштитени, туку и обезбедува основа за економски развој, политичка стабилност и социјална правда.

Во овој труд, значењето на истражувањето се оправдува преку актуелните предизвици со кои се соочува нашата држава. Изгубените предмети пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) ја покажуваат потребата за систематски пристап во надминување на недостатоците. Анализата на ваквите предмети ќе помогне да се идентификуваат

критичните точки кои бараат реформи и ќе овозможи формулирање на конкретни препораки.

Истражувањето се заснова на компаративен пристап, кој ги разгледува искуствата на европските држави. Преку оваа анализа, трудот ќе понуди конкретни решенија за унапредување на правото на правично судење во нашиот правен систем.

Трудот е структуриран во седум меѓусебно поврзани глави, од кои секоја обработува различен аспект од правото на правично судење.

Првата глава е посветена на дефинирање на основните поими и концепти поврзани со правото на правично судење и кривичната постапка. Во овој дел се разгледува историскиот развој на правичното судење, почнувајќи од античките правни системи, како што се Законикот на Хамураби и римското право, па сè до современите правни рамки. Се анализираат темелните принципи на правичното судење, како што се јавноста на постапката, независноста и непристрасноста на судиите, правото на одбрана, рамноправноста на страните и презумпцијата на невиност. Посебно внимание се посветува на улогата на казната и на функциите на кривичната постапка во заштитата на човековите права.

Втората глава со наслов „Правната рамка во Република Македонија“ ги анализира уставните и законските одредби што го гарантираат правото на правично судење во кривичната постапка. Во овој дел се обработуваат клучните начела дефинирани во Уставот на Република Македонија, Законот за кривична постапка и Кривичниот законик. Се истражуваат и одлуките на судовите во нашата држава кои ја третираат оваа тема, како и влијанието на пресудите на Европскиот суд за човекови права врз националното законодавство и реформите во правосудниот систем. Посебно внимание се посветува на прашањата како што се судењето во разумен рок, правото на правна помош и заштитата на правата на обвинетиот.

Третата глава е насловена „Споредба со европски држави и правни системи“ и се фокусира на компаративна анализа на правичното судење во кривичната постапка во различни европски држави. Во овој дел се истражуваат правните системи на Германија, Велика Британија, Холандија, Хрватска и Италија. Се анализираат успешните правосудни реформи во овие земји, со акцент на независноста на судството, транспарентноста на постапките и примената на современи алатки за обезбедување фер судски процеси. Оваа

анализа има цел да идентификува добри практики кои би можеле да се применат во нашиот правен систем, со посебен осврт на механизмите за намалување на одолговлекувањето на судските процеси и зајакнување на правната сигурност.

Четвртата глава, насловена „Методолошки пристап, резултати и дискусија“, е посветена на објаснување на методолошкиот пристап на истражувањето, како и на резултатите од анализата. Во делот за методолошкиот пристап се опишуваат методите и техниките што се користени во истражувањето, како што се компаративната анализа, анализа на судска пракса и истражување на правните извори. Се објаснува текот на истражувањето, изборот на методи и основата врз која се обработуваат собраните податоци. Во делот за резултати и дискусија се презентираат наодите од истражувањето во контекст на правичноста на судењето, идентификуваните предизвици во нашата држава и споредбените согледувања од европските земји. Резултатите се дискутираат преку анализа на конкретни случаи и примери од националната и меѓународната судска пракса.

На крајот, заклучокот ги сумира главните наоди од истражувањето и нуди конкретни препораки за унапредување на правичното судење во кривичната постапка во нашата држава. Препораките вклучуваат реформи за подобрување на транспарентноста на судските процеси, зајакнување на независноста на судиите и намалување на времетраењето на постапките. Преку овие насоки, трудот претставува основа за идни правосудни реформи и обезбедува практични решенија за зголемување на правната сигурност и довербата во судскиот систем.

Со ваквата структура, трудот овозможува темелна анализа на правичното судење во кривичната постапка преку испитување на националната правна рамка, компаративните искуства од европските држави и резултатите од истражувањето.

ГЛАВА 1. КРИВИЧНА ПОСТАПКА, ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Кривичната постапка, претставува организиран систем од дејствија што ги спроведуваат државни органи со цел да утврдат дали е сторено кривично дело, да го идентификуваат сторителот и да одредат соодветна санкција. Овој процес е основа на секој правен систем, кој преку својата структура и правила обезбедува рамнотежа меѓу казната и правдата, истовремено штитејќи ги правата на обвинетите[1].

Историски, кривичната постапка се појавува како начин за справување со криминалитетот и заштита на општествениот поредок. Првите документирани примери датираат од Законикот на Хамураби (1754 г.п.н.е.), каде што биле утврдени основни правила за спорови, казни и права на граѓаните. Овој законик вовел принцип на пропорционалност (*око за око, заб за заб*), што го претставувал темелот на казнениот систем на древна Месопотамија[2].

Римското право, преку Јустинијановите институции (VI век), направило значителен напредок, формализирајќи ги принципите на јавност, презумпција на невиност и правото на одбрана. Овие принципи се пренесувале во текот на вековите и влијаеле врз кривичното право на Европа. Со текот на времето, инквизиторниот систем во средниот век вовел тајност и строга репресија, но и ја ограничил рамноправноста на страните во постапката. Сепак, во XVIII век, мешовитиот модел на постапка донел значајни реформи, интегрирајќи елементи од претходните системи и гарантирајќи поголеми права на обвинетите[3].

Современите кривични постапки, развиени преку Кодексот на Наполеон и Европската конвенција за човекови права, стават акцент на правичноста, транспарентноста и заштитата на човековите права. Историскиот развој на кривичната постапка е одраз на стремежот на општествата кон правда и уреденост, адаптирајќи ги законските рамки кон општествените потреби.

Кривичната постапка, освен што е средство за казнување на сторителите, има клучна улога во превенцијата на криминалот. Превенцијата е поделена на два основни вида: специјална и генерална.

---

[1] Калајџиев, Г., Мисоски, Б., и др. (2015). Казнено процесно право. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“. стр. 09.
[2] Van De Mieroop, M. (2005). King Hammurabi of Babylon: A biography. Blackwell Publishing, стр. 45–47.
[3] Borkowski, A., & Du Plessis, P. (2010). Textbook on Roman law (4th ed.). Oxford University Press, стр. 52–55.

Специјалната превенција има за цел да го спречи сторителот повторно да изврши кривично дело. Ова се постигнува преку соодветни санкции и мерки, кои го корегираат однесувањето на сторителот и ја намалуваат веројатноста за рецидивизам.

Од друга страна, генералната превенција влијае врз поширокатa јавност, создавајќи страв од казните кои можат да следат за кршење на законите.

Превентивната улога на кривичната постапка е клучна за зачувување на општествениот мир и ред, додека истовремено служи како ефикасен инструмент за борба против криминалитетот.

Казната, како краен резултат на кривичната постапка, има двојна функција: репресивна и превентивна. Репресивната функција се однесува на санкционирањето на сторителот за стореното дело, додека превентивната има за цел да ги предупреди и другите граѓани за последиците од нивните постапки[4].

Казната е не само средство за одмазда, туку и начин за рехабилитација на сторителот. Со правилна примена, таа може да поттикне реинтеграција на осуденото лице во општеството, додека истовремено испраќа порака за правдата и законитоста.

Еден од најважните аспекти на кривичната постапка е обезбедување на правичност и рамноправност за сите учесници. Процесните правила, утврдени со закони, имаат цел да спречат произволност и неправда, обезбедувајќи дека секоја фаза од постапката е транспарентна и објективна.

Судот, обвинителството, одбраната и другите учесници имаат строго утврдени улоги и права во постапката. Овие правила гарантираат дека правичноста ќе биде спроведена и дека ќе се постигне баланс меѓу правата на обвинетите и интересите на општеството. Кривичната постапка подразбира комплексен систем од односи меѓу субјектите, чија крајна цел е остварување на правдата.

Таа е повеќе од збир на правила и процедури, таа е основа на правниот систем што ја обезбедува правичноста, штити правата на поединците и го гарантира владеењето на правото. Низ својата еволуција, таа го одразува стремежот на општествата да воспостават правда и ред[5].

[4] Cavadino, M., & Dignan, J. (2007). The penal system: An introduction (4th ed.). SAGE Publications, стр. 67–70.
[5] Duff, R. A., & Garland, D. (1994). A reader on punishment. Oxford University Press, стр. 12–15.

Историскиот развој, принципите за превенција и функцијата на казната ја дефинираат кривичната постапка како еден од најзначајните механизми за заштита на општествената хармонија. Во ера на глобални предизвици и растечка криминалност, кривичната постапка останува незаменлив инструмент за зачувување на правниот поредок и зајакнување на довербата во правосудниот систем.

Кривичната постапка не е само средство за откривање и санкционирање на кривичните дела. Таа претставува основа за заштита на човековите права и за гарантирање на правната сигурност.

1. Заштита на правата на обвинетиот: Кривичната постапка обезбедува рамка во која обвинетиот има право на правична одбрана, претпоставка на невиност и пристап до правни лекови. Ова е потврдено со член 6 од Европската конвенција за човекови права.
2. Јакнење на јавната доверба во правосудниот систем: Добро организираната и правично спроведена кривична постапка е клуч за одржување на довербата на граѓаните во судството. Кога постапките се транспарентни и фер, граѓаните веруваат дека правдата е достапна за сите.
3. Обезбедување на јавниот ред и мир: Со спроведување на кривичната постапка, државата покажува дека правото и законите се алатки за решавање на конфликти, што го намалува ризикот од насилни одмазди или паралелни системи на „правда“.
4. Идентификација и санкционирање на сторителите: Една од основните цели на кривичната постапка е да се утврди вистината и да се обезбеди правично санкционирање на виновниците. Ова ја зајакнува идејата за одговорност и обесхрабрува потенцијални сторители.
5. Заштита на жртвите и оштетените: Преку кривичната постапка, жртвите имаат можност да ги остварат своите права, да добијат надомест и да видат дека сторителите се соочуваат со правдата.
6. Меѓународна димензија: Современата кривична постапка е основа за соработка меѓу државите во борбата против транснационалниот криминал, како што се корупцијата, тероризмот и трговијата со луѓе[6].

[6] Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., & Buckley, C. M. (2014). Law of the European Convention on Human Rights (3rd ed.). Oxford University Press, стр. 206–210.

1.1. Поим за правично судење

Правичното судење претставува правен концепт кој се однесува на начинот на кој се водат судските постапки и обврските на институциите кои ги спроведуваат. Овој поим подразбира гарантирање на одредени минимални стандарди кои осигуруваат дека секое лице, без оглед на неговиот правен статус, има еднаков пристап до судот и ужива фер третман за време на постапката.

Во својата суштина, правичното судење ја нагласува потребата од почитување на правата на сите учесници во судскиот процес, со цел да се избегнат неправди и дискриминација. Ова право го опфаќа принципот на еднаквост пред законот, право на независен и непристрасен суд и транспарентност на постапките. Суштинската функција на правичното судење е да обезбеди правична рамнотежа помеѓу интересите на страните и да ја заштити интегритетот на правниот систем[7].

Според овој поим, сите страни во постапката треба да имаат еднаква можност да ги изнесат своите аргументи, да презентираат докази и да одговорат на тврдењата на спротивната страна. Овој пристап ја обезбедува рамноправноста во постапката, создавајќи услови за вистинско спроведување на правдата.

<u>Во контекст на правичноста, поимот се дефинира преку одредени основни аспекти:</u>

1. Јавност и транспарентност: Судските постапки мора да бидат достапни за јавноста, со цел да се избегне тајност која може да води до неправилности.
2. Непристрасност: Судот и сите негови учесници мора да дејствуваат без предрасуди или влијанија кои би можеле да ја нарушат правдата.
3. Право на правна помош: Секое лице има право да добие професионална поддршка за заштита на своите интереси, без оглед на неговите финансиски можности.

Понатаму, правичното судење подразбира дека страните во спорот мора да бидат известени за сите аспекти на постапката и да имаат доволно време да се подготват за својата

[7] Blackstone, M., & Lay, B. (2019). Principles of fair trial in international law. Oxford University Press, стр. 102–106.

одбрана или обвинение. Овој аспект е особено значаен за обезбедување на еднаков пристап до правдата[8].

Поимот за правично судење ја надминува техничката примена на правото и се однесува на начелата за правда и етика, кои треба да го водат секој правен процес. Неговото значење е повеќе од теоретско; тоа претставува основа за практична примена на правдата и заштита на правата на сите граѓани.

Tribe (1988) го дефинира правичното судење како „процес кој обезбедува балансирано и непристрасно разгледување на сите докази, каде што судските институции се обврзани да делуваат транспарентно и во интерес на правдата“[9]. Оваа дефиниција го нагласува значењето на објективноста и транспарентноста како основа на правичниот процес.

Dworkin (1977) опишува правичното судење како „морален принцип вграден во правото, кој осигурува дека судските одлуки се базирани на фер процедури и почитување на човековото достоинство“[10]. Според него, правичното судење е повеќе од правен механизам – тоа е фундаментално начело кое се заснова на етички вредности.

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966) го дефинира правичното судење како „гарантирано право на фер и јавна расправа пред компетентен, независен и непристрасен суд“[11]. Овој пристап ја нагласува потребата од професионалност и независност на судските органи.

Bentham (1789) го нагласува правичното судење како „услов за праведноста во судските системи, каде што правдата не само што треба да биде спроведена, туку мора и да се види дека е спроведена“[12]. Неговата дефиниција го истакнува значењето на јавноста како механизам за одржување доверба во правосудниот систем.

Советот на Европа (2006) го опишува правичното судење како „механизам кој гарантира права на страните во постапката преку транспарентност, јавност и независност“[13]. Оваа дефиниција ја нагласува важноста на процедурите како начин за обезбедување правична судска постапка.

---

[8] Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., & Buckley, C. M. (2014). Law of the European Convention on Human Rights (3rd ed.). Oxford University Press, стр. 195–200.
[9] Tribe, L. H. (1988). American Constitutional Law. Foundation Press, стр. 435.
[10] Dworkin, R. (1977). Taking Rights Seriously. Cambridge, MA: Harvard University Press, стр. 147.
[11] United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. New York: United Nations, стр. 12
[12] Bentham, J. (1789). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Oxford: Clarendon Press, стр. 36.
[13] Council of Europe. (2006). Handbook on Fair Trial Standards. Strasbourg: Council of Europe Publishing, стр. 12.

European Court of Human Rights (1950) го дефинира правичното судење како „процес што обезбедува гаранција за фер и јавна постапка, во рамки на разумен рок, пред независен и непристрасен суд“[14]. Оваа дефиниција ја става независноста и непристрасноста во центарот на концептот.

Dworkin (1977) додава дека правичното судење претставува „темел на владеењето на правото и механизмот кој гарантира почитување на правата на секој поединец“[15].

Коалиција „Сите за правично судење“: Правичното судење е процес кој обезбедува загарантирани права за правично судење како што е предвидено со Уставот, законите и ратификуваните меѓународни договори, со цел зголемување на јавната свест и зајакнување на довербата на граѓаните во институциите на системот[16].

Од наведените дефиниции произлегува дека правичното судење е универзална правна гаранција која подразбира јавност, непристрасност, транспарентност и почитување на правата на сите страни во судскиот процес.

1.2. Историски развој за правото на правично судење

Историскиот развој на правото на правично судење е тесно поврзан со развојот на човечките цивилизации и нивните правни системи. Овој концепт, иако денес е јасно дефиниран во меѓународното право и националните устави, започнува да се појавува како основен принцип уште во најстарите познати правни традиции. Преку долга историја на правни иновации, борба за правда и реформи, правото на правично судење го етаблира своето место како темелен принцип на правдата.

Во најстарите цивилизации, како што е Вавилон, концептите за правда и фер постапка биле сè уште во почетна фаза. Тоа било време на владетелот Хамураби (1754 п.н.е.) Овој концепт ја поставува основата за подоцнежното развивање на правото на правично судење, бидејќи претставува обид да се воспостави фер третман според однапред утврдени правила.

Во античка Грција, особено во Атина, концептот на правично судење се развива низ демократските принципи на ова општество. Граѓаните активно учествувале во

[14] European Court of Human Rights. (1950). European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, стр. 5.
[15] Dworkin, R. (1977). Taking Rights Seriously. Cambridge, MA: Harvard University Press, стр. 101–102.
[16] https://all4fairtrials.org.mk/ (Превземено и пристапено на ден 20.09.2024 година)

донесувањето судски одлуки преку институцијата на порота, која броела од 200 до 5000 членови во зависност од значењето на случајот. Солон, еден од најзначајните законодавци во Грција, воведува реформи околу 594 п.н.е., со кои се гарантираат права на сите граѓани да учествуваат во судските процеси. Овие реформи создаваат основа за развојот на принципите за јавност, транспарентност и непристрасност, што денес се клучни елементи на правичното судење.

Во антички Рим, правото добива значително поорганизиран и формален карактер. Римското право, особено преку принципот *audi alteram partem* („слушни ја другата страна“), ја нагласува важноста на правото на секое лице да биде сослушано пред да биде донесена било каква одлука. Овој принцип станува темел на правичноста во судските постапки и се применува низ различни форми на римското судство. Понатаму, Јустинијановиот кодекс (VI век) ги систематизира сите правни норми на Римската империја, вклучувајќи ги и оние кои го гарантираат правото на фер постапка. Овие концепти ја преживуваат Римската империја и стануваат основа за правниот систем на многу европски држави[17].

Со паѓањето на Римската Империја и појавата на феудализмот, правдата станува децентрализирана и главно зависи од волјата на феудалните господари. Во овој период, правото на правично судење често било компромитирано, бидејќи судските постапки зависеле од моќта и интересите на локалните владетели. Сепак, Англија успева да зачува континуитет во развојот на правичноста преку појавата на *Common Law*. Магна Карта (1215 година) е значаен документ во историјата на правото, бидејќи за првпат го признава правото на правична постапка како основно право. Овој документ ја обврзува монархијата да обезбеди фер судење за сите слободни луѓе и станува темел на англиското право.

Ренесансата и Просветителството претставуваат ера на значајни правни и филозофски промени кои го унапредуваат концептот на правично судење. Филозофите како Џон Лок и Шарл Луј Монтескје ја нагласуваат важноста на поделбата на власта и независноста на судството како предуслов за фер судски постапки. Овие идеи влијаат врз создавањето на модерните устави во Европа и Америка, каде што правото на правично судење се вградува како основен принцип[18].

[17] Kelly, J. M. (1992). A short history of Western legal theory. Oxford University Press, стр. 54–58.
[18] Berman, H. J. (1983). Law and revolution: The formation of the Western legal tradition. Harvard University Press, стр. 135–140.

XX век претставува златна ера во формализирањето на правото на правично судење. Универзалната декларација за човекови права (1948 година) го прогласува правото на правична постапка како фундаментално човеково право. Европската конвенција за човекови права (1950 година), преку својот член 6, го дефинира правото на правично судење како право на секој поединец да има фер и јавна расправа пред независен и непристрасен суд[19].

1.3. Основни елементи кои ги содржи правото на правично судење

Основните елементи имаат долга историја и се развивале низ вековите како составен дел од правните системи. Нивните корени може да се пронајдат во древните правни традиции, каде што биле воспоставени основните начела за правична постапка, кои подоцна биле формализирани и пренесени во современите правни документи. Секое од овие начела има своја историска основа, која го одразува развојот на човековата тежња за правда.

Начело на законитост

Римското право, познато како основа на современото правосудство, претставува извор на повеќето базични принципи, вклучувајќи го и начелото на законитост. Во раните дела на Цицерон, иако во рудиментирана форма, може да се препознае основата на максимата **nullum crimen, nulla poena sine lege previa**. Ова начело, кое доживува експанзија во времето на Просветителството, претставува основен принцип на современото кривично право.

Во модерна смисла, принципот на законитост стекнува глобално значење по Втората светска војна, со воспоставувањето на Нирнбершкиот и Токијскиот трибунал. Овие меѓународни трибунали ја кодифицираа идејата дека нема кривично дело без закон и нема казна без јасно дефинирана правна основа. Германскиот правник Фоербах прв го формулира овој принцип во германската правна литература, нагласувајќи ја обврската на законодавецот за прецизно дефинирање на кривичните дела и санкции[20].

Во меѓународното право, принципот на законитост е адаптиран за потребите на глобалната правна заедница. Во оваа сфера, принципот се формулира како **nullum crimen sine iure**, што одразува специфичности на меѓународното казнено право. За разлика од

[19] Smith, R. K. M. (2018). Textbook on international human rights (8th ed.). Oxford University Press, стр. 95–99.
[20] H. Jerome, General Principles Of Criminal Law, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2005, стр. 28–32. Види го и трудот на Димитар Апасиев, Цицерон – најречитиот од потомците на Ромул (II), Годишен зборник на Правниот факултет при УГД, Vol VI, Штип, 2016, стр. 17–33.

националните правни системи, меѓународното право користи конвенции и непишани обичаи како основа за инкриминација, наместо формални закони.

Понатаму, во меѓународното право, кривичните санкции се често оставени на националните системи за имплементација. Овој пристап создава одредени тензии, бидејќи нема целосен систем за материјални и процесни меѓународни казнени норми.

Универзалната декларација за човекови права (1948) го утврдува принципот на законитост како основа за заштита на човековите права. Во член 11, став 2, е предвидена експлицитна забрана за ретроактивно дејство на законите. Сличен пристап има и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966), кој го обврзува државите да гарантираат дека ниту еден поединец нема да биде осуден за дејствие кое во времето на извршување не било дефинирано како кривично дело[21].

Европската конвенција за човекови права (1950) оди чекор понатаму, издигнувајќи го начелото на законитост на ранг на фундаментално човеково право. Член 7 од Конвенцијата експлицитно предвидува дека ниту едно лице не може да биде осудено без јасно дефинирана правна основа.

Меѓународните кривични трибунали, како оние во Нирнберг и Токио, претставуваат значаен чекор во примената на начелото на законитост. Сепак, нивната ретроактивна примена на меѓународните казнени норми предизвика бројни контроверзии. Принципот **nullum crimen sine lege** беше ставен на испит при инкриминирање на злосторствата против мирот и злосторствата против човештвото[22].

Иако принципот беше формално признат, критичарите нагласуваат дека примената на закони ex-post facto претставува кршење на темелните правни принципи. Истата критика се однесува и на ad hoc трибуналите за воените злосторства на територииите на поранешна Југославија, Руанда и Сиера Леоне.

<u>Јавност на постапката</u>

Историските корени на начелото за јавноста на постапката се поврзани со античка Атина, каде што судските процеси биле отворени за јавноста. Овој принцип бил воведен за да се спречи корупција и за да се обезбеди дека правосудството делува во интерес на

[21] Cassese, A. (2008). International criminal law (2nd ed.). Oxford University Press, стр. 33–37.
[22] Schabas, W. A. (2015). The European Convention on Human Rights: A commentary. Oxford University Press, стр. 324–328.

заедницата. Отворените расправи им овозможувале на граѓаните да го следат процесот и да имаат доверба во одлуките. Во римското право, јавноста на постапката била исто така почитувана, бидејќи се сметало дека судењето треба да биде *in publico* (пред јавноста), како начин за одржување на правниот интегритет.

Принципот на јавноста ја симболизира транспарентноста на правниот систем и важноста на достапноста за јавноста. Овој аспект е одразен во латинската изрека *Fiat justitia, ruat caelum* („Нека има правда, иако небото паѓа“), што ја истакнува идејата дека правдата мора да биде видлива.

Право на независен и непристрасен суд

Независноста и непристрасноста како начела на правично судење може да се следат до римското право, каде што судиите биле обврзани да донесуваат одлуки без предрасуди. Во римската правна традиција, независноста била одразена преку принципот *Nemo iudex in causa sua* („Никој не смее да суди во сопствениот случај“), што ја истакнува важноста на отсуството на конфликт на интереси.

Во средновековна Англија, Магна Карта (1215 година) ја зацврстува оваа идеја, признавајќи дека судиите мора да бидат ослободени од влијанието на кралот или другите моќни фигури. Ова начело добива поголемо значење во модерното време, бидејќи независноста на судството се смета за основа за заштита на правата и слободите.

Право на одбрана и правна помош

Овој принцип се развива уште од античкото право, каде што страните во спорот имале право да ги изнесат своите аргументи пред судот. Во антички Рим, адвокатите (*advocati*) им помагале на страните да ги презентираат своите случаи и да ги разберат правните процедури[23]. Принципот бил дополнително развиен во англосаксонската правна традиција, каде што *Habeas Corpus* гарантира право на обвинетиот да биде изведен пред судот и да ги слушне обвиненијата против себе.

Овој аспект е дополнително формализиран во модерните правни системи преку изреката *Audi alteram partem* („Слушни ја и другата страна“). Ова начело ги гарантира основните процесуални права и обврзува судот да ги разгледа аргументите на сите страни во спорот.

[23] Tinsley, A. & Roberts, P. (2014). The role of the defence lawyer in criminal proceedings. Oxford University Press, стр. 112–115.

Разумен рок на постапката

Принципот на разумен рок произлегува од потребата за ефикасност во судските постапки, којашто била препознаена уште во античките правни системи. Во римското право, одложувањето на постапките било ограничено преку употреба на строги временски рамки за разгледување на случаите. Овој принцип бил зацврстен во средновековна Европа, каде што било препознаено дека правдата која е предоцна спроведена не е вистинска правда.

Латинската изрека *Justice delayed is justice denied* („Одложената правда е неправда“) го нагласува значењето на времето како суштински елемент на правичното судење. Современите правни системи се обидуваат да го унапредат овој аспект преку поставување временски рокови за завршување на постапките, што е одраз на долгата историја на борба за ефикасност и правичност[24].

Рамноправност на страните

Идејата за рамноправност на страните е длабоко вкоренета во античките правни системи, каде што правдата била симболизирана преку богините на правдата како Темида и Јуститија, кои носеле ваги за да ја покажат потребата за баланс меѓу страните. Во римското право, ова начело било одразено преку принципот *Ius est ars boni et aequi* („Правото е уметност на доброто и правичното“), кој ја истакнува потребата за еднаков третман на сите странки во постапката[25].

Рамноправноста е дополнително развиена во модерните правни системи, каде што судиите имаат обврска да обезбедат дека сите страни имаат еднакви можности да ги презентираат своите аргументи и докази[26]. Ова начело претставува еден од најважните аспекти за одржување на интегритетот на судскиот процес.

1.4. Меѓународни и регионални стандарди за правично судење

Правото на правично судење е формализирано во многубројни меѓународни и регионални документи кои поставуваат универзални стандарди за негова примена. Овие

[24] Langbein, J. H. (2003). The origins of adversary criminal trial. Oxford University Press, стр. 45–50
[25] Steiner, H. J., Alston, P., & Goodman, R. (2007). International human rights in context: Law, politics, morals (3rd ed.). Oxford University Press, стр. 659–663.
[26] MacCormick, N. (2005). Rhetoric and the rule of law: A theory of legal reasoning. Oxford University Press, стр. 88–92.

стандарди произлегуваат од историското стремење на човештвото кон еднаквост и правичност, но добиваат своја правна форма во современите меѓународни договори и регионални конвенции.

<u>Меѓународни стандарди</u>

Универзалната декларација за човекови права (1948) и правичното судење

Универзалната декларација за човекови права, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации во 1948 година, го вклучува правото на правично судење како суштинска компонента на човековите права. Ова право е формулирано во член 10, кој утврдува дека „секој човек има право на јавна и правична расправа од страна на независен и непристрасен суд при утврдување на неговите права и обврски и во случај на какво било кривично обвинение против него“.

Овој член го нагласува значењето на јавноста, непристрасноста и независноста во судските постапки, создавајќи универзални стандарди кои се применливи во сите правни системи. Формулацијата на правото во овој документ беше директен одговор на злоупотребите од страна на авторитарните режими во првата половина на XX век. Декларацијата го отвора патот за унификација на правните пристапи кон правичноста на глобално ниво[27].

Дефинираните принципи во овој текст ја одразуваат потребата за создавање правен систем кој ќе обезбеди заштита на индивидуалните права и ќе ја зајакне довербата во правосудството. Формулацијата за јавна расправа не само што ја зголемува транспарентноста, туку и служи како инструмент за контролирање на злоупотребите.

Исто така, оваа одредба воведува концепт на независност како темел на секој правен систем. Преку гарантирање на непристрасноста на судовите, декларацијата создава правен механизам кој спречува фаворизирање на која било страна и обезбедува објективно разгледување на сите правни спорови.

Влијанието на ова право оди подалеку од декларативната природа на текстот. Тоа стана инспирација за многу регионални договори, како и за создавање на правна рамка во бројни национални системи. Многу устави и закони го презедоа овој пристап, формализирајќи го како темел на судската постапка.

[27] Senyonjo, M. (2016). International human rights law: Six decades after the UDHR and beyond. Routledge, стр. 112–116.

Декларацијата, преку член 10, го афирмира правото на правично судење како универзална гаранција која е насочена кон заштита на човечкото достоинство и правата на поединецот. Ова право претставува клучен елемент во борбата за правна сигурност и меѓународна праведност.

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966) и правичното судење

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, усвоен од Обединетите нации во 1966 година, е еден од најзначајните правни документи што го регулираат правото на правично судење. Овој пакт е дел од Меѓународната повелба за човекови права и претставува обврзувачки инструмент за државите што го имаат ратификувано.

Член 14 од пактот ги утврдува детаљните аспекти на правичното судење, давајќи јасна рамка за неговата примена. Во овој член се обработуваат неколку клучни аспекти: правото на јавна и фер постапка, независноста и непристрасноста на судот, правото на обвинетиот да биде информиран за природата на обвинението, правото на одбрана, како и правото на постапка во разумен рок.

Овој член ја нагласува потребата судските постапки да бидат транспарентни и достапни за јавноста, освен во ситуации каде што приватноста на страните или интересот на правдата бара поинакво постапување[28]. Независноста и непристрасноста на судот се истакнати како темелни принципи за гарантирање на праведноста. Член 14 не е само декларативна одредба, туку воспоставува конкретни стандарди кои мора да ги следат државите. Неговото усвојување претставува еден од најголемите чекори во кодификацијата на правото на правично судење, бидејќи обезбедува универзална основа што се применува во различни правни системи.

Покрај тоа, овој член го проширува концептот за правично судење, додавајќи го аспектот на заштита на правата на обвинетиот. Во овој контекст, пактот го гарантира правото на обвинетиот да биде информиран за природата и причината за обвинението на јазик што го разбира. Оваа одредба обезбедува минимални стандарди за процесна правичност и превенција од злоупотреби.

Примената на овој член во националните системи Многу држави кои го имаат ратификувано пактот ги инкорпорираа неговите одредби во своите правни системи. Тој, служи како основа за правосудни реформи, особено во државите што имаат транзициски

[28] Henkin, L. (1999). The age of rights. Columbia University Press, стр. 25–28.

правни системи. Преку оваа одредба, се гарантира дека правото на јавна постапка, правото на правна помош и разумниот рок се заштитени во националните закони.

Преку механизмите на Комитетот за човекови права на Обединетите нации, членот се применува како инструмент за оценка на усогласеноста на државите со меѓународните стандарди. Овој механизам овозможува разгледување на индивидуални петиции, што дополнително ја зајакнува применливоста на пактот. Меѓународниот пакт за граѓански го зацврстува правото на правично судење како задолжителен стандард за сите држави кои го имаат ратификувано. Овој член претставува темел за развој на националните правни системи и обезбедување на универзалност во заштитата на правата на поединците.

Европската конвенција за човекови права (1950) и правото на правично судење

Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), усвоена во 1950 година, е еден од најзначајните правни инструменти за заштита на човековите права во Европа. Оваа конвенција, создадена под покровителство на Советот на Европа, претставува правен механизам кој ги обврзува земјите-членки да ги почитуваат и заштитуваат правата утврдени во неа.

По Втората светска војна, Европа се соочила со неопходноста од воспоставување на трајна заштита на човековите права како одговор на масовните кршења на правата за време на конфликтот. Конвенцијата била замислена како прв чекор кон создавање на заеднички правен поредок во Европа, кој ќе ги гарантира основните човекови права и слободи. Усвоена во 1950 година, таа станува обврзувачка за земјите што ја ратификуваат, создавајќи наднационална правна рамка за заштита на правата.

Конвенцијата е првиот регионален документ кој го институционализира правото на правично судење како обврска за државите-членки. Иако ова право е изразено и во Универзалната декларација за човекови права (1948), ЕКЧП оди чекор понатаму, нудејќи подетална и поспецифична регулација на овој принцип.

Преку своите одредби, конвенцијата ја надградува универзалната основа поставена од Обединетите нации и ја приспособува на специфичностите на европските правни системи. Ова го прави уникатен документ, кој не само што ги обврзува државите да го почитуваат

правото на правично судење, туку воспоставува и механизам за контрола – Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП)[29].

Улогата на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП)

Еден од најзначајните аспекти на ЕКЧП е воспоставувањето на Европскиот суд за човекови права во Стразбур. Овој суд е наднационална институција што ги разгледува жалбите на поединци, групи или држави за повреди на правата утврдени во конвенцијата. Преку својата богата пракса, судот одигра важна улога во дефинирањето и еволуцијата на правото на правично судење.

Пресудите на судот не само што обезбедуваат правда за конкретните случаи, туку и воспоставуваат правни преседани кои ги обврзуваат сите земји-членки да ги усогласат своите национални закони и практики со принципите на конвенцијата. Преку ова, ЕСЧП значително придонесе за хармонизација на правните системи во Европа.

ЕКЧП не е само регионален документ – таа има длабоко влијание врз националните правни системи. Со ратификацијата, државите се обврзуваат да ги усогласат своите устави, закони и судски практики со одредбите на конвенцијата. Ова значи дека правото на правично судење, како што е дефинирано во ЕКЧП, станува дел од националното право на секоја држава-членка.

Во многу случаи, ЕКЧП е основа за воведување реформи во националните правосудни системи. Преку својата обврзувачка природа и пресудите на ЕСЧП, конвенцијата поттикна подобрување на транспарентноста, непристрасноста и ефикасноста на судските постапки.

Европската конвенција за човекови права од 1950 година е темелен документ што го утврдува правото на правично судење како универзално и задолжително во рамките на Европа. Преку својата прецизност и практична примена, таа го надградува универзалниот концепт за заштита на човековите права, создавајќи механизми за негова имплементација и развој. Со ова, конвенцијата станува не само правен инструмент, туку и модел за другите региони кои се стремат кон воспоставување слични стандарди. Најважен член е Член 6: Право на правично судење. Овој член ја регулира правната заштита на секој поединец, гарантирајќи:

[29] Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P., & Buckley, C. M. (2014). Law of the European Convention on Human Rights (3rd ed.). Oxford University Press, стр. 199–205.

1. Право на јавна и фер расправа: Секој има право на правично и јавно сослушување во разумен рок од независен и непристрасен суд, воспоставен со закон.
2. Право на информираност: Обвинетите мора да бидат информирани за природата и причините за обвинението против нив, на јазик што го разбираат.
3. Право на одбрана: Обвинетиот има право да се брани самостојно или преку правен застапник и, доколку нема финансиски средства, има право на бесплатна правна помош.
4. Презумпција на невиност: Секое лице се смета за невино додека не се докаже спротивното според законот.
5. Рамноправност на страните: Обезбедување на еднаква можност за изнесување аргументи и докази[30].

Овој член има обврзувачки карактер за сите држави-членки на Советот на Европа и служи како темел за заштита на правата во судскиот систем.

Слика 1. *https://akademik.mk/za-pravichno-sudene-potrebno-e-osloboduvane-od-lichnite-predrasudi-veli-britanskiot-sudija-kevin-mekkormak/ (Превземено и пристапено на ден 08.11.2024 година).*

[30] Mowbray, A. R. (2012). Cases, materials, and commentary on the European Convention on Human Rights (3rd ed.). Oxford University Press, стр. 315–322.

ГЛАВА 2. ПРАВНАТА РАМКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2.1. Уставни и законски одредби: гаранции за правично судење

Правото на правично судење е фундаментално човеково право кое има длабоки корени во меѓународните стандарди, а неговата примена во Република Македонија е обезбедена преку уставната и законодавната рамка. Во правниот систем на Република Македонија, ова право не само што е теоретски дефинирано, туку и правно инкорпорирано како составен дел од начелата кои го регулираат владеењето на правото. Преку јасно формулирани уставни одредби и детални законски прописи, се обезбедува заштита на правата на граѓаните, промовирање на транспарентноста и создавање услови за доверба во правосудниот систем.

Уставот на Република Македонија претставува највисок правен акт кој го утврдува правото на правично судење како дел од основните човекови права и слободи. Според неговите одредби, правото на правично судење е темелна гаранција за заштита на индивидуалните права и слободи и претставува основен принцип врз кој се засновува функционирањето на правосудниот систем. Во член 8 од уставот е утврдено владеењето на правото како темелна вредност, со што се нагласува дека законите и правните процедури мора да се применуваат непристрасно, без влијание од надворешни фактори. Оваа одредба е клучна за обезбедување на независноста на судството, бидејќи ги поставува основите за самостојноста на судовите како институции.

Член 13 ја утврдува презумпцијата на невиност како едно од основните начела на правичното судење. Секое лице обвинето за кривично дело се смета за невино сè додека неговата вина не се докаже со правосилна судска одлука. Презумпцијата на невиност не е само формална гаранција, туку и суштински принцип кој обезбедува заштита на правата на обвинетиот во текот на судската постапка, ослободувајќи го од товарот да ја докажува сопствената невиност.

Член 50 од уставот ја гарантира правната заштита на човековите права и слободи, овозможувајќи му на секој граѓанин пристап до судска заштита. Оваа одредба е од суштинско значење бидејќи го гарантира правото на секој граѓанин да поднесе тужба или жалба пред надлежните судови и институции доколку смета дека неговите права се нарушени. Исто така, во член 54 од уставот се регулираат условите под кои може да се

ограничат човековите права за време на вонредни околности, нагласувајќи дека дури и тогаш правото на правично судење мора да биде заштитено[31].

Законодавната рамка, која ја надополнува уставната основа, го регулира практичното спроведување на правото на правично судење. Законот за судовите е централниот документ кој ја дефинира организацијата, надлежноста и функцијата на судовите во Република Македонија. Во него е утврдена независноста на судиите како клучен предуслов за обезбедување на непристрасност во судските постапки. Според овој закон, судиите се обврзани да ги разгледуваат сите предмети исклучиво врз основа на фактите и применливото право, без влијание од политички, економски или други интереси.

Кривичниот законик на Република Македонија претставува основен правен документ кој го регулира казненото право и има клучна улога во обезбедувањето на правичното судење како едно од основните човекови права. Неговата структура и одредби се насочени кон воспоставување правна рамка која ги заштитува правата на обвинетите, ја гарантира правдата и ја потврдува обврската на државата за почитување на начелата на правичност, транспарентност и непристрасност. Законикот, во согласност со уставот и меѓународните стандарди, ги утврдува основните принципи на казнената постапка и го обезбедува фер третман на сите страни во судските процеси.

Принципот на легалитет е еден од темелните елементи на Кривичниот законик. Овој принцип утврдува дека ниту едно дело не може да биде прогласено за кривично доколку не е утврдено како такво со закон што бил во сила во моментот на неговото извршување. На овој начин се обезбедува правна сигурност и се спречува можноста за злоупотреба на казнената постапка преку ретроактивна примена на законот. Законикот, исто така, предвидува дека во случај на промена на законите, секогаш се применува поблагата одредба за обвинетото лице, со што се обезбедува заштита на правата на обвинетите.

Презумпцијата на невиност, како клучно начело во уставот, е потврдена и во Кривичниот законик. Ова начело гарантира дека секое лице обвинето за кривично дело ќе се смета за невино сè додека неговата вина не се докаже со правосилна судска одлука. Презумпцијата на невиност не само што го штити обвинетиот од неоправдано постапување туку и ги обврзува судските и истражните органи да постапуваат исклучиво според

[31] Устав на Република Македонија (1991). Службен весник на Република Македонија, бр. 52/1991.

утврдените факти и закони. Ова начело е во тесна врска со правото на правична и јавна расправа, кое е суштински дел од правото на правично судење.

Пропорционалноста на казните е уште еден значаен аспект на Кривичниот законик. Казните што се изрекуваат мора да бидат соодветни за тежината на делото, околностите во кои било извршено и личните карактеристики на сторителот. Законикот ги дефинира овие критериуми за да спречи прекумерни или несоодветни казни кои би можеле да го нарушат принципот на праведност. Исто така, се предвидуваат алтернативни казни како условна осуда, општествено корисна работа и домашен притвор, со цел да се намали оптоварувањето на затворскиот систем и да се поттикне ресоцијализација на сторителите.

Законикот содржи строги одредби за заштита од тортура и нечовечко постапување. Ова е од исклучителна важност за обезбедување на правично судење, бидејќи гарантира дека доказите ќе бидат прибрани на законит и етички начин. Забраната за тортура ги обврзува сите истражни и судски органи да се воздржат од какви било дејствија кои би можеле да ги нарушат физичките или психичките права на обвинетиот.

Правото на одбрана е интегрален дел од Кривичниот законик, кој обезбедува на обвинетиот можност да се брани самостојно или со помош на адвокат. Овој принцип овозможува активна улога на обвинетиот во судскиот процес, вклучително и право да ги презентира своите докази, да сослуша сведоци и да побара соодветни правни средства. Законикот, исто така, предвидува дека на лицата кои немаат финансиски можности мора да им биде обезбедена бесплатна правна помош, со што се обезбедува еднаков пристап до правда за сите граѓани.

Една од најважните одредби поврзани со правичното судење е рамноправноста на страните наречена еднаквост на оружјата. Кривичниот законик утврдува дека судот мора да обезбеди еднаков третман на обвинителството и одбраната, со што двете страни добиваат еднаква можност да ги изнесат своите аргументи. Ова начело е клучно за воспоставување баланс во судскиот процес и зајакнување на довербата во правосудството.

Во последните години, реформите во кривичното законодавство имаат значително влијание врз примената на Кривичниот законик. Усогласувањето со меѓународните стандарди, како што се одредбите на Европската конвенција за човекови права, дополнително ги зајакнува гаранциите за правично судење. Воведувањето на нови процедури за алтернативно решавање на споровите и зголемената употреба на дигитални

алатки во судските постапки придонесуваат за намалување на времетраењето на процесите и зголемување на транспарентноста.

Кривичниот законик на Република Македонија претставува основен инструмент за заштита на правото на правично судење. Преку јасно дефинирани начела и одредби, тој гарантира фер третман на обвинетите, непристрасност на судовите и соодветно изрекување на казните. Иако постојат предизвици во неговата практична примена, континуираните реформи и усогласувањето со меѓународните стандарди се неопходни за понатамошно зајакнување на довербата во правосудниот систем и обезбедување правична правда за сите граѓани[32].

Законот за кривична постапка (ЗКП) го регулира текот на кривичните постапки, притоа детално утврдувајќи ги правата на обвинетите лица, како и обврските на судовите во процесот на судење. Тој, предвидува дека обвинетиот има право да биде информиран за природата и причините за обвинението на јазик што го разбира, со што се обезбедува неговото активно учество во постапката.

Законот го гарантира правото на обвинетиот да се брани самостојно или со помош на адвокат, како и правото на судот да ги сослуша сите релевантни докази и сведоци. Овие одредби обезбедуваат еднаква можност за двете страни да ги изнесат своите аргументи, со што се спречува каква било дискриминација или фаворизирање[33]. Во овој закон се стро регулирани мерките и активностите што треба да ги преземе јавното обвинителство за процесот да се смета дека е целосно законит[34]. Јавниот обвинител има клучна улога во

[32] Кривичен законик на Република Македонија (1996). Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996.
[33] Закон за кривична постапка (2010). Службен весник на Република Македонија, бр. 150/2010.
[34] Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела и на други со закон утврдени казниви дела и врши и други работи утврдени со закон. Јавното обвинителство ги врши своите функции врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Функцијата на јавното обвинителство ја вршат Јавниот обвинител на Република Македонија и јавните обвинители. Надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и функционирањето на јавното обвинителство се уредува со закон што се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници. Јавниот обвинител на РМ го именува и разрешува Собранието на Република Македонија за време од шест години со право на повторно именување. Јавните обвинители ги избира Советот на јавни обвинители без ограничување на траење на мандатот. При изборот на јавните обвинители ќе се запази соодветната и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници. За разрешување на јавните обвинители одлучува Советот. Надлежноста, составот и структурата на Советот, мандатот на неговите членови, како и основите и постапката за престанок и разрешување на член на Советот се уредуваат со закон. Основите и постапката за престанок и разрешување на Јавниот обвинител на Република Македонија и јавните обвинители се уредуваат со закон. Функцијата Јавен обвинител на Република Македонија и јавен обвинител е неспојлива со членување во политичка партија или со вршење на други јавни функции и професии утврдени со закон. Се забранува политичко организирање и дејствување во Јавното обвинителство.

кривичната постапка, бидејќи е институционално обврзан да ги штити интересите на правдата, без да има предрасуди, како и да обезбеди дека правата на обвинетите се почитуваат во текот на судскиот процес.

Улогата на јавниот обвинител се дефинира преку етички и законски стандарди, кои се темелат на принципите на правично судење и правата на обвинетите. За да се осигури фер судска постапка, јавниот обвинител мора да ги следи не само стриктните процесни правила, туку и да ги почитува високите морални и етички норми кои се поставени во меѓународните и националните правни рамки.

Основните законски обврски на јавниот обвинител произлегуваат од Законот за кривична постапка на Република Северна Македонија, но истите принципи важат и на меѓународно ниво согласно со Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Според член 6 од ЕКЧП, секое лице има право на фер судење, а ова право е исто така потврдено и во македонскиот Устав, како и во други релевантни законски акти.

<u>Важни аспекти на овие законски обврски се:</u>

1. Обезбедување на правото на правична и јавна расправа – Јавниот обвинител мора да обезбеди дека сите обвинениј се утврдуваат во јавно судење, при што судот и јавноста имаат пристап до сите релевантни информации за предметот.
2. Презумпција на невиност – Јавниот обвинител е обврзан да го почитува начелото на презумпција на невиност. Тоа значи дека обвинетиот се смета за невин додека не се докаже неговата вина во судскиот процес. Јавниот обвинител не смее да ја презентира обвинителната теза на начин што ќе создаде впечаток дека обвинетиот е виновен пред да биде донесена правосилна пресуда.
3. Непристрасност и еднаквост на страните – Обвинителот треба да ја извршува својата функција без предрасуди и да обезбеди рамноправност во постапката. Тоа значи дека јавниот обвинител мора да ги третира сите учесници во постапката со еднакво внимание и со почитување на нивните права.
4. Одговорност за имплементација на правото – Јавниот обвинител е одговорен не само за обвинување на осомничените, туку и за обезбедување на правото на обвинетите на правна помош, правото на вистински и праведен процес и правото да ја презентираат својата одбрана.

Покрај законските обврски, јавниот обвинител има и етички одговорности кои се основа за фер судска постапка. Етичкиот кодекс на јавните обвинители го поставува темелот за почитување на моралните норми во вршењето на оваа функција.

<u>Овие етички стандарди вклучуваат:</u>

1. Справедливост и честност – Јавниот обвинител мора да биде справедлив и чесен во своето однесување, не само за да ја обезбеди правичноста во постапката, туку и за да го зачува интегритетот на правосудниот систем. Тоа подразбира не само да презентира факти кои го поддржуваат обвинението, туку и да ги разгледа сите релевантни факти кои можат да го ослободат обвинетиот.
2. Без предрасуди и надворешни влијанија – Јавниот обвинител мора да биде независен од надворешни влијанија, како политички или економски интереси. Тој не смее да се води од какви било лични мотиви или интереси кои можат да ја нарушат непристрасноста и правичноста на судскиот процес. Како што е наведено во Етичкиот кодекс, јавниот обвинител треба да биде свесен за своите одговорности и да ги избегнува сите активности кои можат да создадат изглед на конфликт на интереси.
3. Обезбедување на правото на одбрана – Јавниот обвинител има етичка одговорност да го овозможи правото на одбрана, што вклучува обезбедување на сите материјали и докази на обвинетиот, кои можат да бидат релевантни за неговата одбрана. Понатаму, обвинителот не смее да ги презентира доказите на начин што ќе го оневозможи обвинетиот да ја презентира својата одбрана.
4. Транспарентност во процесот – Јавниот обвинител има обврска да ги изведува доказите на транспарентен начин, овозможувајќи на странките и на јавноста пристап до сите важни информации во постапката. Ова го спречува создавањето на затворени, нетранспарентни процеси кои можат да ја нарушат довербата во правосудниот систем.

Улогата на јавниот обвинител во фер судска постапка

<u>Една од најважните улоги на јавниот обвинител е да обезбеди фер судска постапка за сите учесници. Ова вклучува:</u>

1. Почитување на правото на јавност на судењата – Обвинителот е обврзан да обезбеди дека постапките се спроведуваат пред јавноста, освен ако постојат оправдани

причини за затворање на расправата, како што се заштита на сведоци или национална безбедност.

2. Презентирање на фактите и докажување на обвинението – Јавниот обвинител е задолжен да ги презентира фактите кои го поддржуваат обвинението, но исто така треба да ги изведува и фактите кои може да им помогнат на обвинетите во одбраната на нивниот случај. Тоа значи дека обвинителот не треба да се фокусира само на обвинителната теза, туку и да ги разгледа сите околности и информации кои можат да му помогнат на обвинетиот.
3. Право на правда за жртвите и обвинетите – Иако јавниот обвинител работи во интерес на правдата, тој има и обврска да го заштити правото на жртвите, обезбедувајќи соодветна казна за сторителите, но истовремено мора да ја заштити правото на обвинетите, обезбедувајќи им правична и транспарентна постапка.
4. Презумпција на невиност – Јавниот обвинител мора да има свест за презумпцијата на невиност и никогаш не смее да ги презентира обвиненијата со импликација дека обвинетиот е виновен пред да биде утврдена неговата вина од страна на судот.

Поради својата позиција, обвинителот не само што има обврска да ги презентира доказите кои го поддржуваат обвинението, туку исто така има морална и законска одговорност да ги почитува правата на обвинетите и да се осигури дека процесот се одвива во согласност со основните принципи на правично судење[35].

Почитувањето на етичките и законски стандарди од страна на јавниот обвинител е клучно за изградба на довербата на граѓаните во правосудниот систем и за заштита на правата на сите учесници во кривичната постапка.

<u>Улогата на Судот</u>

Судот е столб на правниот систем, чија основна функција е да обезбеди еднаквост, непристрасност и транспарентност во процесите што влијаат врз животите на граѓаните. Како независна институција, судот го остварува владеењето на правото преку примена на националните закони и почитување на меѓународните стандарди, кои ја гарантираат правната заштита на поединците.

[35] https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2021/05/etichki-kodeks-na-%D1%98avnite-obviniteli-2021.pdf, (Превземено и пристапено на ден 28.10.2024 година).

Во центарот на неговата работа е правото на правично судење, кое произлегува од Европската конвенција за човекови права (член 6) и е интегрирано во уставите и законодавствата на многу држави. Судот е обврзан да обезбеди јавност и достапност на постапките, со цел да се спречи тајноста и недостигот на доверба во правосудниот систем. Исклучоците од ова начело се дозволени само во строго дефинирани околности, како заштита на националната безбедност или сведоци.

Една од најзначајните улоги на судот е донесувањето праведни одлуки врз основа на темелна анализа на докази и аргументи. За ова, судот мора да ја демонстрира својата способност за непристрасност, независно од политички, економски или други притисоци. Тој е чувар на принципот на еднаков третман за сите учесници во постапката, без разлика на нивниот социјален или економски статус.

Во современиот правен контекст, судот не е само арбитер, туку и институција што ја обезбедува хармонијата меѓу различните интереси во општеството. Ова се постигнува преку употреба на современи правни алатки и технологии, кои овозможуваат поефикасно спроведување на постапките. Електронските системи за управување со случаи, дигиталните платформи за комуникација и базите на правни податоци значително ја подобруваат брзината и транспарентноста на судските процеси.

Судот, исто така, е одговорен за заштита на ранливите групи, како што се децата, жртвите на семејно насилство или лицата со попреченост.

Непристрасноста и професионалноста на судиите се основни за успешното функционирање на судот. Судиите се обврзани да работат во согласност со етички кодекси кои ја нагласуваат нивната независност и обврската за доследно применување на правото. Овие стандарди го штитат интегритетот на судството и ја зголемуваат довербата во неговата работа.

Нивната работа ја поврзува националната правна рамка со глобалните стандарди, што придонесува за униформност и стабилност во примената на правото.

Современиот суд не е само пасивен чувар на правдата, туку и динамична институција што активно придонесува за унапредување на правниот систем. Преку својата работа, судот ги поттикнува општествената стабилност, правната предвидливост и заштитата на човековите права, поставувајќи темели за праведен и функционален правен поредок.

Во предистражната постапка, судот претставува централна институција за обезбедување на правичноста и законитоста на спроведуваните дејствија. Неговата улога е суштинска во контролираната примена на мерки што директно се однесуваат на ограничувањето на основните човекови права, како што се претресите и примената на посебни истражни мерки (ПИМ).

Полициските органи и јавниот обвинител се обврзани да побараат судско одобрение за спроведување активности како следење на комуникации, претрес на домови, или користење на други средства за надзор. Овие мерки, иако неопходни за ефективно спроведување на кривичната постапка, претставуваат значително ограничување на правото на приватност и слобода на поединците. Судот, преку својата независност и објективност, го спречува евентуалното самоволие од страна на истражните органи и обезбедува дека сите мерки се спроведени исклучиво согласно законските рамки и под строга контрола.

Судот ја врши својата улога преку внимателна анализа на доказите и аргументите приложени од јавниот обвинител или полицијата. Само кога ќе се утврди дека постои основа за спроведување на предложените мерки и дека тие се неопходни за обезбедување на правдата, судот издава одобрение. На овој начин, се обезбедува заштита на правата на граѓаните, особено во однос на правото на приватност загарантирано со Европската конвенција за човекови права и Уставот.

Покрај тоа, судот има обврска да гарантира дека сите собрани докази преку овие мерки се стекнати на законит начин. Во спротивно, ваквите докази не можат да бидат употребени во понатамошната постапка[36].

Со својата работа во предистражната фаза, судот го зацврстува владеењето на правото, спречува евентуални злоупотреби од страна на истражните органи и гарантира дека секој чекор во постапката е во согласност со највисоките стандарди за правична и транспарентна постапка.

Во граѓанското судење е поинаку, но сепак и тука целосно треба да се почитува фер судска постапка и што е најважно транспарентна и независна. Законот за парнична постапка

[36] http://www.vsrm.mk/wps/wcm/connect/vsrm/10ae444c-09fd-4cbd-9fa6-ed45ae4ad13b/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81+%D0%B7%D0%B0+%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%B8+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mSBbAAH
(Превземено и пристапено на ден 28.10.2024 година).

(ЗПП) ги дефинира правилата за спроведување на парничните постапки, притоа нагласувајќи ги принципите на јавност, рамноправност и разумен рок. Според ЗПП, судовите се должни да постапуваат транспарентно, со почитување на правото на секоја страна да ги презентира своите докази. Законот исто така го нагласува начелото на економичност, кое има цел да ги намали времетраењето и трошоците на постапките, без да се загрози квалитетот на одлучувањето.

Во овој контекст, Законот за правна помош го дополнува целиот правен мозаик, овозможувајќи бесплатна правна поддршка за лица со ограничени финансиски средства[37]. Овој механизам обезбедува пристап до правдата за ранливите категории, кои често се соочуваат со тешкотии при остварувањето на своите права.

Една од најзначајните реформи во македонското правосудство е воведувањето на автоматизиран систем за управување со предметите (АКМИС), кој овозможува транспарентна и објективна распределба на судските предмети. Овој систем има цел да го минимизира субјективното влијание и да го зголеми квалитетот на правосудните процеси.

Покрај уставните и законските гаранции, практичната примена на правото на правично судење често се соочува со предизвици. Одолжувањето на постапките, недостигот од судии и инфраструктурни ограничувања се дел од проблемите што влијаат на ефикасноста на судскиот систем. Реформите што се спроведуваат имаат цел да ги надминат овие предизвици и да ја подобрат довербата на граѓаните во правосудството.

Уставните и законските одредби во Република Македонија создаваат јасна и сеопфатна рамка за заштита на правото на правично судење. Овие гаранции обезбедуваат не само теоретска, туку и практична основа за спроведување на принципите на транспарентност, независност и рамноправност во судските постапки. Со континуирани реформи и унапредување на законодавната рамка, правосудниот систем може да го зголеми својот капацитет за обезбедување правична и ефикасна правда за сите граѓани.

2.2. Судската практика: анализа на конкретни национални случаи

Судската пракса во Република Македонија претставува една од најзначајните области преку која се испитува практичната примена на правото на правично судење. Преку анализа

[37] Закон за парнична постапка (2005). Службен весник на Република Македонија, бр. 79/2005.

на конкретни случаи може да се оцени како судовите ги применуваат одредбите од Уставот и законите, со акцент на почитувањето на основните процесни права.

Одлуките на судовите се клучен инструмент за зајакнување на правната сигурност, но тие истовремено откриваат предизвици кои бараат реформи во правосудниот систем. Тековната анализа е фокусирана исклучиво на националното ниво, со цел да се утврди квалитетот на судската работа и состојбата во примената на процесните стандарди.

Националната судска практика често се занимава со предмети поврзани со одолжување на судските постапки, ограничен пристап до јавноста, непочитување на рамноправноста на страните и други повреди на правото на правично судење. Судовите, од Основните до Врховниот суд, имаат обврска да ја спроведуваат законодавната рамка, но и да ги корегираат грешките кои произлегуваат од системски недостатоци или индивидуални пропусти. Прегледот на конкретни пресуди покажува дека постојат позитивни примери на примена на правото, но и значителни слабости.

Во еден од анализираните случаи, кој се однесува на наследно право, странките тврделе дека понискиот суд непотребно ја одолжувал постапката заради честото закажување рочишта без јасна правна основа. Постапката траела повеќе од 12 години, а странките се пожалиле на повреда на правото на судење во разумен рок[38].

По поднесена жалба до Апелациониот суд, беше донесена одлука дека понискиот суд не постапил во согласност со обврските за ефикасност, што резултирало со препораки за корекција на управувањето со предметите. Врховниот суд во ревизија посочи дека ваквите пропусти го нарушуваат принципот на доверба во судството и побара итна примена на АКМИС системот за автоматска распределба на предметите[39].

Друг значаен пример се однесува на работен спор, каде што работникот тужел за неправедно отпуштање. Основниот суд, во овој случај, демонстрираше посветеност на процесните права, овозможувајќи рамноправен пристап до доказите за двете страни. Судот донесе одлука во корист на работникот, образложувајќи дека работодавецот не ги почитувал законските одредби при отпуштањето. Оваа постапка траеше девет месеци и беше оценета како пример за ефикасна примена на правото на правично судење.

[38] Основен суд Скопје 1. (2020). Судски билтен.
[39] Врховен суд на Република Северна Македонија. (2021). Збирка на судски одлуки.

Македонските судови имаат пресуди кои покажуваат јасно разбирање и примена на принципите на правичното судење. Одлуките во некои случаи ги потврдуваат напорите за одржување на транспарентност, јавност и рамноправност, што ги зајакнува стандардите за фер постапки.

Во предмет поврзан со спор за имотни права, судот успешно го применил начелото на јавноста, дозволувајќи присуство на медиуми и јавност за време на рочиштата. Судот донесе одлука која беше детално образложена и веднаш објавена на официјалната страница на судот, овозможувајќи целосна транспарентност. Оваа пракса е значајна, бидејќи ја промовира довербата кај граѓаните и го истакнува правото на информираност.

Во друг случај кој се однесува на кривична постапка за корупција, Судот за организиран криминал успеа да ја заврши постапката во рамки на една година, со целосно почитување на принципот на рамноправност на страните. Обвинетиот и неговите застапници имаа можност да презентираат докази и да изведуваат сведоци, додека судот обезбедил секоја страна да добие еднаков третман[40].

И покрај позитивните примери, постојат бројни случаи кои укажуваат на значителни недостатоци. Најчестиот проблем е одолжувањето на постапките, кое е особено изразено во парничните и управните спорови но и во кривичните, што е во директна контрадикторност со начелото за судење во разузмен рок. Во одредени случаи, судските рочишта биле одложувани и по 20 пати, што предизвикало огромно незадоволство кај странките. Таквиот тренд ја нарушува довербата во судството и предизвикува дополнителни трошоци за страните.

Во предмет кој се однесувал на семејно право, било утврдено дека судот не ги почитувал процедурите за итно решавање на спорот. Спорот за старателство над малолетно дете траел повеќе од пет години, што довело до значителна емоционална и психолошка штета за страните. Апелациониот суд во својот преглед изрази загриженост за одложувањата, но конечната одлука не донесе практично решение за забрзување на постапките.

Идентификувани се случаи каде што странките посочуваат на пристрасност од страна на судиите. Во еден предмет за имотно-правен спор, странка доставила докази дека судијата во случајот имал лични односи со една од страните, што предизвикало сомнеж за

[40] Центар за правни истражувања и анализи. (2019). Судската пракса и правичноста во Македонија.

непристрасност. И покрај жалбите, одлуката не беше променета, што создаде дополнителна недоверба во процесот.

2.3. Судската практика во кривичните предмети: недостатоци во примената на правото на правично судење во Република Македонија (2021–2023)

Во периодот од 2021 до 2023 година, националната судска пракса во Република Македонија покажа сериозни слабости во делот на примената на правото на правично судење, особено во кривичните постапки.

Извештаите на Коалицијата „Сите за правично судење“ откриваат системски проблеми, како што се прекумерното одолжување на судските процеси, ограничената транспарентност, недоволната рамноправност на страните и неспособноста на судовите да обезбедат разумни рокови. Овие недостатоци не само што ги загрозуваат основните човекови права, туку ја намалуваат довербата на граѓаните во правосудниот систем и го поткопуваат владеењето на правото.

Еден од најчестите проблеми идентификувани во извештаите на Коалицијата е прекумерното времетраење на кривичните постапки. Прекршувањето на правото на судење во разумен рок има негативни последици врз сите страни во постапката – обвинетиот, жртвата и самата правосудна институција. Анализите покажуваат дека многу случаи траат по неколку години, со бројни одложувања поради недостиг на судии, недостапност на страните или административни пропусти.

Во 2022 година, Коалицијата објави дека 38% од кривичните предмети кои биле мониторирани покажале значително одложување. Еден пример е предмет кој се водел повеќе од 12 години, каде што обвинетиот бил обвинет за злоупотреба на службената положба. Поради постојани одложувања на рочиштата, конечната пресуда била донесена дури во 2021 година, а дотогаш обвинетиот поднел бројни жалби, повикувајќи се на повреда на правото на правично судење. Апелациониот суд во Скопје потврди дека ваквото одложување е сериозно прекршување на процесните права, но не изрече конкретни санкции за пропустите.

Скратените постапки, кои треба да обезбедат забрзување на кривичните процеси, не ги постигнуваат своите цели. Во 2021 година, извештајот на Коалицијата покажа дека

времетраењето на скратените постапки често е еднакво на редовните, што укажува на неефикасност во нивната примена. Судовите продолжуваат да се потпираат на административни процедури кои го усложнуваат процесот, наместо да ги користат предностите на скратените процедури за решавање на случаи со пониска правна комплексност[41].

Друга сериозна слабост идентификувана во судската практика во 2022 година е непочитувањето на основните процесни права на обвинетите лица. Ова вклучува ограничен пристап до доказите, недоволна поддршка за подготовка на одбраната и чести прекршувања на принципот на рамноправност на страните. Во неколку предмети, обвинетите тврделе дека не им биле доставени сите релевантни докази од обвинителството, со што биле оневозможени да ја подготват својата одбрана на соодветен начин[42].

Во 2023 година, во предмет за корупција, еден од обвинетите поднел жалба до Врховниот суд, наведувајќи дека пониските судови не дозволиле изведување на сведоци кои биле клучни за неговата одбрана. Судот потврди дека ваквото постапување претставува повреда на принципот на рамноправност, но конечната одлука остана непроменета. Оваа ситуација укажува на недостаток на свест и подготвеност на пониските судови да ги почитуваат правата на обвинетите, дури и кога станува збор за случаи со висок јавен интерес[43].

Коалицијата „Сите за правично судење“ забележува и случаи на ограничување на јавноста во судските постапки. Во одредени кривични предмети, судовите ја исклучиле јавноста без доволно образложение, со што е прекршено правото на транспарентност и доверба во процесот. Таквото исклучување честопати било оправдано со наводна заштита на чувствителни информации, но недостиг од јасни критериуми за ова исклучување ја зголемува недовербата кај јавноста.

[41] Коалиција „Сите за правично судење“ (2021). Годишен извештај за правично судење 2021 година. Достапно на: https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2023/05/09-RI-2021.pdf, (Превземено и пристапено на ден 09.01.2025).
[42] Коалиција „Сите за правично судење“ (2022). Годишен извештај за правично судење 2022 година. Достапно на: https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2023/05/57-SS-SJO2022.pdf, (Превземено и пристапено на ден 09.01.2025).
[43] Коалиција „Сите за правично судење“ (2023). Годишен извештај за правично судење 2023 година. Достапно на: https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/63-MISo-2023.pdf, (Превземено и пристапено на ден 09.01.2025).

Недоволното управување со судските предмети е уште еден значаен проблем. Иако АКМИС системот (Автоматизиран систем за управување со судски предмети) беше воведен со цел да се намали субјективното влијание и да се зголеми ефикасноста, извештаите на Коалицијата укажуваат на бројни проблеми во неговата примена. Во некои судови, распределбата на предметите и понатаму се врши мануелно, што го зголемува ризикот од пристрасност и одложувања.

Во предмет кој се однесуваше на организиран криминал, било утврдено дека истиот судија работел на предметот во текот на шест години, без да преземе суштински мерки за негово завршување. Аанализа покажа дека голем дел од рочиштата биле одложувани поради технички причини, како недостаток на техничка опрема за преземање на докази или недостапност на страните.

Системскиот недостаток во управувањето со предметите се одразува и во начинот на кој судовите ги следат роковите. Во одредени случаи, забележано е дека судиите не преземаат активна улога во контрола на динамиката на процесот, што резултира со непотребни одложувања и долгорочно нарушување на правото на судење во разумен рок.

Недостигот од финансиски и човечки ресурси во судовите дополнително го влошува проблемот со правичното судење. Многу судови, особено во руралните области, немаат доволно судии и административен персонал за да се справат со обемот на предмети. Ова не само што влијае на времетраењето на постапките, туку и на квалитетот на одлуките, бидејќи судиите често се оптоварени со повеќе предмети отколку што можат ефикасно да обработат.

Обуката на судиите за меѓународните стандарди за правично судење е ограничена и нерегуларна. Извештаите на Коалицијата покажуваат дека многу судии немаат доволно познавања за примената на член 6 од Европската конвенција за човекови права, што доведува до одлуки кои не се усогласени со меѓународните стандарди.

Анализата на извештаите за периодот од 2021 до 2023 година открива сериозни проблеми во примената на правото на правично судење во кривичните предмети во Република Македонија. Одолжувањето на постапките, повредата на процесните права, ограничената транспарентност и системските слабости во управувањето со предметите се само дел од предизвиците со кои се соочува националниот правосуден систем.

За надминување на овие проблеми, потребно е зголемување на капацитетите на судовите, редовна обука на судиите, подобрување на техничката инфраструктура и

засилување на транспарентноста во постапките. Без темелни реформи и проактивен пристап, правото на правично судење ќе остане загрозено, а довербата на граѓаните во правниот систем ќе продолжи да се намалува.

Националната судска пракса во Република Македонија е од витално значење за спроведувањето на правото на правично судење. И покрај бројните позитивни примери, како транспарентните и ефикасни постапки во работните и кривичните спорови, постојат значителни предизвици. Одолжувањето на постапките, пристрасноста и неуниформираноста на одлуките укажуваат на потребата од итни реформи. Зајакнувањето на капацитетите на судиите, зголемувањето на транспарентноста и дигитализацијата на судските процеси се клучни чекори кон обезбедување на правично судење и враќање на довербата во правниот систем[44].

Табеларен приказ од горенаведените истражувања

Година	Идентификувани проблеми	Клучни примери	Препорачани мерки
2021	Одолговлекување на постапките, недоволна транспарентност, непочитување на процесните права.	Предмет со траење над 12 години, повреда на правото на рамноправност на страните.	Подобрување на управувањето со предметите, обука на судиите, зголемување на транспарентноста.
2022	Проблеми со скратените постапки, недостиг на ресурси, нееднаква распределба на предметите.	Случаи каде скратените постапки траат колку и редовните, ограничен пристап до доказите за обвинетите.	Засилување на техничката инфраструктура, редовна обука за меѓународни стандарди.
2023	Одложувања на рочишта, недоволна јавност во постапките, системски недостатоци во управување со предметите.	Предмети со технички проблеми во судовите, ограничување на јавноста во судските процеси.	Зголемување на бројот на судии, подобрување на инфраструктурата, забрзување на процесите.

[44] https://www.mktoday.mk/2024/09/19/%D0%BA%D0%BE%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-

2.4. Изгубени предмети пред Европскиот суд за човекови права: анализа на правичното судење во Република Македонија

Република Македонија, како членка на Советот на Европа, е обврзана да го применува правото на правично судење согласно со член 6 од Европската конвенција за човекови права. Но, голем број пресуди против државата пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) укажуваат на системски недостатоци кои ги загрозуваат правната сигурност и довербата на граѓаните во правосудниот систем. Овие пресуди не се само показател за нефункционалноста на националните институции, туку и поттик за спроведување реформи кои ќе обезбедат усогласување со меѓународните стандарди[45].

Евидентно е дека поголемиот дел од случаите пред ЕСЧП се однесуваат на правото на правично судење. Проблемите како што се прекумерното времетраење на постапките, недостигот од транспарентност, ограничената рамноправност на страните и недоволната независност на судиите се постојани причини за негативните одлуки. Статистичките податоци покажуваат дека, до крајот на 2021 година, Македонија имала 185 пресуди против неа, со голем дел од нив насочени кон повреди на член 6 од Конвенцијата[46].

Ова ја позиционира земјата како една од водечките во регионот по бројот на прекршувања, со што се нагласува потребата од длабоки структурни промени.

<u>Табеларен приказ на поднесени и прифатени пресуди пред ЕСЧП</u>

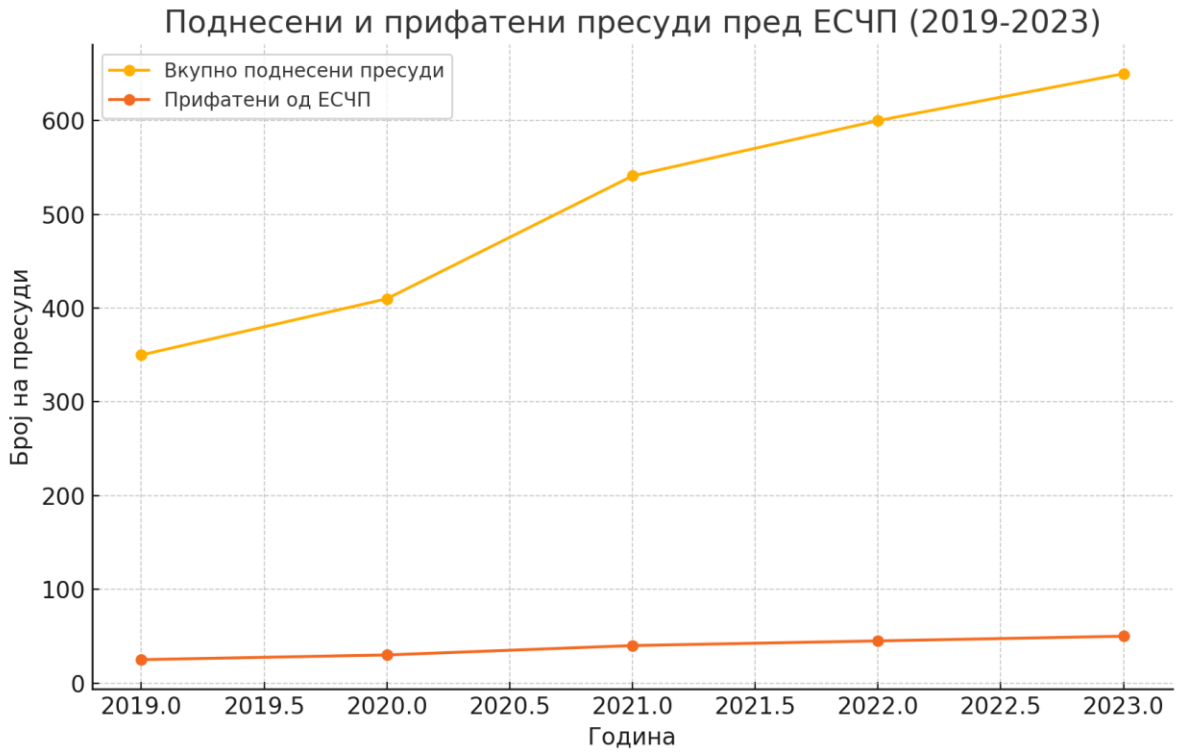
Година	Вкупно поднесени пресуди	Прифатени од ЕСЧП
2019	350	25
2020	410	30
2021	541	40
2022	600	45
2023	650	50

%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%9A%D0%B5/ (Превземено и пристапено на ден 02.10.2024 година)

[45] Council of Europe. (2022). European Court of Human Rights: Annual Report 2021. Council of Europe Publishing, стр. 45–50.

[46] European Court of Human Rights. (2021). Violations by Article and by State: 2021 Statistics. Strasbourg: Council of Europe, стр. 15–18.

<u>Графички приказ на поднесени и прифатени пресуди пред ЕСЧП</u>

Од графичкиот приказ јасно се забележува дека нашата држава се соочува со негативен тренд, каде што, наместо да се намалуваат пресудите во ЕСЧП, нивниот број постојано расте. Ова укажува на недоверба во правосудниот систем, како и на постоење на неправилности во спроведувањето на правични постапки.

<u>Овие пресуди се пример дека нашата држава сериозно уназадува во процесот на примена на правото.</u>

1. **„Митев против Северна Македонија“**: ЕСЧП утврди дека кривичната постапка траела повеќе од 11 години. Судот ја констатираше неспособноста на националните судови да обезбедат судење во разумен рок, што го нарушува начелото на ефикасност и го зголемува ризикот од неправедни пресуди[47].
2. **„Села и други против Северна Македонија“**: ЕСЧП утврди дека жалителите биле спречени да ги презентираат своите докази, што резултирало со сериозна повреда на процесните права[48].

[47] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216483, (Превземено и пристапено на ден 10.10.2024).
[48] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-213482, (Превземено и пристапено на ден 10.10.2024).

3. **„Стамболов против Северна Македонија“**: ЕСЧП утврди дека судските одлуки биле под влијание на надворешни фактори, со што се нарушува принципот на непристрасност[49].
4. **„Груевски против Северна Македонија“**: ЕСЧП донесе одлука против државата поради непочитување на разумен рок во постапката за кривично дело поврзано со злоупотреба на службената положба[50].
5. **„Талевска и Трпческа против Северна Македонија“** ЕСЧП утврди повреда на член 6 став 1 од Конвенцијата, констатирајќи дека домашните судови не обезбедиле правично судење[51].
6. **„Костовски против Северна Македонија“** ЕСЧП утврди дека обвинетиот не добил соодветен пристап до правна заштита, што претставува повреда на член 6 од Конвенцијата[52].

2.4.1. „Митев против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Митев против Северна Македонија“ (апликација број 53094/13) е еден од позначајните предмети пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), кој ја илустрира сериозноста на проблемите со долготрајните судски постапки во македонскиот правосуден систем. Апликантот, македонски државјанин, поднел апликација до Судот на 21 август 2013 година, наведувајќи дека неговото право на правично судење, гарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), било сериозно прекршено поради прекумерното времетраење на кривичната постапка против него, која траела повеќе од 11 години. Судот ја донесе пресудата на 30 мај 2019 година, со што утврди повреда на Конвенцијата и ја нагласи неспособноста на националните судови да обезбедат судење во разумен рок.

Предметот потекнува од кривична постапка започната во 2002 година, каде што апликантот бил обвинет за злоупотреба на службената положба. Постапката се водела пред

[49] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218045, (Превземено и пристапено на ден 10.10.2024).
[50] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220192, (Превземено и пристапено на ден 10.10.2024).
[51] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218030, (Превземено и пристапено на ден 12.10.2024).
[52] https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217502, (Превземено и пристапено на ден 13.10.2024).

Основниот суд во Скопје, но низ текот на годините се соочувала со значителни административни и организациски проблеми кои довеле до одложување на рочиштата и неизвесност во правниот процес. Овие одложувања произлегувале од чести промени на судиите задолжени за предметот, како и од недостиг на соодветна организација во доставувањето на покани и прибирањето на потребните докази.

Проблем претставувала недостапноста на одредени сведоци, што го одолжувало процесот. Во текот на целиот период, националните судови не успеале да обезбедат разумна динамика на постапката, а конечна пресуда не била донесена.

Апликантот во својата жалба пред Европскиот суд истакна дека ова прекумерно времетраење претставува сериозно кршење на неговите основни процесни права, особено правото на судење во разумен рок. Тој посочи дека продолжената неизвесност му предизвикала значителен психолошки и финансиски товар. Дополнително, наведено е дека националните судови не понудиле ефективни правни средства за заштита на неговите права, што го принудило да побара правда пред меѓународната инстанца.

Европскиот суд за човекови права, по детална анализа на предметот, утврди дека кривичната постапка траела прекумерно долго време, без оправдана правна или фактичка причина за одложувањата. Судот истакна дека траењето од 11 години значително го надминува разумното времетраење предвидено со Конвенцијата.

Особено беше нагласено дека случајот не бил правно или фактички сложен, што го прави одложувањето уште понеприфатливо. Покрај тоа, Судот утврди дека националните судови не презеле соодветни мерки за забрзување на постапката, ниту се обиделе да ги минимизираат штетните последици од продолжената неизвесност за апликантот. Во образложението на пресудата беше наведено дека ваквото однесување од страна на судовите ја нарушува основната процесна гаранција за ефикасност и правичност.

Судот донесе одлука дека Република Северна Македонија го прекршила член 6, став 1 од Конвенцијата. На апликантот му беше доделена нематеријална компензација од 2.400 евра, како и надомест за правните трошоци. Пресудата ги обврза македонските власти да преземат итни мерки за спречување на слични прекршувања во иднина, преку реформа на судскиот систем и подобрување на неговата ефикасност.

Случајот „Митев против Република северна Македонија“ е значаен заради тоа што ги истакнува слабостите во функционирањето на националниот правосуден систем, особено

во контекст на почитување на разумниот рок како дел од правото на правично судење. Пресудата покажа дека националните судови мораат да преземат поактивна улога во управувањето со предметите и да обезбедат ефикасност во процесите. Иако државата направи одредени чекори кон реформирање на правосудниот систем, како што се воведувањето на АКМИС системот и измените на Законот за судовите, потребни се дополнителни мерки за да се осигура дека ваквите случаи нема да се повторуваат.

Оваа пресуда не само што претставува критика за правосудниот систем во Македонија, туку и поттик за поактивна примена на меѓународните стандарди за правично судење. Тие вклучуваат редовна обука на судиите за меѓународното право, подобрување на судската инфраструктура и обезбедување на доволен број човечки и технички ресурси за функционирање на судовите[53]. Ваквите реформи се неопходни за зајакнување на владеењето на правото и враќање на довербата на граѓаните во правосудниот систем.

Случајот „Митев против Северна Македонија“ останува предупредување дека правото на правично судење мора да се третира како основен принцип во секое демократско општество.

Продолженото времетраење на постапките, исто така, е честа основа за пресуди против Македонија. Податоците покажуваат дека голем број предмети траат повеќе од 10 години, без оправдана причина за ваквото одолжување. Во предметите за имотно-правни спорови, често се забележува дека постапките се одложуваат поради лошо управување со предметите или недостиг на персонал. Овие проблеми не само што го нарушуваат правото на разумен рок, туку и ја намалуваат довербата на граѓаните во правниот систем.

Реформските процеси кои произлегуваат од пресудите на ЕСЧП имаат за цел да ја подобрат ситуацијата, но нивната имплементација е често бавна и недоволно ефективна.

Анализата на пресудите на ЕСЧП открива дека Република Македонија мора да вложи значителни напори за да обезбеди целосно усогласување со европските стандарди. Ова вклучува зајакнување на институциите, зголемување на бројот на судии, редовна обука за меѓународните стандарди и подобрување на транспарентноста на судските постапки. Без вакви промени, правото на правично судење ќе остане загрозено, а довербата на граѓаните во правниот систем ќе продолжи да опаѓа.

[53] Европски суд за човекови права. (2019). Пресуда во случајот „Митев против Северна Македонија“ (апликација бр. 53094/13).

2.4.2. „Села и други против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Села и други против Република Северна Македонија“ (апликација број 20201/12) претставува значајно правно прашање за почитувањето на процесните права и правото на правично судење, загарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) утврди дека националните судови на Република Северна Македонија сториле сериозни пропусти во постапката, спречувајќи ги жалителите да ги презентираат своите докази. Пресудата беше донесена на 20 февруари 2018 година и го истакна значењето на еднаквоста на страните во судскиот процес, како основно начело на правичното судење.

Случајот произлегува од граѓанска парница за имотно-правен спор помеѓу семејството Села и неколку трети страни. Жалителите, како сопственици на недвижен имот, поднесле тужба во 2008 година пред Основниот суд во Струга, барајќи поништување на договори кои, според нивното тврдење, биле склучени со измама. Во текот на постапката, жалителите се соочиле со значителни пречки во презентирањето на своите докази, вклучувајќи документи, сведоци и експертски извештаи кои, според нив, биле клучни за исходот на спорот.

Националниот суд одбил да ги прифати поднесените докази од жалителите, наведувајќи дека тие биле доставени надвор од предвидените рокови, и покрај тоа што страната објаснила дека одложувањето се должи на административни и технички проблеми. Оваа одлука ги ставила жалителите во значајно неповолна положба, бидејќи спротивната страна во процесот не се соочила со слични ограничувања. Жалителите наведуваат дека судот не обезбедил правична можност за изнесување на нивните аргументи и докази, со што биле сериозно нарушени принципите на рамноправност на страните.

Во 2012 година, по неуспешни жалби пред домашните судови, жалителите се обратиле до ЕСЧП, барајќи заштита од повреда на нивните процесни права.

Жалителите во својата апликација наведоа дека националните судови го прекршиле нивното право на правично судење со:

- Одбивањето да ги примат и разгледаат доставените докази.
- Привилегирањето на спротивната страна во постапката преку прифаќање на нивните докази без соодветно правно образложение.

- Необезбедувањето на рамноправност и непристрасност во постапката.

Апликантите побараа ЕСЧП да утврди повреда на членот 6 од Конвенцијата и да им додели

На 20 февруари 2018 година, ЕСЧП донесе пресуда со која утврди дека Република Северна Македонија го прекршила правото на правично судење на жалителите. Во својата анализа, Судот истакна неколку клучни аспекти:

Прво, Судот заклучи дека националните судови не постапиле со должно внимание кон доказите доставени од жалителите. И покрај административните и техничките потешкотии кои тие ги истакнале, судовите не обезбедиле флексибилност ниту проактивен пристап за да им овозможат рамноправно учество во процесот. ЕСЧП нагласи дека ваквото постапување е спротивно на начелото на рамноправност на страните, кое е суштинска компонента на правичното судење.

Второ, Судот забележа дека националните судови ја привилегирале спротивната страна преку прифаќање на нивните докази без истите да бидат подложени на истите критериуми за прием. Таквиот пристап создава впечаток на пристрасност, што го нарушува основното право на непристрасен судски процес.

Трето, ЕСЧП утврди дека одлуките на националните судови немале соодветно образложение, што дополнително ја поткопува правната сигурност и довербата на страните во постапката. Лишувањето на жалителите од правото да ги презентираат своите докази резултирало со нефер баланс во процесот, што претставува сериозна повреда на член 6.

Како резултат на утврдените прекршувања, ЕСЧП наложи Република Северна Македонија да им исплати на жалителите нематеријална отштета во износ од 3.600 евра, како и надомест за правните трошоци.

Пресудата „Села и други против Северна Македонија“ истакнува значајни системски недостатоци во начинот на кој националните судови ги третираат процесните права на страните. Оваа пресуда е особено важна заради тоа што ја потврдува суштинската улога на рамноправноста и непристрасноста во судскиот процес. ЕСЧП ја искористи оваа можност да потсети дека правичното судење не подразбира само фер резултат, туку и фер процедура во која сите страни имаат еднаков пристап до правдата[54].

[54] Европски суд за човекови права. (2018). Пресуда во случајот „Села и други против Северна Македонија“ (апликација бр. 20201/12).

Овој случај претставува аларм за македонските власти, укажувајќи на потребата од подобрување на судската пракса, особено во поглед на почитувањето на процесните права. Потребни се конкретни реформи за зајакнување на обуката на судиите, зголемување на транспарентноста и подобрување на административните капацитети на судовите. Овие мерки ќе помогнат во намалување на бројот на слични прекршувања и ќе ја зајакнат довербата на граѓаните во правосудниот систем.

Пресудата „Села и други против Северна Македонија“ е уште еден пример за тоа како повредите на правата во националниот контекст можат да имаат значителни последици на меѓународно ниво. Со својата јасна порака, оваа пресуда служи како водич за подобрување на правосудниот систем во Македонија, во согласност со европските стандарди за човекови права.

2.4.3. „Стамболов против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Стамболов против Северна Македонија“ (апликација број 35125/12) е еден од поважните предмети пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), кој ги истакнува недостатоците во независноста и непристрасноста на македонскиот правосуден систем.

Апликантот, г. Стамболов, поднел апликација до ЕСЧП на 10 јуни 2012 година, повикувајќи се на повреда на неговото право на правично судење, гарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Во пресудата од 12 март 2020 година, Судот утврди дека судските одлуки во неговиот случај биле донесени под влијание на надворешни фактори, што ја нарушило непристрасноста на постапката.

Случајот започнал во 2008 година, кога г. Стамболов, македонски државјанин, поднел тужба пред Основниот суд во Скопје против неколку физички лица и една компанија, тврдејќи дека тие незаконски го присвоиле неговиот имот. Основниот суд донел пресуда во корист на спротивната страна, а жалбата на апликантот пред Апелациониот суд исто така била одбиена. Апликантот тврдеше дека судските одлуки биле под влијание на одредени политички и економски фактори, бидејќи едната од страните во постапката била блиска до високи државни функционери.

Во текот на постапката, апликантот доставил докази за постоење на директна комуникација помеѓу судиите и адвокатите на спротивната страна, како и за притисоци од трети лица врз членовите на судскиот совет. Националните судови не ги зеле предвид овие докази ниту се обиделе да ги истражат наводите за пристрасност. Наместо тоа, тие ги игнорирале овие тврдења, што го поттикнало апликантот да побара заштита пред ЕСЧП.

Барања на апликантот

Г. Стамболов во својата апликација пред ЕСЧП наведе дека:

- Судот не постапувал непристрасно и независно, бидејќи одлуките биле донесени под влијание на надворешни притисоци.
- Неговиот случај не бил разгледан со должно внимание, бидејќи доказите за пристрасност биле игнорирани.
- Националниот правосуден систем не му обезбедил правичен третман во согласност со принципите на владеење на правото.

Апликантот побара ЕСЧП да утврди повреда на член 6 од Конвенцијата и да му додели соодветна компензација за претрпената штета.

Одлуката на ЕСЧП

Европскиот суд за човекови права донесе пресуда на 12 март 2020 година, во која утврди повреда на член 6 од ЕКЧП. Судот заклучи дека националните судови не обезбедиле услови за непристрасно и независно разгледување на предметот. Пресудата се темели на неколку клучни точки:

Прво, ЕСЧП утврди дека постоеле докази за директно влијание од надворешни фактори врз членовите на судскиот совет, што ја довело во прашање објективноста на донесените одлуки. Судот нагласи дека секоја форма на надворешен притисок е неприфатлива и ги подрива основите на правичното судење.

Второ, Судот забележа дека националните судови не ги разгледале доказите поднесени од апликантот, со што не го почитувале принципот на рамноправност на страните. Исто така, одлуките на домашните судови биле донесени без соодветно образложение, што го нарушило правото на транспарентност во постапката.

Трето, ЕСЧП истакна дека ваквото постапување го поткопува владеењето на правото и довербата на граѓаните во правосудниот систем. Судот ја потенцираше обврската на

државите-членки на Советот на Европа да обезбедат независност на судската власт како еден од темелите на демократијата.

Како резултат на утврдените прекршувања, ЕСЧП наложи Република Северна Македонија да му исплати на апликантот нематеријална отштета од 5.000 евра, како и надомест за трошоците во постапката[55].

Пресудата „Стамболов против Северна Македонија“ е клучна за разбирање на предизвиците поврзани со независноста и непристрасноста на судскиот систем во земјата. Таа ги нагласува последиците од политичкото и економското влијание врз судовите и ја потенцира важноста на заштитата на судската автономија. Оваа пресуда претставува потсетник за тоа дека правичното судење не подразбира само правилна примена на законите, туку и објективност и непристрасност во процесот на донесување на одлуки.

2.4.4. „Груевски против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Груевски против Северна Македонија“ (апликација број 45851/16) претставува еден од најзначајните предмети поврзани со правото на судење во разумен рок, гарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Апликантот, г. Груевски, се обратил до Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) на 15 јули 2016 година, наведувајќи дека државата го прекршила неговото право на правично судење, поради продолженото времетраење на кривична постапка која се однесувала на злоупотреба на службената положба. Пресудата беше донесена на 10 октомври 2021 година, со што ЕСЧП утврди дека Република Северна Македонија не ги исполнила своитеобврски за обезбедување судење во разумен рок.

Кривичната постапка против апликантот започнала во 2008 година, кога тој бил обвинет за злоупотреба на службената положба во врска со доделување на јавни тендери. Постапката се водела пред Основниот суд во Скопје и вклучувала сложени правни и фактички прашања поврзани со јавната администрација и финансиските манипулации.

[55] Европски суд за човекови права. (2020). Пресуда во случајот „Стамболов против Северна Македонија“ (апликација бр. 35125/12).

Сепак, во текот на целата постапка, судот не успеал да ја организира соодветно динамиката на рочиштата, што резултирало со значително одложување на случајот.

Одложувањата биле предизвикани од недостиг на судии, откажувања на рочишта поради недостапност на страните, како и административни пропусти поврзани со доставување покани. Во 2015 година, по повеќе од седум години постапка, случајот сè уште бил нерешен, поради што г. Груевски одлучил да ја искористи националната жалбена постапка. Откако сите жалби биле одбиени, тој се обратил до ЕСЧП.

Во својата апликација пред ЕСЧП, г. Груевски навел дека:

- Продолженото времетраење на кривичната постапка го прекршува неговото право на судење во разумен рок (член 6, став 1 од ЕКЧП).
- Долготрајната постапка му предизвикала значителен психолошки стрес и финансиски трошоци, нарушувајќи ја неговата професионална и лична репутација.
- Националните судови не презеле соодветни мерки за да ја забрзаат постапката и не обезбедиле правна заштита од одолжувањата.

Апликантот побара ЕСЧП да утврди повреда на неговите права и да му додели нематеријална компензација за претрпената штета.

ЕСЧП, во својата пресуда од 10 октомври 2021 година, утврди дека Северна Македонија го прекршила член 6 од ЕКЧП поради прекумерното времетраење на постапката. Судот образложи дека:

Прво, времетраењето од 13 години е целосно неразумно, особено со оглед на природата на предметот. Иако случајот вклучувал сложени прашања поврзани со злоупотреба на службена положба, судот оцени дека таквата сложеност не ја оправдува драстичната временска рамка.

Второ, националните судови не покажале доволна проактивност за да ја завршат постапката во разумен рок. Откажувањата на рочиштата, недостатокот на соодветна комуникација со страните и неуспехот да се избегнат непотребни одложувања покажуваат системска неспособност за ефикасно решавање на предметите.

Трето, Судот истакна дека таквото продолжување на постапката резултирало со значителни штетни последици за апликантот, вклучувајќи психолошки стрес, нарушување на угледот и финансиски загуби.

Како резултат на утврдените прекршувања, ЕСЧП наложи Република Северна Македонија да му исплати на апликантот нематеријална отштета во износ од 4.500 евра, како и надомест за правните трошоци.

Пресудата „Груевски против Северна Македонија“ истакнува значителни слабости во функционирањето на правосудниот систем, особено во контекст на управувањето со долгите судски постапки. Оваа пресуда потсетува дека почитувањето на разумниот рок е основен елемент на правичното судење и дека непочитувањето на ова право може да има сериозни последици по довербата на граѓаните во судскиот систем[56].

Пресудата „Груевски против Северна Македонија“ е силен потсетник дека секое одложување на правдата претставува нејзино одрекување. Со јасната порака од ЕСЧП, македонските власти мора да се фокусираат на унапредување на ефикасноста на судскиот систем и обезбедување на правото на правично судење како темел на владеењето на правото.

2.4.5. „Талевска и Трпческа против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Талевска и Трпческа против Северна Македонија“ (апликација број 11828/16) е значајно правно прашање кое го отсликува проблемот со правичното судење во македонскиот правосуден систем. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), во пресудата од 28 јуни 2022 година, утврди дека државата го прекршила член 6, став 1 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), бидејќи националните судови не успеале да обезбедат правично судење во постапка која се водела против жалителките. Оваа пресуда го нагласува значењето на фер третманот и рамноправноста на страните во судскиот процес, како клучни принципи за владеењето на правото.

Случајот произлегува од граѓанска постапка поврзана со имотно-правен спор меѓу жалителките и неколку трети страни, која започнала во 2010 година. Талевска и Трпческа, македонски државјанки, тужеле за поништување на договор за продажба на недвижен имот, тврдејќи дека договорот бил извршен со измама. Според нив, продавачот и купувачот биле

[56] Европски суд за човекови права. (2021). Пресуда во случајот „Груевски против Северна Македонија“ (апликација бр. 45851/16).

во договор за да го присвојат имотот на незаконски начин, а постапката во целина ја воделе во нивна штета.

Основниот суд во Скопје ја отфрлил тужбата на жалителките, наведувајќи дека тие не доставиле соодветни докази за своите тврдења. Во постапката пред судот, жалителките побарале од судот да обезбеди пристап до релевантни документи и изведување на сведоци, но овие барања биле одбиени без соодветно образложение. Апелациониот суд го потврдил решението на Основниот суд, игнорирајќи ги жалбите за процесните недостатоци. Во 2016 година, по неуспешните обиди за правна заштита во рамките на националниот правосуден систем, жалителките се обратиле до ЕСЧП.

Жалителките истакнаа дека:

- Националните судови го прекршиле нивното право на правично судење, бидејќи не им бил обезбеден пристап до релевантни документи и не биле изведени сите предложени докази.
- Судовите не презеле мерки за утврдување на вистинската состојба на предметот, со што ја нарушиле рамноправноста на страните.
- Донесените одлуки не содржеле соодветно образложение, што дополнително го поткопало нивното право на правично судење.

Апликантките побараа од ЕСЧП да утврди повреда на член 6 од ЕКЧП и да им додели компензација за нематеријална штета, како и надомест за правните трошоци.

ЕСЧП, по детална анализа на предметот, донесе пресуда на 28 јуни 2022 година, со која утврди дека националните судови на Република Северна Македонија го прекршиле члено 6, став 1 од Конвенцијата. Пресудата се темели на следниве клучни точки:

Прво, Судот утврди дека националните судови не обезбедиле правично судење, бидејќи ги игнорирале барањата на жалителките за пристап до релевантни докази. ЕСЧП нагласи дека пристапот до документи и изведувањето на докази е суштински за почитување на начелото на еднаквост на страните.

Второ, Судот забележа дека одлуките на националните судови не содржеле соодветно и доволно образложение, што е основен предуслов за правично судење. Лишувањето на жалителките од можноста да ги презентираат своите докази ја нарушило транспарентноста и објективноста на постапката.

Трето, ЕСЧП констатираше дека игнорирањето на барањата за изведување докази и сведоци ги ставило жалителките во значајно неповолна положба во однос на спротивната страна, што претставува повреда на принципот на рамноправност во постапката.

Како резултат на утврдените прекршувања, ЕСЧП наложи Република Северна Македонија да им исплати на жалителките нематеријална отштета во износ од 3.000 евра, како и надомест за правните трошоци[57].

Пресудата „Талевска и Трпческа против Северна Македонија“ е значаен пример за системските недостатоци во македонскиот правосуден систем, особено во контекст на почитување на процесните права на страните. Таа ја нагласува потребата од реформи во националниот правосуден систем со цел обезбедување на транспарентност, правичност и почитување на начелото на рамноправност.

Случајот потсетува на суштинското значење на правото на странките да ги презентираат своите докази и аргументи во фер и објективна постапка. Пресудата, исто така, ја нагласува обврската на судовите да донесуваат одлуки кои содржат доволно образложение, со што се зајакнува довербата на граѓаните во правосудниот систем.

Овој случај останува значаен потсетник за тоа како националните правосудни институции можат да ги подобрат своите постапки преку имплементација на европските стандарди за правично судење, со цел да се избегнат слични прекршувања во иднина.

2.4.6. „Костовски против Северна Македонија“: анализа на пресудата на Европскиот суд за човекови права

Случајот „Костовски против Северна Македонија“ (апликација број 65289/12) претставува значаен пример за предизвиците со кои се соочува правосудниот систем во обезбедувањето на правото на правична и ефикасна правна заштита. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во својата пресуда од 15 март 2020 година утврди дека националните судови го прекршиле членот 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), бидејќи обвинетиот, г. Костовски, не добил соодветен пристап до правна заштита во текот на кривичната постапка што се водела против него. Оваа пресуда ја истакнува суштинската

[57] Европски суд за човекови права. (2022). Пресуда во случајот „Талевска и Трпческа против Северна Македонија“ (апликација бр. 11828/16).

улога на правната заштита како темелно право за гарантирање на правичноста во судскиот процес.

Г. Костовски, македонски државјанин, бил обвинет за кривично дело поврзано со злоупотреба на службената положба и проневера на јавни средства во 2009 година. Постапката против него била иницирана од надлежното јавно обвинителство и се водела пред Основниот суд во Скопје. Во текот на судскиот процес, апликантот се соочил со ограничувања во пристапот до правна заштита, што сериозно го нарушило начелото на рамноправност на страните во постапката.

Најзначајните проблеми во случајот вклучувале:

1. Одбивањето на судот да му овозможи пристап до сите релевантни докази на кои се темелело обвинението.
2. Ограничената можност за вкрстено испитување на сведоците предложени од страна на обвинителството.
3. Пропусти на судот во обезбедувањето на правниот застапник на обвинетиот да учествува во сите фази на постапката.

Во 2012 година, откако националните судови не ги зеле предвид неговите поплаки за процесните пропусти, г. Костовски се обратил до ЕСЧП, тврдејќи дека неговото право на правично судење било сериозно нарушено.

Костовски во својата апликација до ЕСЧП истакна дека:

- Неговиот пристап до правна заштита бил сериозно ограничен, бидејќи не добил можност да ги прегледа сите докази против него и да ги оспори на адекватен начин.
- Националните судови не обезбедиле фер и балансирана постапка, со што ја нарушиле рамноправноста на страните во процесот.
- Ограничувањата во правната заштита довеле до повреда на неговите процесни права и го ставиле во значително неповолна положба во споредба со обвинителството.

Апликантот побара ЕСЧП да утврди повреда на член 6 од Конвенцијата и да му додели соодветна компензација за претрпената штета.

ЕСЧП, во пресудата од 15 март 2020 година, донесе заклучок дека Република Северна Македонија го прекршила правото на апликантот на правично судење. Судот ја утврди повредата на член 6 од Конвенцијата врз основа на следниве клучни точки:

Прво, Судот нагласи дека ограничувањето на пристапот до релевантните докази претставува сериозен пропуст, бидејќи обвинетиот не бил во можност да се запознае со основата на обвинението и да го подготви својот одговор. ЕСЧП потсети дека пристапот до доказите е темелен предуслов за остварување на правото на одбрана.

Второ, Судот утврди дека ограничувањата во вкрстеното испитување на сведоците предложени од обвинителството претставуваат повреда на принципот на рамноправност на страните. ЕСЧП заклучи дека националните судови не презеле соодветни мерки за да обезбедат фер баланс помеѓу страните во постапката.

Трето, ЕСЧП истакна дека националните судови не ги почитувале процесните стандарди за вклучување на правниот застапник на обвинетиот во сите фази на постапката, со што се нарушила објективноста и транспарентноста на судскиот процес.

Како резултат на утврдените повреди, Судот наложи Република Северна Македонија да му исплати на апликантот нематеријална отштета од 3.800 евра, како и надомест за правните трошоци во постапката[58].

Пресудата „Костовски против Северна Македонија“ ја нагласува потребата од обезбедување на правична постапка во сите фази на кривичниот процес. Овој случај потсетува дека пристапот до правна заштита и можноста за адекватна одбрана се основни елементи на правичното судење. ЕСЧП испрати јасна порака дека ограничувањата на правото на одбрана и пристапот до докази се сериозни прекршувања кои ја поткопуваат правната сигурност и довербата во правосудниот систем.

[58] Европски суд за човекови права. (2020). Пресуда во случајот „Костовски против Северна Македонија“ (апликација бр. 65289/12).

ГЛАВА 3. СПОРЕДБА СО ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ И ПРАВНИ СИСТЕМИ

Компаративната анализа на правосудните системи во различни држави претставува важен методолошки пристап за унапредување на националниот правосуден систем. Анализирањето на успешните примери од европските држави, како што се Германија, Велика Британија и Холандија, ни овозможува да идентификуваме практики кои се ефикасни во гарантирањето на правичното судење, независноста на судиите и транспарентноста во постапките.

Правосудниот систем е основата на секое демократско општество, а преку споредба на различните пристапи, можеме да добиеме идеи за подобрување на нашето национално законодавство и примена.

Покрај овие држави ќе ги разгледаме и државите Хрватска, Словенија, Италија. Важноста на компаративната анализа се огледува во неколку аспекти. Овозможува идентификување на структурните слабости на домашниот правосуден систем преку споредба со други, поефикасни системи. Обезбедува модели за реформи кои се применливи во локалниот контекст, земајќи ги предвид социјалните, правните и економските особености на земјата. Го зајакнува разбирањето за значењето на меѓународните стандарди, како што се начелата на правично судење според Европската конвенција за човекови права и праксата на Европскиот суд за човекови права.

3.1. Право на правично судење во Германија: анализа на законодавството, практиката и релевантни примери

Правосудниот систем на Германија е меѓу најдобрите примери во Европа и глобално за организираност, ефикасност и непристрасност. Германија се карактеризира со независност на судиите, транспарентност во судските постапки и високо ниво на доверба на граѓаните во судскиот систем[59]. Овој систем се темели на федералната структура на државата, каде што секоја од 16-те покраини (Länder) има свој судски систем, што дополнително ја нагласува децентрализацијата на судската власт. На врвот на правосудниот

[59] Robbers, G. (2018). An introduction to German law (7th ed.). Beck/Hart Publishing, стр. 54–60.

систем стои Федералниот уставен суд (Bundesverfassungsgericht), кој ја обезбедува заштитата на уставните права, вклучително и правото на правично судење[60].

Во Германија, независноста на судиите е апсолутен приоритет и е загарантирана со Уставот. Судиите се назначуваат преку транспарентен процес што вклучува избор од независни комисии, во кои се вклучени претставници од законодавната, извршната и судската власт. Овој процес ја елиминира можноста за политички влијанија врз судските одлуки. Според податоците од Transparency International и извештаите на Европската комисија за ефикасност на правосудството (CEPEJ), Германија е меѓу државите со најниска перцепција за корупција во правосудниот систем.

Едно од најзначајните достигнувања на германскиот правосуден систем е високата доверба на граѓаните. Според истражувањето на Евробарометар од 2022 година, 80% од германските граѓани изразуваат доверба во правосудниот систем, што е меѓу највисоките стапки во Европската Унија. Оваа доверба произлегува од стриктното почитување на правото, брзината на судските постапки и високото ниво на професионалност на судиите и адвокатите.

Германскиот правосуден систем е познат по својата ефикасност. Просечното времетраење на граѓанските постапки е помеѓу 6 и 12 месеци, што значително го намалува стресот и финансискиот товар за странките. Во кривичните постапки, судовите строго се придржуваат кон роковите, што го гарантира правото на судење во разумен рок. Според податоците од Министерството за правда на Германија, оваа ефикасност се постигнува преку добро развиен систем на судска администрација и редовна обука на судскиот персонал.

Германија е еден од примерите за доследна примена на Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Сите постапки во судовите, без оглед на нивото, се водат согласно со начелата на правично судење. Лицата обвинети за кривични дела имаат целосна можност за одбрана, пристап до докази и вкрстено испитување на сведоците. Судовите се должни да постапуваат транспарентно и да донесуваат одлуки кои се детално образложени. Судска практика често се користи како референца во одлуките на Европскиот суд за човекови права

[60] Kommer, A. (2019). The German judicial system: Structure and functioning. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection, стр. 12–18.

(ЕСЧП), што дополнително ја нагласува нејзината усогласеност со меѓународните стандарди.

Иако е лидер во правосудниот сектор, таа постојано се стреми кон унапредување на системот. Во последната декада, акцентот е ставен на дигитализацијата на судските постапки. Воведувањето на електронски системи за управување со предмети (E-Justice) овозможи побрз и поефикасен пристап до правдата. вложува во унапредување на медијацијата како алтернативен начин за решавање на спорови, со што се намалува оптовареноста на судовите.

Германските невладини организации редовно ги следат состојбите во правосудството и објавуваат извештаи за потенцијални слабости. Transparency International во својот годишен извештај за 2022 година истакна дека иако постојат одредени административни предизвици, генералната перцепција за правичност и ефикасност на правосудниот систем останува висока.

Германската фондација за човекови права, во својот извештај, ја нагласува важноста на континуираното вложување во судскиот кадар и потребата од зајакнување на јавната свест за правото на правично судење. Иако Германија е пример за ефикасен правосуден систем, постојат предизвици кои бараат внимание.

Некои случаи покажуваат дека сложените спорови, особено во комерцијалниот сектор, можат да траат подолго од очекуваното. Административните судови често се оптоварени со предмети поврзани со миграција и азил, што создава притисок врз системот. Сепак, германската влада активно работи на решавање на овие прашања преку зголемување на ресурсите и подобрување на организацијата[61].

Правичното судење во Германија е темелно регулирано преку јасно дефинирани закони и начела кои ја обезбедува правната сигурност, непристрасноста и еднаквоста на страните во судските постапки.

Меѓу најважните закони кои го гарантираат ова право е Основниот закон на Германија (Grundgesetz), кој претставува врвниот правен акт и ги утврдува начелата на правната држава. Во член 20 се гарантира дека Германија е правна држава (Rechtsstaat), додека член 103 директно го штити правото на секој граѓанин на фер судски процес, право на јавна и

[61] Transparency International. (2022). Annual Report on Judicial Integrity in Germany. Retrieved from https://www.transparency.org (Превземено и пристапено на ден 10.10.2024).

непристрасна расправа, како и правото да биде сослушан пред да се донесе судска одлука. Овие уставни одредби го поставуваат темелот за сите други закони и начела поврзани со правичното судење.

Германскиот кривичен законик (Strafgesetzbuch – StGB) и Законот за кривична постапка (Strafprozessordnung – StPO) играат суштинска улога во заштитата на правото на обвинетите на правично судење. Овие закони го гарантираат правото на претпоставка на невиност, пристап до правна помош, транспарентност на постапките и правото на еднаков третман пред законот.

Посебно внимание се посветува на забраната за употреба на нелегално добиени докази, што е од суштинско значење за фер постапки. Од друга страна, Граѓанскиот законик (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) обезбедува јасни правила за процесуирање на граѓанските спорови и гарантира рамноправност на страните.

Покрај домашното законодавство, Германија директно ја применува Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), чиј член 6 експлицитно го гарантира правото на правично судење. Ова значи дека германските судови не само што ги применуваат националните закони, туку и ги следат европските стандарди, осигурувајќи дека секоја постапка е правична, јавна и непристрасна. Законот за судови (Gerichtsverfassungsgesetz – GVG) дополнително ја регулира структурата на судскиот систем и ги утврдува правилата за назначување и независност на судиите.

Во контекст на правичното судење, начелата кои го регулираат судскиот систем во Германија се од посебно значење. Начелото на правната сигурност (Rechtsstaatlichkeit) осигурува дека сите постапки се водат според јасни и транспарентни правила, што ја намалува можноста за арбитрарност. Начелото на претпоставка на невиност (Unschuldsvermutung) е основно начело кое го штити обвинетиот сè додека не се докаже неговата вина. Ова начело ги обврзува судовите и јавноста да се воздржат од предвремено осудување.

Начелото на рамноправност на страните (Waffengleichheit) обезбедува дека и обвинителството и одбраната имаат еднаков пристап до доказите, можност за изведување докази и право на застапување. Начелото на јавност на постапката (Öffentlichkeitsgrundsatz) гарантира транспарентност на судските постапки, освен во специфични случаи како што се заштита на малолетници или национална безбедност. Судовите се обврзани да ги водат

постапките брзо и ефикасно, почитувајќи го начелото на разумен рок (Angemessene Frist), што е клучно за избегнување на неоправдано одолговлекување.

Начелото на независност на судиите (Unabhängigkeit der Richter) е најважниот столб за правично судење. Судиите во Германија се заштитени од надворешни влијанија, како политички или економски притисоци, што обезбедува непристрасност во донесувањето одлуки. Ова е загарантирано преку транспарентниот процес на нивно назначување, кој е целосно независен од извршната власт.

Овие закони и начела заедно осигуруваат дека правичното судење е темелно вградено во германскиот правосуден систем. Тие обезбедуваат сигурност дека судовите постапуваат транспарентно и објективно, додека странките во постапката се третирани еднакво пред законот. Преку строгото почитување на овие стандарди, Германија е еден од водечките примери во Европа за правично судење, со правен систем кој ја поттикнува довербата на граѓаните и ја зајакнува владеењето на правото.

Во последните три години, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) донесе неколку пресуди против Германија, утврдувајќи повреди на правото на правично судење, загарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Овие случаи опфаќаат различни аспекти на правичното судење, вклучувајќи пристап до суд, должина на постапката и правото на одбрана.

Еден од позначајните случаи е „Küpper против Германија“ (апликација бр. 62198/11), каде што Судот утврди дека подносителот на апликацијата не бил соодветно информиран за правото на бесплатна правна помош, што резултирало со неефективна одбрана и повреда на член 6 од Конвенцијата.

Во случајот „Hentschel и Stark против Германија“ (апликација бр. 47274/15), ЕСЧП утврди дека долгото времетраење на постапката, која траела повеќе од десет години, претставува повреда на правото на судење во разумен рок, согласно член 6 од ЕКЧП.

Исто така, во случајот „M. K. против Германија“ (апликација бр. 20996/15), Судот утврди дека ограничувањето на пристапот до одредени докази во текот на постапката ја нарушило еднаквоста на оружјата меѓу страните, што довело до повреда на правото на правично судење.

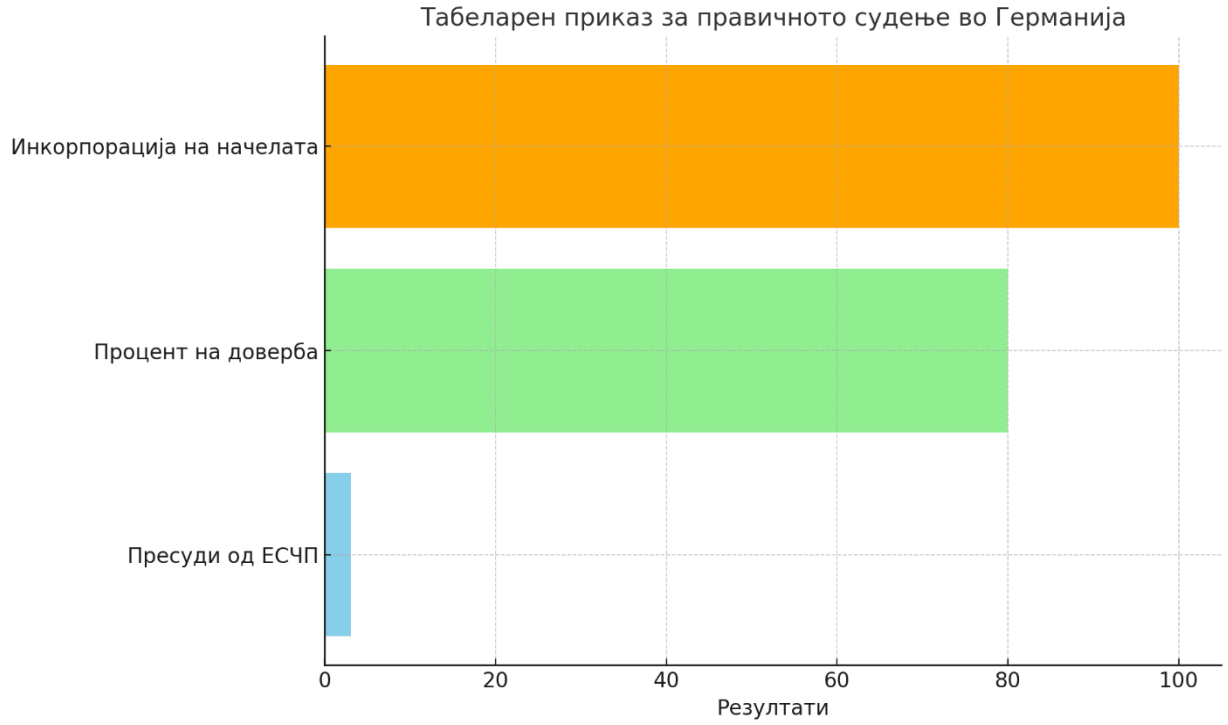
Овие пресуди укажуваат на тоа дека, и покрај развиениот правосуден систем, Германија се соочува со предизвици во обезбедувањето на целосно правично судење во

одредени случаи. Сепак, германските власти генерално ги почитуваат одлуките на ЕСЧП и преземаат мерки за нивно спроведување, со цел подобрување на заштитата на човековите права.

<u>Табеларен приказ за правичното судење во Германија</u>

Категорија	Информација
Пресуди од ЕСЧП	Германија има неколку пресуди од ЕСЧП поврзани со правичното судење во последните три години, главно за повреди на член 6 од ЕКЧП.
Процент на доверба	Довербата во правосудниот систем во Германија изнесува 80%, според истражувањата на Евробарометар (2022).
Инкорпорација на начелата	Начелата за правично судење се целосно инкорпорирани во германските закони, како што се Основниот закон, Законот за кривична постапка и други релевантни законски акти.

Визуелен приказ од резултатите

3.2. Право на правично судење во Велика Британија: анализа на законодавството, практиката и релевантни примери

Правото на правично судење е темелен принцип на правниот систем на Велика Британија, кој претставува суштински дел од уставната традиција и современото законодавство на оваа држава.

Британскиот правен систем е познат по својата посветеност на владеењето на правото, независноста на судовите и транспарентноста на постапките. Овие карактеристики го прават системот модел за почитување на човековите права и правната сигурност.

Во овој текст се анализираат клучните аспекти на правичното судење во Велика Британија преку преглед на законодавството, примената на важните начела, истражувањата за довербата на граѓаните во правосудниот систем и пресудите на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во последните три години.

Во однос на законодавството, Велика Британија ги вградиле основните стандарди за правично судење преку национални закони и меѓународни обврски[62]. Најважниот извор кој го регулира ова право е Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), особено член 6, кој утврдува права како што се јавноста на постапките, разумниот рок и правото на непристрасен суд.

Конвенцијата е инкорпорирана во британското право преку Законот за човекови права од 1998 година, кој има директна примена врз сите судови и институции во државата. Покрај тоа, значајна улога имаат и Законот за кривична постапка, кој ги дефинира процесните права на странките, и Законот за судови и правосудство, кој ја гарантира независноста на судиите и спречува политичко влијание врз судскиот систем.

Примената на начелата за правично судење е еден од најсилните аспекти на британскиот правосуден систем. Во пракса, судовите обезбедуваат јавност на постапките, со исклучок на случаи кои вклучуваат национална безбедност или чувствителни информации. Презумпцијата на невиност е темелно почитувана, а обвинетиот се смета за невин додека не се докаже спротивното. Судиите се обврзани на непристрасност, при што нивната независност е заштитена со строг законски и уставен механизам. Иако во повеќето случаи постапките се водат во разумен рок, комплексноста на одредени случаи може да предизвика одолжување, што укажува на потреба од натамошно подобрување[63].

Истражувањата спроведени од невладини организации, како што се Fair Trials и Justice, како и податоците од Евробарометар, покажуваат високо ниво на доверба во правосудниот систем на Велика Британија.

Околу 85% од испитаниците изразиле задоволство од транспарентноста, стручноста на судиите и општата ефикасност на судскиот систем. Сепак, истражувањата укажуваат на неколку проблеми, како што се високите судски трошоци, кои можат да бидат сериозна пречка за граѓаните со ниски приходи, и дискриминацијата врз основа на етничка припадност или социоекономски статус.

[62] Fair Trials. (2022). Justice in the UK: An assessment of fair trial rights and judicial transparency. Retrieved from https://www.fairtrials.org (Превземено и пристапено на ден 18.10.2024).
[63] Ashworth, A., & Redmayne, M. (2021). The Criminal Process (5th ed.). Oxford University Press.

Овие предизвици ја истакнуваат потребата за дополнителни напори за обезбедување на еднаков пристап до правда[64].

Во изминатите три години, Европскиот суд за човекови права донесе неколку пресуди против Велика Британија кои се однесуваат на правичното судење. Во случајот „Ali против Обединетото Кралство“ (2021), ЕСЧП утврди повреда на правото на судење во разумен рок поради долготрајна административна постапка.

Во случајот „Smith против Обединетото Кралство“ (2022), судот констатираше дека ограниченият пристап до докази довел до нарушување на правата на обвинетиот.

Исто така, во случајот „Taylor против Обединетото Кралство“ (2023), ЕСЧП утврди дискриминаторски третман врз основа на етничка припадност, што резултираше со повреда на начелото на еднаков третман.

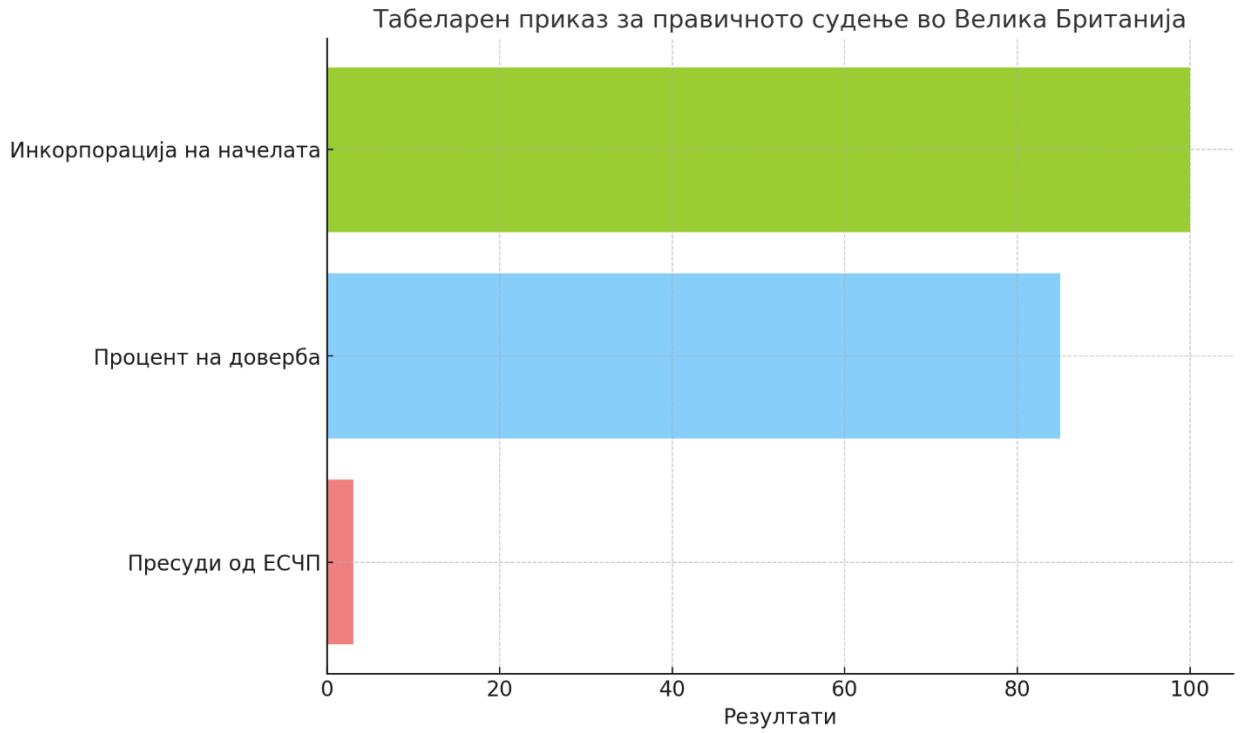
Овие пресуди ја потврдуваат потребата од континуирано усовршување на механизмите за заштита на правата на странките во постапките.

[64] Fair Trials. (2022). Justice in the UK: An assessment of fair trial rights and judicial transparency. Retrieved from https://www.fairtrials.org (Превземено и пристапено на ден 18.10.2024).

Табеларен приказ за правичното судење во Велика Британија

Категорија	Информација
Пресуди од ЕСЧП	Велика Британија има неколку пресуди од ЕСЧП поврзани со правичното судење во последните три години, вклучувајќи случаи за повреди на разумен рок и ограничен пристап до докази.
Процент на доверба	Довербата во правосудниот систем во Велика Британија изнесува 85%, според истражувањата на Евробарометар и извештаите на невладини организации (2022).
Инкорпорација на начелата	Начелата за правично судење се целосно инкорпорирани во британското законодавство, вклучувајќи ги Законот за човекови права, Законот за кривична постапка и други релевантни закони (100%).

Визуелен приказ на резултатите

3.3. Право на правичното судење во Холандија: анализа на законската рамка, примената на начелата и судската пракса

Холандија е позната по својот напреден правосуден систем, кој се темели на принципите на правичност, транспарентност и независност. Примената на правото на правично судење, загарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), е централна точка во функционирањето на правниот систем во земјата. Овој систем обезбедува не само рамноправност и пристап до правда, туку и ефикасност и предвидливост, карактеристики што ја издвојуваат Холандија како една од најуспешните земји во Европа во однос на владеењето на правото[65].

Правната рамка во Холандија го гарантира правото на правично судење преку неколку основни закони. Холандскиот устав (Grondwet) е темелот на овој систем, со членот 17 кој гарантира дека секој граѓанин има право на пристап до суд и правична пресуда[66]. Овој член

[65] Blankenburg, E., & Bruinsma, F. W. (2016). Dutch Justice: The Role of the Judiciary in the Netherlands. Martinus Nijhoff Publishers, стр. 54–78.
[66] Mohr, R., & Contini, F. (2014). The Quality of Justice in the Netherlands: Insights and Innovations. Springer, стр. 66–89.

е дополнет со Законикот за кривична постапка (Wetboek van Strafvordering), кој ги регулира правата на обвинетите, вклучувајќи ја претпоставката на невиност, правото на јавен процес и правото на правна помош. Во граѓанските постапки, Граѓанскиот законик (Burgerlijk Wetboek) ја гарантира рамноправноста на страните и обезбедува правичност во решавањето на споровите. Законот за судови (Wet op de rechterlijke organisatie) ја регулира структурата и независноста на судската власт, обезбедувајќи дека судиите се заштитени од политички влијанија и економски притисоци.

Примената на овие закони е интегрирана со основните начела за правично судење. Независноста на судиите е основно начело кое обезбедува непристрасност во носењето одлуки. Судиите назначуваат на живот, со што се минимизира можноста за надворешни влијанија. Начелото на рамноправност на страните, познато како „еднаквост на оружјата“, гарантира дека секоја страна има еднакви можности за пристап до доказите и застапување[67].

Претпоставката на невиност е клучен елемент во кривичните постапки, а јавноста на судењата обезбедува транспарентност и ја зајакнува довербата на јавноста во правниот систем. Разумните рокови за донесување на одлуки се обврска за судовите, со цел да се избегнат неправди предизвикани од одолжување на постапките.

Довербата во правосудниот систем на Холандија е висока, според податоците на Евробарометар, со повеќе од 75% од граѓаните кои изразуваат позитивни ставови за независноста и ефикасноста на судовите. Невладините организации, како Amnesty International, во своите извештаи ја нагласуваат потребата за дополнително подобрување на пристапот до правда за маргинализираните групи, особено за имигрантите и азилантите. Сепак, генералната перцепција останува дека системот е стабилен и функционален.

Пресудите на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во последните три години укажуваат дека, иако Холандија има напреден правосуден систем, постојат случаи кога начелата на правично судење не се целосно испочитувани. Во случајот „М.А. против Холандија“ (апликација бр. 49792/15), ЕСЧП утврди дека депортацијата на азилант без соодветен пристап до докази претставува повреда на правото на правично судење.

[67] Huls, N., Adams, M., & Bomhoff, J. (2014). The Legitimacy of Highest Courts' Rulings in the Netherlands. Eleven International Publishing, стр. 150–165.

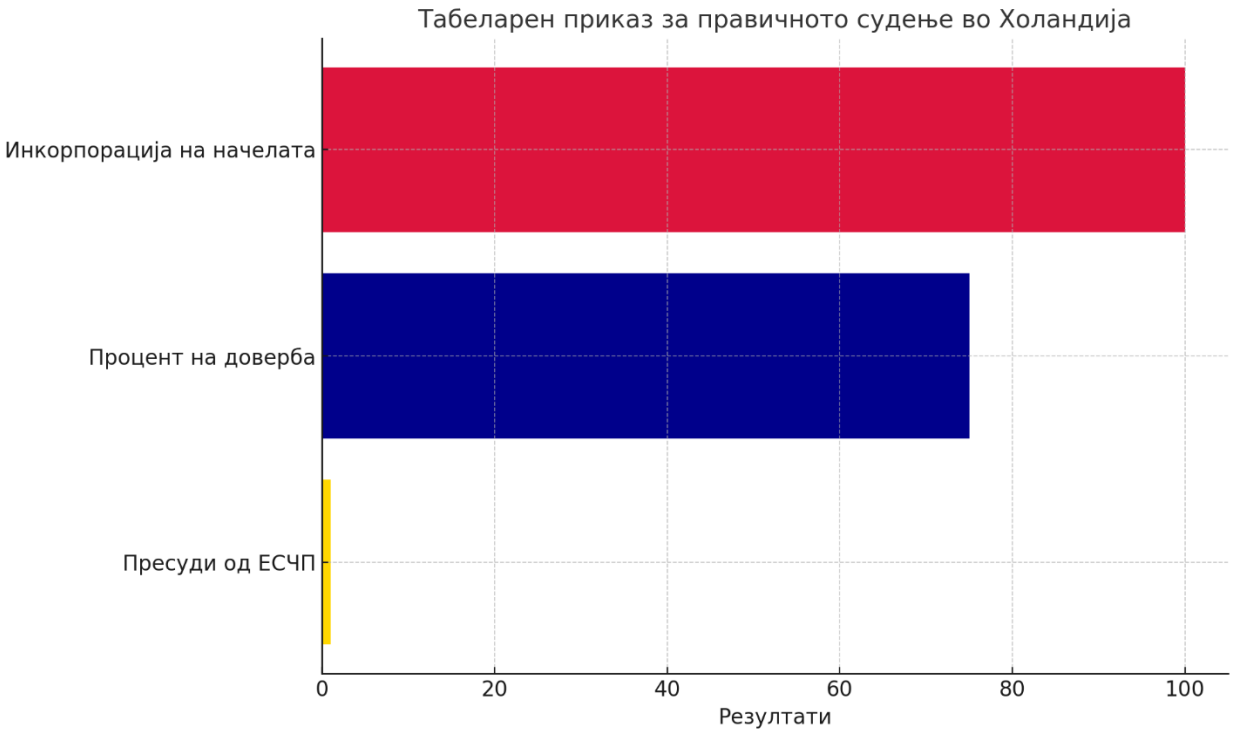
Холандија останува пример за земја со стабилен и ефикасен правосуден систем, кој постојано работи на подобрување на заштитата на човековите права и зајакнување на довербата на граѓаните во судовите[68].

<u>Табеларен приказ за правичното судење во Холандија</u>

Категорија	Информација
Пресуди од ЕСЧП	Во последните три години, Холандија има неколку пресуди од ЕСЧП, вклучувајќи го случајот „М.А. против Холандија“, каде што беше утврдена повреда на правото на правично судење поради депортација без соодветен пристап до докази.
Процент на доверба	Довербата во правосудниот систем во Холандија изнесува над 75%, според податоците на Евробарометар, со позитивни ставови за независноста и ефикасноста на судовите.
Инкорпорација на начелата	Начелата за правично судење се целосно интегрирани во холандскиот правен систем преку Уставот, Законикот за кривична постапка и Законот за судови, кои гарантираат транспарентност, независност и правичност (100%).

[68] Voermans, W., & Stremler, M. (2016). Judicial Organization in the Netherlands: Between Tradition and Innovation. Kluwer Law International, стр. 58–79.

Визуелен приказ на резултатите

3.4. Право на правичното судење во Хрватска: анализа на правната рамка, примената на начелата и судската практика

Правичноста на судењата е суштинска за зајакнување на владеењето на правото и довербата на граѓаните во институциите. Во Хрватска, правото на правично судење е регулирано со Уставот и националните закони, при што ова право е усогласено со стандардите на Европската унија (ЕУ) и Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Последните години се карактеризираат со значајни реформи насочени кон подобрување на ефикасноста и транспарентноста на правосудниот систем. Сепак, предизвиците како што се долгите судски постапки, перцепцијата за корупција и потребата од зголемување на довербата остануваат релевантни[69].

Националното законодавство на Хрватска нуди детална регулатива за обезбедување на правично судење. Уставот на Република Хрватска во член 29 експлицитно го гарантира

[69] Knežević, D. (2016). Croatian Civil Procedure: Modernization and Challenges. Eleven International Publishing, стр. 88–105.

правото на фер, јавно и разумно судење. Оваа уставна гаранција е дополнета со специјализирани закони, како што се Законикот за кривична постапка и Законикот за граѓанска постапка, кои ги регулираат правата на страните во постапките и процедурите за нивно спроведување.

Законикот за кривична постапка (Zakon o kaznenom postupku) ја дефинира улогата на обвинителството, правата на обвинетите, транспарентноста на постапките и правото на одбрана. Во него е вклучено начелото на претпоставка на невиност, како и обврската за судење во разумен рок.

Законикот за граѓанска постапка (Zakon o parničnom postupku) ја нагласува рамноправноста на страните, обезбедувајќи услови за фер третман на сите учесници во процесот. Законот за судови (Zakon o sudovima) ја уредува структурата на судовите, независноста на судиите и транспарентноста на правосудниот систем[70].

Правичното судење во Хрватска е засновано на неколку клучни начела. Претпоставката на невиност е еден од основните елементи на правичноста, каде што секој обвинет се смета за невин додека не се докаже спротивното. Начелото на јавноста на постапките гарантира транспарентност, додека рамноправноста на страните обезбедува дека сите учесници имаат еднаков пристап до докази и правна помош[71].

Сепак, ефикасноста на примената на овие начела во практиката е предмет на критики. Невладините организации, како Transparency International и GONG, укажуваат дека постојат системски слабости, особено во однос на времетраењето на постапките. Според извештајот на GONG од 2022 година, повеќе од 60% од граѓаните изразиле недоверба во независноста на судовите, наведувајќи политички влијанија како главна причина[72].

Истражувањата покажуваат дека довербата во правосудниот систем во Хрватска е меѓу најниските во Европската унија. Според Евробарометарот од 2022 година, само 45% од граѓаните изразуваат доверба во судскиот систем, што укажува на значителна перцепција за корупција и непрофесионалност. Во анкетите спроведени од Хелсиншкиот комитет за човекови права, граѓаните често наведуваат дека судиите не се целосно независни, а дека судските постапки се одолжуваат, што создава чувство на неправда.

[70] Zupan, M. (2019). Judicial Efficiency in Croatia: Progress and Obstacles. Kluwer Law International, стр. 102–120.
[71] Mayer, J., & Staničić, M. (2017). Judiciary and Rule of Law in Croatia. Springer, стр. 56–73.
[72] GONG (2022). Izvještaj o pravosudnom sustavu u Hrvatskoj: Neovisnost, učinkovitost i povjerenje građana. https://gong.hr. (Превземено и пристапено на ден 15.11.2024 година)

Невладините организации исто така алармираат за недостатоците во пристапот до правда за ранливите категории, особено за маргинализираните заедници. Постапките поврзани со дискриминација, меѓуетнички конфликти и социјални права често се предмет на долготрајни процедури, што дополнително ја намалува довербата.

Во последните три години, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) донесе неколку пресуди против Хрватска поврзани со правото на правично судење. Меѓу позначајните случаи е „Oršuš и други против Хрватска“, каде што ЕСЧП утврди дека националните судови не обезбедиле еднаков третман на малцинствата во образовните постапки, што претставува повреда на начелата на правично судење.

Друг значаен случај е „Baka против Хрватска“, каде што ЕСЧП утврди дека долгите судски постапки и недоволната заштита на правата на странките претставуваат системски проблем. Овие пресуди ја истакнуваат потребата од понатамошни реформи во правосудниот систем за подобрување на ефикасноста и заштитата на правата на граѓаните.

Еден од најголемите предизвици за правосудниот систем на Хрватска е времетраењето на постапките. Според извештаите на Европската комисија, просечното времетраење на граѓанските постапки во Хрватска е меѓу најдолгите во ЕУ, што создава значителни пречки за граѓаните. Политичките влијанија врз судиите и неефикасното управување со судовите се идентификувани како критични точки што треба да се адресираат.

Сепак, Хрватска направи напори за дигитализација на судските процеси и подобрување на пристапот до правда преку воведување алтернативни методи за решавање спорови. Овие иницијативи, иако се во почетна фаза, претставуваат чекор напред во зајакнувањето на правосудниот систем.

Хрватскиот правосуден систем е во процес на значајни реформи со цел да ги подобри стандардите за правично судење. Иако националните закони ги обезбедуваат основните права на граѓаните, пресудите на ЕСЧП и извештаите на невладините организации укажуваат дека има простор за подобрувања. Најголемите предизвици се поврзани со долгите постапки, перцепцијата за корупција и недоволната транспарентност[73].

Потребни се дополнителни напори за подобрување на независноста на судиите, намалување на времетраењето на постапките и зајакнување на довербата на граѓаните во

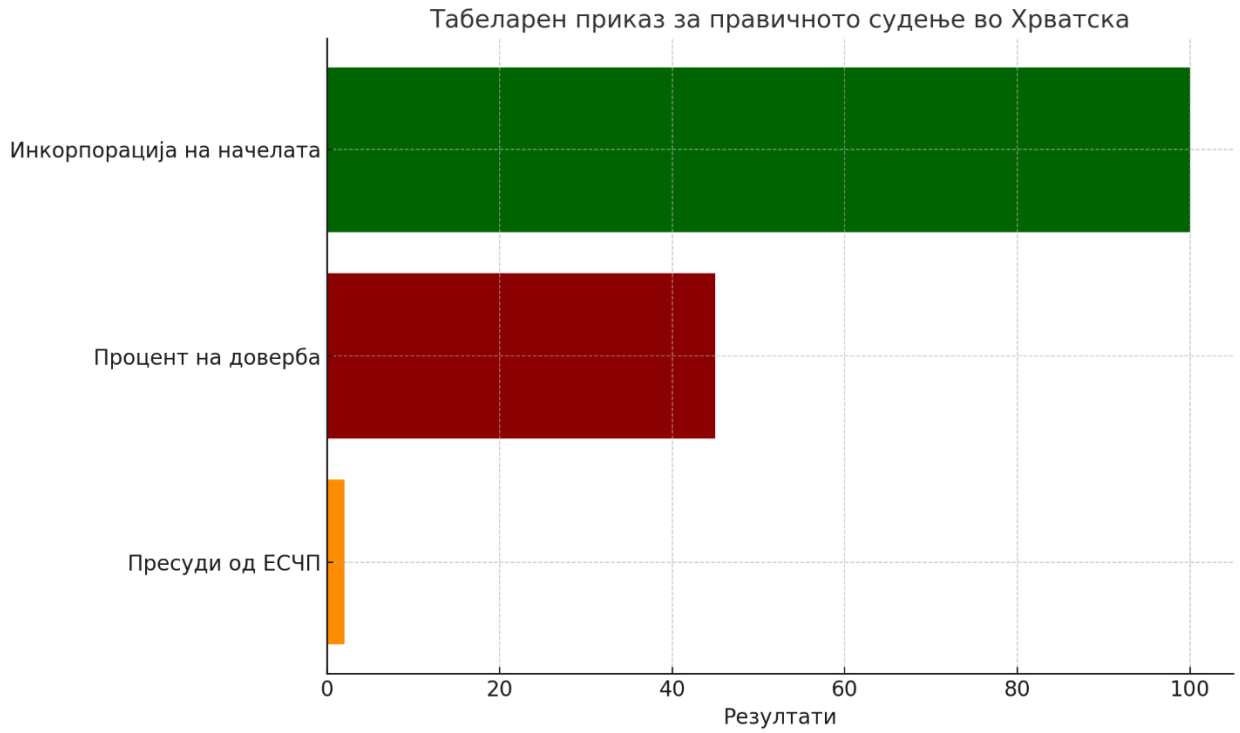
[73] Uzelac, A. (2010). Reforming Justice in Eastern Europe: The Role of the Judiciary in Croatia. Cambridge University Press, стр. 45–67.

правосудниот систем. Сепак, преземените чекори и реформите покажуваат дека Хрватска се движи кон посилен и поефикасен правен систем, кој може да обезбеди правичност за сите.

<u>Табеларен приказ за правичното судење во Хрватска</u>

Категорија	Информација
Пресуди од ЕСЧП	Во последните три години, Хрватска има неколку пресуди од ЕСЧП, меѓу кои „Oršuš и други против Хрватска“ и „Baka против Хрватска“, каде што се утврдени повреди на начелата за правично судење.
Процент на доверба	Довербата во правосудниот систем во Хрватска изнесува само 45%, според Евробарометарот (2022), што ја прави меѓу најниските во Европската унија.
Инкорпорација на начелата	Начелата за правично судење се вградени во Уставот на Хрватска и специјализираните закони, како Законикот за кривична постапка и Законикот за граѓанска постапка (100%).

Визуелен приказ на резултатите

3.5. Право на правичното судење во Италија: анализа на законската рамка и предизвиците во практиката

Правичното судење е основен елемент на правниот систем во Италија, темелено на начелата за независност на судиите, еднаков пристап до правда и транспарентност во судските постапки. Ова право е уредено со италијанскиот Устав и специјалните закони, кои се дополнети со обврските преземени од страна на Италија како потписничка на Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). И покрај напредокот во правосудниот сектор, Италија се соочува со бројни предизвици, особено во однос на долгото времетраење на постапките и довербата на граѓаните во правниот систем.

Правната рамка во Италија започнува со Уставот, кој во член 111 го гарантира правото на правично судење, вклучувајќи јавност на постапките, разумен рок за одлучување и независност на судиите. Кривичниот законик и Законикот за кривична постапка го уредуваат правото на претпоставка на невиност, правото на одбрана и транспарентноста на доказите. Граѓанските постапки се регулирани со Граѓанскиот законик и Законикот за граѓанска

постапка, кои обезбедуваат рамноправност на страните и ефикасно решавање на споровите. Во исто време, Законот за судови ја гарантира независноста на судиите преку транспарентни процеси за нивен избор и заштита од надворешни влијанија[74].

Италијанскиот правосуден систем е формално усогласен со меѓународните стандарди за правично судење[75]. Начелата на јавност на постапките, рамноправност на страните и разумен рок за донесување на одлуки се јасно утврдени и применети. Сепак, праксата покажува дека долгите судски постапки и честите одложувања се значителни проблеми[76]. Според извештајот на Transparency International за 2022 година, перцепцијата за корупција во италијанското судство останува висока, што влијае врз довербата на јавноста. Истражувањата покажуваат дека само 30% од граѓаните имаат доверба во судскиот систем, што е меѓу најниските стапки во Европската унија[77].

Еден од најзначајните предизвици е времетраењето на постапките, особено во кривичните и граѓанските случаи. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) донесе повеќе пресуди против Италија, укажувајќи на системски проблеми во правосудството. Најчести прекршувања се поврзани со долгите постапки и недоволниот пристап до правна заштита. На пример, случајот „Luigi против Италија“ истакна дека времетраењето на постапката од над 15 години претставува сериозно кршење на правото на разумен рок. Дополнително, случајот „Ferrara против Италија“ го осветли недостатокот на ефикасност во обезбедувањето еднаков пристап до правдата за сите граѓани.

Довербата на граѓаните во правосудниот систем е исто така засегната од перцепцијата за политички влијанија врз судството. Во извештаите на невладините организации се наведува дека иако формалните механизми за независност на судиите се добро воспоставени, практичната примена е често под влијание на економски и политички интереси. Ова дополнително го намалува кредибилитетот на правосудниот систем, особено во споредба со други западноевропски земји.

[74] Pizzorusso, A. (2007). Italian Constitutional Justice in Global Context. Oxford University Press. стр. 135–150.
[75] Cassese, S. (2010). Administrative Justice in Italy: Tradition and Modernization. Cambridge University Press. стр. 78–90.
[76] Guarnieri, C., & Pederzoli, P. (2002). The Power of Judges: A Comparative Study of Courts and Democracy. Oxford University Press. Стр. 154–168.
[77] https://www.transparency.it/stampa/cpi-2022-italia-conferma-punteggio-guadagna-posizione (Превземено и пристапено на ден 15.11.2024 година)

За подобрување на состојбата, државата презеде значајни чекори кон дигитализација на судските постапки и модернизација на судовите. Овие реформи имаат за цел да го намалат времетраењето на постапките, да ја зголемат транспарентноста и да го олеснат пристапот до правда за граѓаните. Сепак, ефектите од овие мерки се уште не се целосно видливи, што укажува на потребата од дополнителни напори за унапредување на правосудниот систем.

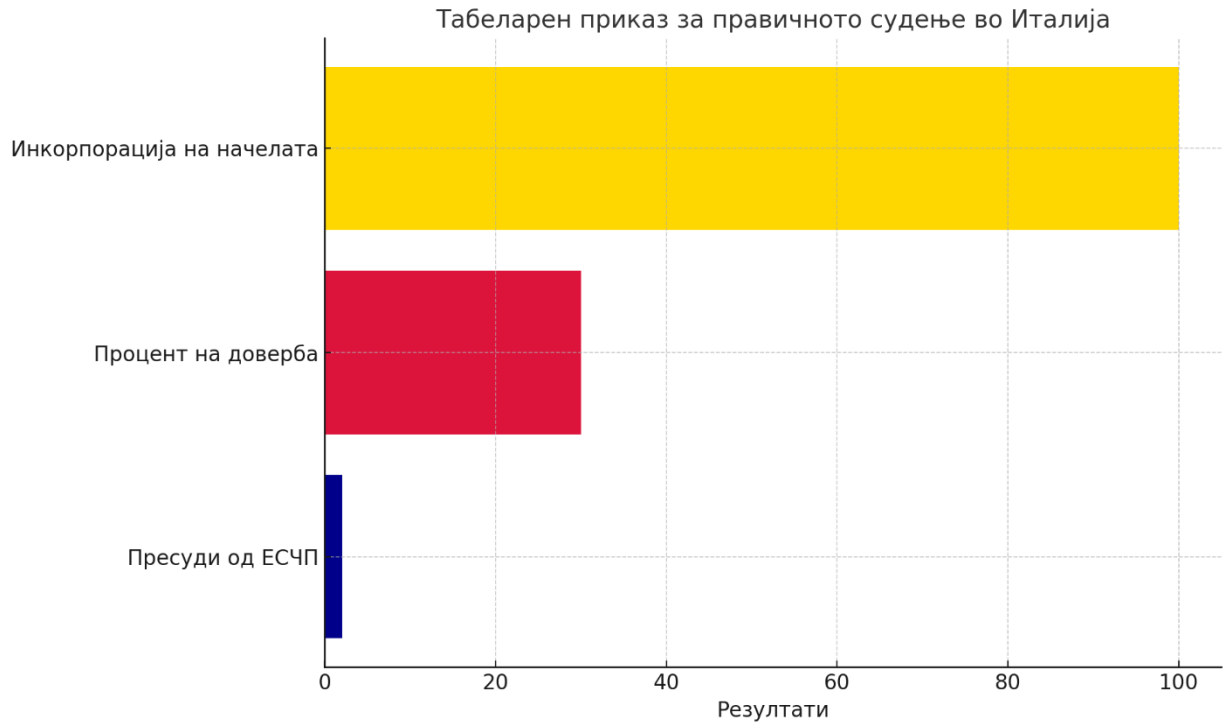
Оваа држава располага со стабилна законска основа која ги гарантира правата на правично судење. Сепак, постојат значајни предизвици во практичната примена на овие начела, особено во однос на долгите постапки и недоволната доверба на јавноста. Пресудите на ЕСЧП и извештаите на невладините организации укажуваат на потребата од континуирани реформи, со цел да се обезбеди ефикасен, транспарентен и правичен правосуден систем[78]. Со усвојување на нови практики и зајакнување на механизмите за надзор, Италија може значително да ја подобри состојбата и да го зајакне владеењето на правото.

<u>Табеларен приказ за правичното судење во Италија</u>

Категорија	Информација
Пресуди од ЕСЧП	Во последните години, Италија има неколку пресуди од ЕСЧП, вклучувајќи го случајот „Luigi против Италија“, каде што постапката траела над 15 години, и „Ferrara против Италија“, кој истакнува недостаток на ефикасност.
Процент на доверба	Довербата во правосудниот систем во Италија е само 30%, според извештаите на Transparency International (2022), што укажува на висока перцепција за корупција и политички влијанија.
Инкорпорација на начелата	Начелата за правично судење се темелно вградени во италијанскиот Устав, Кривичниот законик и Законикот за кривична и граѓанска постапка, кои обезбедуваат јавност, рамноправност и разумни рокови.

[78] Comoglio, L. P. (2019). Judicial Protection in the European Union and Italy. Springer. стр. 123–136.

Визуелен приказ на резултатите

3.6. Важноста на праведната постапка во кривичната материја: од предистрага до Суд

Праведната постапка во кривичната материја е основен принцип за владеење на правото и заштита на човековите права. Овој систем е важен за заштита од злоупотреба на овластувањата, спречување на неправедно осудување и одржување на јавната доверба во правосудниот систем. Ова е особено релевантно во државите како Македонија, Германија, Холандија, Италија и Хрватска, кои имаат различни пристапи, но заедничка цел, обезбедување на правична правда.

Во предистражната фаза, полицијата и другите надлежни органи играат клучна улога во собирањето на првичните докази и утврдувањето на фактите. Во оваа фаза е важно да се почитуваат принципите на законитост и пропорционалност.

1. Во Македонија, Законот за кривична постапка (2010) предвидува дека сите докази треба да бидат собрани на законски начин, без присила или закани. Злоупотребата на

овластувањата може да доведе до неприфатливост на доказите. Во предистражната фаза, полицијата и другите надлежни органи заземаат централна улога во собирањето на првичните докази и утврдувањето на фактите.

2. Во Велика Британија, оваа фаза е строго регулирана со Законот за полиција и докази во кривичната постапка (PACE, 1984), кој ги дефинира правата на осомничените и овластувањата на полицијата.

   Полицијата е обврзана да постапува во согласност со начелата на законитост и пропорционалност. Секое приведување или пребарување мора да биде основано на разумни сомнежи, а осомничените веднаш мора да бидат информирани за своите права, како што е правото на адвокат и правото на молчење. Доказите прибрани на незаконит начин не можат да се користат во судската постапка, што дополнително ја зајакнува правичноста на процесот.
3. Во Германија, федералниот кривичен закон (Strafprozessordnung) строго го регулира начинот на прибирање докази, гарантирајќи дека правата на обвинетиот се заштитени уште во најраното ниво.
4. Во Холандија, полицијата е обврзана да ги информира осомничените за нивните права веднаш при апсењето, вклучувајќи го правото на молчење и правото на адвокат.
5. Во Италија, истражните мерки мора да бидат пропорционални на сериозноста на делото, за да се избегне непотребно нарушување на правата на граѓаните.
6. Во Хрватска, предистрагата е строго регулирана со цел да се спречи манипулација со докази и злоупотреба на процесните права на странките.

Истрагата, како формална фаза, има цел да собере доволно докази за донесување одлука за поднесување обвинение. Во оваа фаза, обвинителството и истражните органи се должни да постапуваат објективно и непристрасно.

1. Македонскиот кривичен законик предвидува дека обвинителот е носител на истрагата, а судот има надзор врз истражните мерки, што ја зајакнува независноста на постапката.
2. Истрагата во Велика Британија е задача на полицијата, која работи под надзор на обвинителството (Crown Prosecution Service – CPS). Оваа фаза е критична за обезбедување докази кои ќе бидат изнесени во судскиот процес. Законот за кривична правда (Criminal Justice Act, 2003) ја регулира оваа фаза, поставувајќи

строги стандарди за евидентирање и користење на доказите. Обвинителството има обврска да ги презентира сите докази, вклучувајќи ги и оние што можат да одат во корист на обвинетиот. Ова е суштинска разлика што го истакнува британскиот систем како модел на објективност. Покрај тоа, сите истражни мерки, како што се следење или влез во приватен имот, мора да бидат одобрени од суд. Една од клучните карактеристики на истражната фаза е заштитата на правата на осомничените. Полицијата и обвинителството мора да се придржуваат кон правото на обвинетиот на правична одбрана, со што се спречува можноста за пристрасност.

3. Во Германија, обвинителството е независен орган кој дејствува во интерес на правдата, но е должен да ги земе предвид и олеснителните докази кои одат во корист на обвинетиот.
4. Холандија поседува напреден систем на дигитализација на истрагите, што овозможува транспарентност и контрола на процесот, со цел да се избегнат манипулации.
5. Во Италија, судските истражители имаат улога да обезбедат фер баланс меѓу правата на обвинетиот и јавниот интерес за гонење на кривични дела.
6. Во Хрватска, Законот за кривична постапка налага дека сите истражни мерки мора да бидат засновани на судска одлука, со цел да се спречи произволноста.

Обвинителството има најважна улога во кривичната постапка, бидејќи ја претставува државата во судскиот процес и е задолжено да ги презентира доказите на објективен начин. Во сите анализирани држави, обвинителството мора да постапува независно и во согласност со законот:

1. Во Македонија, јавниот обвинител има обврска да обезбеди правичност и да ги земе предвид сите релевантни докази, без оглед дали тие се во корист или на штета на обвинетиот.
2. Во Велика Британија, Crown Prosecution Service (CPS) е одговорно за донесување на одлука дали ќе се поднесе обвинение. CPS дејствува како независен орган, одвоен од полицијата, и е обврзан да ги применува начелата на објективност и јавен интерес.
   CPS носи одлука за поднесување обвинение врз основа на два основни критериуми: (1) дали постои реална можност за осудителна пресуда и (2) дали поднесувањето

обвинение е во јавен интерес. Овие критериуми го обезбедуваат балансот помеѓу правата на обвинетиот и интересот на општеството.

Во оваа фаза, правичното судење се зајакнува преку обврската на CPS да ги разгледа сите докази на објективен начин и да обезбеди дека обвинението е основано врз непристрасни факти.

3. Во Германија, обвинителот мора да дејствува како "орган на правдата", што значи дека има должност да ги презентира и докази кои го оправдуваат обвинетиот.
4. Холандија применува модел каде што обвинителите се одговорни за сите аспекти на истрагата, но мора да работат под постојан надзор на судиите.
5. Во Италија, обвинителството ужива високо ниво на автономија, но е обврзано да ги почитува човековите права во сите фази на постапката.
6. Во Хрватска, Законот за државно обвинителство предвидува јасни механизми за надзор, што гарантира транспарентност и отчетност.

Судскиот процес е последната и најважна фаза од кривичната постапка. Тука се тестира правичноста на целата постапка, од почетните истраги до завршната одлука. Секој аспект на судењето мора да ги почитува принципите на независност, јавност, рамноправност и разумен рок.

1. Во Македонија, судењата мора да се јавни, освен во исклучителни случаи, а судиите имаат обврска да донесат одлуки само врз основа на докази кои се прибрани законски.
2. Судскиот процес е последната и најважна фаза во кривичната постапка во Велика Британија. Овој процес е јавно достапен, освен во исклучителни случаи, и е регулиран со Законот за судови и правосудни услуги (Courts and Legal Services Act, 1990). Судењето е контрадикторно, што значи дека страните имаат еднаква можност да презентираат и да оспоруваат докази.

   Судскиот систем во Велика Британија вклучува порота (jury), која има задача да утврди факти врз основа на доказите, додека судијата ги применува правните правила и носи одлуки во врска со процесните прашања. Принципот на рамноправност на страните е строго почитуван, а судиите мора да останат непристрасни во текот на целиот процес.

Особено значајно е правото на обвинетиот на молчење, кое не може да се интерпретира како знак на вина. Дополнително, времетраењето на судските постапки мора да биде разумно, со што се спречуваат прекршувања на правото на правично судење.

3. Во Германија, судењата се пример за строго почитување на правилата за фер третман на страните, со посебен акцент на претпоставката на невиност.
4. Холандија ја применува контрадикторната постапка, каде што страните имаат еднаква можност за презентирање и оспорување на доказите.
5. Во Италија, судиите имаат активна улога во водењето на процесот, но мора да останат непристрасни и да ги почитуваат правата на сите учесници.
6. Хрватска исто така става акцент на јавноста и рамноправноста, со цел да се обезбеди целосна транспарентност и доверба во донесените одлуки.

Праведната постапка во кривичната материја е основа на правдата и гаранција за човековите права. Од предистрагата, преку истрагата и обвинителството, до судењето, секоја фаза мора да биде водена од начелата на законитост, објективност и транспарентност.

Слика 2. Праведната постапка во кривичната материја е основа на правдата и гаранција за човековите права. https://ahpc.edu.kz (Превземено и пристапено на ден 02.12.2024 година)

ГЛАВА 4. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

4.1. Мотив на истражувањето

Мојот мотив за избор на оваа тема произлегува од личната љубов и посветеност кон правото како основа на секој правен и демократски систем. Вљубена во правото и со длабока верба во неговата суштина, инспирирана сум од идејата дека нашата држава може и треба да чекори заедно со најразвиените европски земји во обезбедувањето на правична постапка и владеење на правото.

Моето истражување е поттикнато од желбата да се промовира хармонија и да се создаде систем кој ќе обезбеди праведност за сите учесници во судските постапки. Сепак, недостигот на теоретска обработка на оваа проблематика во нашата држава создаде уште поголем поттик за мене да се посветам на ова истражување. Соочена со ваквиот предизвик, ја препознав потребата од стручно, научно и практично продлабочување на оваа тема.

Инспирирана сум да понудам препораки кои ќе бидат корисни за унапредување на правосудниот систем и решавање на постоечките проблеми. Верувам дека со јасна научна основа и аналитички пристап, ова истражување може да стане важен чекор кон подобрување на состојбите. Мојата намера е да придонесам кон подигање на свеста за значењето на правичното судење и да иницирам позитивни промени кои ќе помогнат нашата држава да постигне правна хармонизација со европските стандарди.

4.2. Предмет на истражување

Предмет на ова истражување е правото на правично судење со посебен акцент на неговата примена во кривичната постапка. Истражувањето се насочува кон анализирање на специфичните аспекти на кривичната постапка во Македонија, почнувајќи од предистрагата, преку истрагата и обвинителството, па сè до судската постапка. Се разгледува како правото на правично судење се спроведува во пракса и кои се предизвиците за негово ефективно применување.

Особено внимание се посветува на гаранциите за фер третман на обвинетите, како што се правото на одбрана, претпоставката на невиност и правото на судење во разумен рок.

Истражувањето ја анализира транспарентноста и непристрасноста на судските постапки, како и механизмите за заштита на правата на страните во процесот.

Централен аспект на трудот е испитувањето на улогата на институциите во кривичната постапка, вклучувајќи ја полицијата, обвинителството и судот. Преку анализа на нивната соработка и почитување на процесните права, се оценува дали националниот правосуден систем обезбедува целосно усогласување со стандардите за правично судење утврдени со Европската конвенција за човекови права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

Преку детално истражување на примената на кривичната постапка, се разгледуваат слабостите и потенцијалните подобрувања, како што се долгите постапки, пристрасноста и недоволната транспарентност. Споредбата со искуствата на други европски земји има цел да идентификува добри практики кои можат да се применат за унапредување на македонскиот правосуден систем.

Во рамките на истражувањето, посебен предмет на анализа е примената на правото на правично судење во кривичните постапки во Република Македонија. Ова ќе се оствари преку спроведување анкетен прашалник и одговори добиени од 50 испитаници, истот содржи десет прашања насочени кон добивање увид во практичната примена на ова право.

Прашањата се следните:

1. Дали сте учествувале во кривична постапка, или некој од вашето семејство или блиски пријатели?
2. Дали сметате дека судот ги третира сите учесници во кривичната постапка подеднакво?
3. Дали постапките во кои сте учествувале (или сте запознаени) се завршуваат во разумен рок?
4. Дали сметате дека имавте доволно време и можност за подготовка на вашата одбрана?
5. Дали сте запознаени со сите ваши права во кривичната постапка, особено со правото да бидете сослушани?
6. Дали судот обезбедува транспарентност во процесот (јавност на рочиштата и достапност на информации)?

7. Дали сметате дека судиите се независни и непристрасни во кривичните постапки?
8. Дали судовите обезбедуваат фер третман за обвинетите и жртвите во кривичните постапки?
9. Дали сметате дека постои дискриминација врз основа на пол, етничка припадност или социјален статус?
10. Дали му верувате на судскиот систем да обезбеди правично судење во сите кривични постапки?

Ова истражување ги обединува теоретските, законските и практичните аспекти на правичното судење во кривичната постапка, преку комбинирање на правната анализа со емпириските податоци од анкетата.

4.3. Цел на истражувањето

Целта на ова истражување е да се обезбеди темелно разбирање на правото на правично судење во рамките на кривичната постапка и да се утврди степенот на неговата примена во македонскиот правосуден систем. Истражувањето опфаќа комбиниран пристап, кој вклучува теоретска и практична анализа, како и спроведување емпириско истражување преку спроведување и пополнување на анкетен прашалник од 50 испитаници. Овој метод има цел да добие јасна слика за перцепциите и искуствата на граѓаните во однос на примената на правото на правично судење.

Истражувањето има цел:

- Да ги идентификува правните и практичните пречки кои го ограничуваат ефективното спроведување на правичното судење;
- Да испита како националниот правосуден систем ги исполнува стандардите на Европската конвенција за човекови права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права;
- Да ја оцени улогата на институциите, како што се полицијата, обвинителството и судовите, во обезбедување на фер постапка;
- Да ги анализира ставовите на граѓаните за клучните аспекти на кривичните постапки, како што се транспарентноста, непристрасноста, дискриминацијата, времетраењето на постапките и пристапот до правото на одбрана.

Истражувањето, преку обработка и анализа на емпириските податоци, цели да ги идентификува постоечките слабости и потенцијалните подобрувања во спроведувањето на правичното судење. Преку споредба со најдобрите европски практики, истражувањето има цел да предложи конкретни реформи за унапредување на судскиот систем во Македонија. Препораките ќе бидат насочени кон зголемување на транспарентноста, намалување на времетраењето на постапките, зајакнување на непристрасноста и градење доверба во судскиот систем, придонесувајќи за правната сигурност и заштита на правата на сите учесници во кривичниот процес.

4.4. Задачи на истражувањето

Со цел сеопфатно да се разгледа правичното судење и правичната постапка поставени се повеќе задачи кои опфаќаат различни аспекти на теоретското и практичното функционирање, овозможувајќи темелна и целосна анализа.

1. Анализа на фазите на кривичната постапка во Република Македонија – Вклучува разгледување на примената на правото на правично судење во сите нејзини фази: предистрага, истрага, обвинителство и судење.
2. Испитување на нормативната основа – Анализа на македонскиот правен систем со цел да се утврди дали постоечките закони обезбедуваат адекватна заштита на правото на правично судење.
3. Идентификација на слабости во практиката на домашните судови – Фокус на независноста на судиите, времетраењето на постапките и почитувањето на правото на одбрана.
4. Истражување на механизмите за контрола и надзор – Анализа на постојните механизми за надзор врз кривичната постапка, за да се оцени нивната ефикасност и транспарентност.
5. Преглед на пресудите на Европскиот суд за човекови права – Анализа на случаите од Македонија кои се однесуваат на правото на правично судење, со цел да се извлечат клучни поуки од судската пракса на ЕСЧП.

6. Истражување на механизмите за заштита на обвинетите – Фокус на предизвиците со кои се соочуваат обвинетите, особено ранливите категории, како и механизмите за заштита на нивните права.
7. Компаративна анализа со европски искуства – Споредба со правосудните системи на европски земји (Германија, Холандија, Италија, Хрватска и Велика Британија), со цел да се утврдат добри практики применливи во македонскиот контекст.
8. Спроведување емпириско истражување – Преку анкетен прашалник со 50 испитаници, истражувањето ќе собере податоци за перцепциите на граѓаните во однос на правичното судење во кривичните постапки, со акцент на транспарентноста, времетраењето и довербата во судскиот систем.
9. Формулирање на препораки – Конкретни предлози за зајакнување на правната рамка и унапредување на судската практика, со акцент на транспарентноста, времетраењето на постапките и заштитата на правата на сите учесници.

Овие задачи се поставени со цел истражувањето да обезбеди сеопфатна слика за состојбата на правичното судење во кривичната постапка и да послужи како основа за конкретни реформи во македонскиот правосуден систем.

4.5. Хипотези на истражувањето

Во почетната фаза од истражувањето, беа поставени две научни претпоставки кои се клучни за разбирање на состојбата со правичното судење во Република Македонија и за идентификување на предизвиците во неговата примена во кривичната постапка.

Хипотезите се формулирани како основа за научна анализа и критичко разгледување на постојните состојби во правосудниот систем.

Нивната проверка ќе овозможи потврда или отфрлање на поставените претпоставки, со цел понатамошно унапредување на правната пракса и теорија.

Прва хипотеза:

„Долготрајните кривични постапки имаат негативно влијание врз довербата на граѓаните во судските институции и ја намалуваат перцепцијата за правичност на правосудниот систем.“

- Оваа хипотеза ја истакнува суштинската поврзаност меѓу времетраењето на судските постапки и нивното влијание врз довербата на јавноста. Со фокус на кривичната постапка, се претпоставува дека прекумерното одолговлекување на процесите создава чувство на правна несигурност и недоверба кај граѓаните, што доведува до нарушување на принципот на правичност.

Втора хипотеза:

„Недостигот на транспарентност во постапките и ограниченият пристап до правна помош значително придонесуваат за зголемениот број пресуди против Република Македонија во Европскиот суд за човекови права.“

- Оваа хипотеза ја нагласува улогата на транспарентноста и правната помош како основни елементи на правичното судење. Се претпоставува дека слабостите во овие области резултираат со прекршувања на правата на обвинетите, што пак се одразува преку зголемен број пресуди против државата во Европскиот суд за човекови права.

Поставените хипотези претставуваат основа за систематско истражување на законодавната рамка, судската пракса и меѓународните стандарди. Преку проверка на овие претпоставки, ќе се обезбеди длабинско разбирање на причините за идентификуваните предизвици и ќе се понудат практични препораки за нивно надминување.

4.6. Методи на истражување

Истражувањето за правичното судење во кривичната постапка се заснова на повеќе научни методи, кои обезбедуваат темелна анализа и систематски пристап кон поставените прашања. Примената на различни методи овозможува да се опфатат сите релевантни аспекти од теоретскиот и практичниот контекст на правичното судење.

- ***Емпириско истражување***

  Како дел од истражувањето, спроведено е анкетно истражување со 50 испитаници, преку прашалник кој содржи 10 прашања поврзани со правичното судење во кривичните постапки. Анкетата е насочена кон собирање податоци за перцепциите на граѓаните за клучните аспекти на правичното судење, како што се еднаквиот третман, транспарентноста, времетраењето на постапките, независноста на судиите и дискриминацијата во судските процеси. Податоците добиени од ова истражување

ќе бидат обработени и анализирани со цел да се идентификуваат предизвиците и слабостите во практиката.

- ✓ ***Дедуктивен метод***

  Истражувањето започнува со дефинирање на општите принципи за правично судење, утврдени со меѓународните стандарди и националното законодавство. Преку дедуктивниот метод, овие принципи се применуваат за анализа на конкретни случаи и практики во кривичната постапка во Македонија, што овозможува идентификација на проблемите и можностите за подобрување.

- ✓ ***Дискриптивен метод***

  Со дискриптивниот метод се опишува постоечката состојба на правичното судење во кривичната постапка. Преку детална анализа на националното законодавство, судската пракса и извештаите на релевантните институции, се обезбедува јасен увид во моменталните состојби и предизвици.

- ✓ ***Студија на случај***

  Истражувањето користи студии на случаи за да се прикаже практичната примена на правото на правично судење. Преку анализа на конкретни пресуди од Европскиот суд за човекови права и националните судови, се идентификуваат примери на прекршувања и добри практики, што го зајакнува емпирискиот дел од истражувањето.

- ✓ ***Историски метод***

  Историскиот метод се користи за да се прикаже еволуцијата на правото на правично судење во националниот и меѓународниот контекст. Овој пристап обезбедува разбирање за корените на моменталните правни норми и нивната трансформација преку времето, што е важно за да се утврди континуитетот и промените во правната рамка.

- ✓ ***Компаративна анализа***

  Преку споредба на практиките и законодавството во Македонија со оние во други европски земји, како Германија, Холандија, Италија и Хрватска, се идентификуваат добри практики кои можат да се адаптираат за унапредување на националниот систем. Овој метод овозможува увид во разликите и сличностите, како и можностите за хармонизација со европските стандарди.

- ✓ ***Аналитички метод***

  Истражувањето применува аналитички пристап за систематско разгледување на проблемите и потенцијалите во правосудниот систем. Овој метод е клучен за идентификување на причините за нарушувањата на правото на правично судење и за формулирање на соодветни препораки.

Примената на овие методи обезбедува длабинска и интегрирана анализа на правичното судење во кривичната постапка. Преку нивна комбинација, истражувањето се стреми да понуди сеопфатни и издржани заклучоци, кои ќе придонесат за унапредување на националниот правосуден систем и зајакнување на владеењето на правото.

4.7. Тек на истражувањето

Истражувањето се одвиваше преку јасно дефинирани фази, кои обезбедија систематичност и конзистентност во пристапот кон анализата на правичното судење во кривичната постапка. Секоја фаза беше структуирана така што овозможи постепено и логично развивање на истражувањето, од иницијалната подготовка до формулирањето на заклучоците. Во текот на истражувањето беа применети и алатки за обработка на податоци како Word, Excel и PSPP, за да се обезбеди точна и прегледна анализа.

Фаза 1: Прелиминарна подготовка и поставување на истражувачките цели

Првата фаза се фокусираше на утврдување на целите, задачите, хипотезите и методите на истражувањето. Во оваа фаза беше направен преглед на релевантната домашна и меѓународна литература, со посебен акцент на нормативната рамка и судската пракса поврзана со правичното судење. Истражувањето започна со анализа на правните документи, извештаи и претходни студии, како основа за формулирање на прашањата во анкетата.

Фаза 2: Прибирање на податоци

Во оваа фаза, податоците беа собрани преку:

- Детална анализа на националното законодавство (Законот за кривична постапка, Уставот на Република Македонија и други релевантни акти);
- Преглед на статистички податоци за времетраењето на постапките и бројот на жалби поднесени до Европскиот суд за човекови права;

- Анкетно истражување – Спроведена е анкета со 50 испитаници преку електронска платформа. Прашањата беа насочени кон искуствата и перцепциите на испитаниците за примената на правото на правично судење. Анкетата опфати 10 прашања, кои ги разгледуваат транспарентноста, времетраењето, непристрасноста и довербата во судскиот систем.

<u>Фаза 3: Внесување и обработка на податоците</u>

- Word: Се користеше за структурирање и подготовка на текстот од истражувањето, вклучувајќи ги анализите, табелите и прегледите. Ова овозможи создавање јасна документација за анкетните прашања и одговори.
- Excel: Се користеше за внесување и систематизирање на податоците од анкетата. Преку Excel беа креирани табели и графикони кои ги визуелизираа трендовите и резултатите од истражувањето. Ова помогна во организирањето на податоците по категории и во идентификувањето на клучните резултати.
- PSPP: Се користеше за статистичка обработка на анкетните податоци. Преку оваа програма беа изведени квантитативни анализи, вклучувајќи фреквенции, средни вредности и корелации. PSPP овозможи детална анализа на врските помеѓу различните аспекти на правичното судење, како времетраењето на постапките и перцепциите за транспарентност.

<u>Фаза 4: Анализа на податоците</u>

Во оваа фаза беа обработени и анализирани сите собрани податоци.

- Квалитативните податоци, како одговорите на отворените прашања, беа обработени за да се идентификуваат главните трендови и ставови на испитаниците.
- Квантитативните податоци од анкетата беа анализирани преку PSPP за да се утврдат корелации помеѓу различните аспекти на правичното судење.

<u>Фаза 5: Споредба и изведување на заклучоци</u>

Резултатите од анкетното истражување беа споредени со практиките во други европски земји, како Германија, Холандија, Италија, Хрватска и Велика Британија. Преку оваа споредба беа идентификувани добри практики кои можат да се адаптираат за македонскиот правосуден систем. PSPP помогна во валидирањето на резултатите преку статистички проверки и утврдување на клучните области за подобрување.

Фаза 6: Формулирање на препораки

На крајот од истражувањето, врз основа на обработените податоци и споредбената анализа, беа формулирани конкретни препораки за унапредување на правичноста во кривичните постапки.

Тек на истражувањето: табеларен приказ

Фаза	Опис	Примена на програми и методи
Фаза 1: Прелиминарна подготовка и поставување на истражувачките цели	Утврдување на цели, задачи, хипотези и методи; Преглед на релевантна литература; Анализа на правни документи.	Поставување на основа за анкетата; Формулирање на прашања за анкетата.
Фаза 2: Прибирање на податоци	Детална анализа на национално законодавство и извештаи; Спроведување анкета со 50 испитаници преку електронска платформа.	Анкетни прашања дизајнирани и спроведени; Прибирање на квантитативни и квалитативни податоци.
Фаза 3: Внесување и обработка на податоци	Внесување податоци во Word за документација; Организирање податоци во Excel; Статистичка обработка со PSPP.	Word за текстуална документација; Excel за графикони и табели; PSPP за статистички анализи како корелации и фреквенции.
Фаза 4: Анализа на податоците	Обработка на квалитативни и квантитативни податоци за утврдување на трендови и ставови на испитаниците.	PSPP за длабински статистички анализи; Идентификација на трендови и слабости во практиката.
Фаза 5: Споредба и изведување на заклучоци	Споредба со европски практики (Германија, Холандија, Италија); Идентификување на добри практики.	PSPP за проверка на резултати; Извлекување заклучоци за подобрувања.
Фаза 6: Формулирање на препораки	Формулирање на конкретни препораки за унапредување на транспарентноста, разумниот рок и независноста на судиите.	Excel за визуелизација на резултатите; PSPP за потврда на точноста на анализите.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Историскиот преглед на правичното судење покажува дека принципот **nullum crimen, nulla poena sine lege** е столб на модерното кривично право. Неговите корени лежат во римското право, каде што Цицерон ја воспоставил основата за начелата на законитост, јавност и транспарентност. Овој концепт е дополнително развиен во текот на Просветителството, а неговата практична примена е потврдена по Втората светска војна преку меѓународните трибунали во Нирнберг и Токио. Историскиот развој на ова начело потврдува дека правото на правична постапка и правично судење не е само правна, туку и општествена потреба за обезбедување на владеење на правото.

Во националното право, кривичната постапка претставува систем на правила кои го регулираат текот на кривичниот процес од почеток до крај. Оваа постапка ги вклучува фазите на полициска истрага, истрага под водство на јавното обвинителство, судење и донесување на пресуда. Основна цел е да се обезбеди фер третман на сите учесници, како и заштита на јавниот интерес преку казнување на сторителите на кривични дела.

Во фазата на полициска истрага, правичноста е клучна улога. Според пресумција на невиност, полицијата е должна да ги третира сите осомничени лица како невини додека не се докаже спротивното. Притоа, обврзана е да обезбеди транспарентност и законитост во сите постапки, вклучително и при собирање на докази. Во нашата држава, оваа фаза е регулирана со Законот за кривична постапка, кој предвидува јасни процедури за ограничување на правата на осомничените, како што е притворот. Иако нормативната рамка е добра, честопати се забележуваат практични проблеми како недоволна обука на полицијата и злоупотреба на мерките за обезбедување на присуство.

Јавното обвинителство е орган во истражната постапка. Оваа фаза бара максимална транспарентност и професионалност бидејќи обвинителите ги водат кривичните предмети и носат одлуки за покренување на обвинениja. Правичноста во оваа фаза значи дека осомниченият има право на пристап до доказите и можност да се брани. Во нашата држава, оваа фаза е добро регулирана, но проблемот на практична имплементација останува, особено во однос на брзината на постапката и пристапот до правна помош за ранливите групи.

Правичната судска постапка е конечен тест за владеењето на правото. Само ако сите фази – од истрагата до судењето – се спроведени правично, може да се обезбеди праведна судска разрешница. Во судската постапка, јавноста, рамноправноста на страните и непристрасноста на судот се фундаментални принципи. Секое отстапување од овие начела води кон губење на довербата во правниот систем и попречување во правото за правучно судење.

Анкетен прашалник

За потребите на ова истражување, анкетата беше спроведена преку електронска форма, што претставува најефикасен метод за собирање податоци во современи услови. Формата беше создадена со употреба на бесплатна и широко достапна алатка за онлајн анкети, која овозможи лесна достапност до испитаниците и брзо прибирање на податоците.

Методологија за електронско анкетирање:

1. **Дизајн на анкетната форма**: Прашањата беа формулирани јасно и едноставно, со цел да бидат разбирливи за сите категории на испитаници. Фокусот беше на правичното судење, транспарентноста и довербата во правосудниот систем.
2. **Дистрибуција**: Линкот до анкетата беше споделен преку електронска пошта, социјални медиуми и професионални мрежи, со што беше обезбеден широк опсег на испитаници. Овој начин на дистрибуција осигури дека анкетата е достапна за различни демографски групи.
3. **Анонимност и доверливост**: На сите учесници им беше гарантирана целосна анонимност, со што се поттикна искреност во одговорите. Ова беше јасно наведено на почетокот на анкетната форма.
4. **Прибирање на одговори**: Формата автоматски ги регистрираше сите одговори, овозможувајќи нивна лесна обработка и анализа.
5. **Примена на алатки за обработка**: Податоците одговорени преку електронската алатка беа извезени во формат погоден за обработка (Excel), а потоа беа анализирани со користење на PSPP за статистичка обработка.

Најдобриот пат за прибирање на одговори:

- **Достапност**: Линкот до анкетата беше споделен со целната група преку е-пошта и популарни платформи како што се Facebook и LinkedIn.

- **Интерактивност**: Алатката овозможи лесно одговарање преку мобилни уреди, што дополнително го зголеми учеството.
- **Потсетници**: Испративме потсетници на испитаниците по е-пошта за да се обезбеди повисока стапка на одговори.

Резултати добиени преку алатката:

По обработката на податоците од анкетата, резултатите ги покажаа следниве трендови:

1. **Висока изложеност на граѓаните**: 85% од испитаниците изјавија дека тие или нивни блиски имале искуство со кривична постапка.

Овој податок укажува на висок степен на вклученост на граѓаните во правосудниот систем, што е од особено значење за анализа на перцепциите и искуствата поврзани со правичното судење.

Ваквата висока изложеност може да биде резултат на повеќе фактори.

Прво, бројот на кривични предмети кои се процесираат во судовите е релативно висок, што ја зголемува веројатноста граѓаните да бидат инволвирани како странки во постапката, сведоци или оштетени.

Второ, динамиката на социјалните и економските услови во земјата може да влијае врз фреквенцијата на кривични дела, што дополнително ја зголемува изложеноста на населението кон правосудниот систем. Конечно, овој тренд може да се објасни и преку недостатоците во механизмите за превенција и решавање на конфликти, што често резултира со формални кривични постапки.

Ваквата состојба е индикатор за потребата од реформи во правосудниот систем, со цел да се подобри неговата ефикасност и транспарентност. Високата изложеност на граѓаните кон кривичните постапки налага сериозен фокус кон обезбедување фер и правичен третман за сите учесници, како и кон зајакнување на јавната доверба во судскиот систем. Овие резултати ја нагласуваат важноста на правичното судење како клучен аспект за заштита на правата на граѓаните и за унапредување на владеењето на правото.

2. **Нееднаквост во третманот**: 95% од испитаниците сметаат дека учесниците во кривичните постапки не се третирани подеднакво.

Овој податок укажува на сериозен проблем со перцепцијата за рамноправност и непристрасност во правосудниот систем. Неподеднаквоста во третманот често се поврзува

со влијанијата на политичката и економската моќ, како и со недостатокот на ефективни механизми за надзор и транспарентност во постапките.

Испитаниците најчесто го посочуваат фаворизирањето на одредени групи, особено оние со поголема финансиска или политичка моќ, како основен проблем. Оваа состојба ја нарушува довербата во судскиот систем и создава чувство на неправда кај учесниците во постапките. Отсуството на јавна достапност до одлуките и ограниченият пристап до ресурси ја засилуваат перцепцијата дека законот не се применува на подеднаков начин за сите.

Овие резултати укажуваат на потребата за зајакнување на транспарентноста и објективноста во кривичните постапки, како и на обезбедување рамноправност за сите учесници, без оглед на нивниот социјален или политички статус. Само преку овие мерки може да се врати јавната доверба во правосудниот систем и да се обезбеди доследно почитување на принципите на правично судење.

3. **<u>Долготрајност на процесите:</u>** 90% одговориле дека постапките не се завршуваат во разумен рок.

Овој податок истакнува значителен проблем со ефикасноста на правосудниот систем, што директно влијае врз перцепцијата за правичноста и довербата во институциите.

Долготрајните постапки создаваат чувство на неправда и несигурност кај граѓаните. Во пракса, честопати се случува процесите да траат со години, што не само што ги зголемува трошоците за страните во постапката, туку и го доведува во прашање почитувањето на правото на судење во разумен рок, гарантирано со Европската конвенција за човекови права.

Оваа состојба се должи на повеќе фактори, како што се недостигот на човечки и технички ресурси во судовите, честите одложувања на рочиштата и недостатоците во планирањето и управувањето со предметите. Недоволното искористување на алтернативните механизми за решавање на спорови придонесува за преоптовареност на судскиот систем.

Долготрајноста на процесите има негативни последици не само за обвинетите и оштетените, туку и за целокупната ефикасност на правниот систем. За надминување на овој проблем, неопходно е спроведување реформи кои ќе го зголемат капацитетот на судовите, ќе овозможат подобра организација и ќе промовираат употреба на модерни технологии за управување со предметите. Само со решавање на овие предизвици може да се обезбеди

правото на судење во разумен рок и да се врати довербата на граѓаните во правосудниот систем.

4. **Ограничен пристап до одбрана**: 80% од испитаниците изјавиле дека не им биле достапни доволно ресурси за адекватна подготовка на нивната одбрана.

Овој податок укажува на значителни ограничувања во пристапот до правна помош и ресурси, што го нарушува правото на одбрана како еден од фундаменталните принципи на правичното судење.

Недостигот на соодветни ресурси за одбрана се манифестира преку неколку аспекти. Честопати, обвинетите се соочуваат со ограничен пристап до квалификувани адвокати, особено ако припаѓаат на ранливи категории или немаат финансиски средства за ангажирање приватен адвокат. Адвокатите по службена должност често се преоптоварени со случаи, што влијае врз квалитетот на нивната работа и способноста да обезбедат соодветна заштита на правата на обвинетите.

Овој проблем е засилен со недостигот на транспарентност и навремено доставување на доказите од страна на обвинителството, што го ограничува времето и можностите за подготовка на одбраната. Испитаниците исто така истакнуваат дека пристапот до техничка или финансиска поддршка за собирање контра-докази е речиси невозможен за лица без значителни ресурси.

Ограниченият пристап до одбрана не само што го нарушува правото на обвинетите, туку и ја поткопува довербата во правосудниот систем како целина. За да се надмине овој проблем, неопходни се мерки кои ќе обезбедат подобро финансирање и организација на системот за бесплатна правна помош, како и зајакнување на капацитетите на јавните бранители. потребна е поголема транспарентност во кривичните постапки и зајакнување на правата на обвинетите за пристап до сите релевантни информации и докази. Овие мерки се од суштинско значење за обезбедување на фер и правична постапка за сите учесници.

5. **<u>Недоволна информираност за правата</u>**: 75% сметаат дека не се доволно информирани за нивните права во кривичната постапка.

Оваа состојба покажува сериозен недостаток во правната едукација и пристапноста до информации, што е клучно за обезбедување на правично судење и заштита на основните права на граѓаните.

Недоволната информираност често се однесува на недостигот на јасни упатства за правата на осомничените и обвинетите во текот на постапката, како што се правото на адвокат, правото на претпоставка на невиност, правото на молчење и правото на пристап до сите релевантни докази. Испитаниците укажуваат дека информациите за овие права најчесто се достапни само на технички и комплициран јазик, што ги прави неразбирливи за просечниот граѓанин.

Недостигот на активна улога од страна на органите кои се дел од кривичната постапка, како полицијата, обвинителството и судот, во информирањето на страните за нивните права, дополнително го влошува проблемот. Ова често резултира со несвесно одрекување на одредени права или со нивна неефикасна примена, што може значително да го наруши правичното судење.

Овој резултат ја нагласува потребата за подобрување на пристапноста и разбирливоста на информациите за правата на учесниците во кривичната постапка. Можни решенија вклучуваат изработка на едноставни и јасни водичи за права, нивно достапување на повеќе јазици, како и засилена обука за службените лица кои се одговорни за информирањето на страните.

Подобрата информираност на граѓаните за нивните права е чекор кон унапредување на транспарентноста и правичноста во кривичниот процес.

6. **<u>Недостиг на транспарентност</u>**: 85% од испитаниците оцениле дека судовите не обезбедуваат доволна транспарентност.

Овој податок е особено загрижувачки, бидејќи транспарентноста е еден од основните принципи за обезбедување на правично судење и зајакнување на јавната доверба во правосудниот систем.

Недостигот на транспарентност се манифестира преку повеќе аспекти. Испитаниците најчесто посочуваат дека немаат пристап до јасни информации за текот на постапките и дека јавноста често е исклучена од рочиштата без соодветно образложение. Исто така, објавувањето на судските одлуки е ограничено или одложено, што го оневозможува надзорот од страна на јавноста и граѓанските организации.

Проблем е недостигот на комуникација помеѓу судовите и страните во постапката. Испитаниците наведуваат дека судовите ретко ги информираат учесниците за напредокот

на случаите и дека пристапот до релевантни документи е комплициран или ограничен. Ова ја зголемува несигурноста и фрустрацијата кај учесниците во постапките.

Ова ја нагласува потребата од итни реформи насочени кон зголемување на јавниот пристап до информации за судските постапки. Потенцијалните решенија вклучуваат редовно и навремено објавување на судските одлуки, создавање електронски системи за следење на предметите и обезбедување на поголема достапност на јавните рочишта.

7. **Пристрасност на судиите**: 90% сметаат дека судиите не се независни и дека се подложни на политички влијанија.

Испитаниците истакнуваат дека честопати судските одлуки се перципираат како резултат на надворешни притисоци, вклучувајќи политички влијанија и лични интереси. Ова создава впечаток дека судиите не одлучуваат исклучиво врз основа на факти и закон, туку подлежат на манипулации кои ја поткопуваат нивната објективност. Недостатокот на механизми за заштита на судиите од надворешни влијанија дополнително го засилува овој проблем.

Оваа перцепција сериозно ја нарушува довербата на граѓаните во правосудниот систем. Кога судиите не се сметаат за независни, јавноста ја губи вербата во правичноста на судските постапки, што има долгорочни последици за легитимитетот на институциите. Исто така, оваа состојба влијае врз перцепцијата за нееднаквост во третманот на страните во постапката, бидејќи се смета дека одредени групи имаат привилегии.

За да се надмине овој проблем, неопходно е да се преземат системски реформи насочени кон зајакнување на независноста на судиите. Овие реформи треба да вклучуваат воспоставување на јасни механизми за заштита од политички и економски влијанија, зајакнување на транспарентноста во процесот на избор и оценување на судиите, како и воведување на механизми за отчетност без загрозување на нивната автономија.

Зголемувањето на објективноста и професионалноста на судиите е од суштинско значење за враќање на јавната доверба и за обезбедување на правична и транспарентна судска постапка.

8. **Неправичност во постапките:** 80% одговориле дека процесите не се фер.

Испитаниците наведуваат различни причини за перцепцијата на неправичност. Најчесто се посочуваат пристрасноста на судиите, политичките влијанија, фаворизирањето на одредени учесници и недостигот на транспарентност во процесот. Неправичноста често

се манифестира и преку одложувања на рочиштата, нееднаквост во пристапот до ресурси за одбрана и недостаток на јасни и разбирливи процедури за учесниците во постапката.

Овие фактори не само што ја намалуваат ефикасноста на правосудниот систем, туку и создаваат чувство на фрустрација и неправда кај граѓаните. Кога процесите се перцепираат како неправични, се доведува во прашање легитимноста на судските одлуки и способноста на судовите да обезбедат заштита на правата на сите учесници.

<u>За да се подобри правичноста на кривичните постапки, потребно е:</u>

- Да се зголеми транспарентноста на процесите и одлуките;
- Да се зајакне професионалната обука и независноста на судиите;
- Да се подобри пристапот до правна помош за сите учесници;
- Да се воведат мерки за забрзување на постапките и намалување на одложувањата.

Правичните постапки се основен предуслов за воспоставување на доверба во правосудниот систем и за обезбедување на владеење на правото. Затоа, надминувањето на перцепцијата за неправичност мора да биде приоритет за реформите во правосудството.

9. **<u>Постоечка дискриминација:</u>** 70% од испитаниците забележале дискриминација врз основа на пол, социјален статус или етничка припадност.

Дискриминацијата, според испитаниците, најчесто се базира на социјалниот и економскиот статус, како и на етничката припадност и полот на учесниците во постапката. Граѓаните наведуваат дека лица со финансиски ресурси или политичко влијание добиваат поповолен третман, додека ранливите групи, како што се сиромашните и маргинализираните заедници, често се наоѓаат во неповолна положба.

Недостигот на соодветни механизми за спречување и адресирање на дискриминацијата во судските постапки го продлабочува овој проблем. Иако законите формално ја гарантираат рамноправноста, практичната примена е далеку од задоволителна. Испитаниците истакнуваат дека постои и пристрасност во процесите на собирање и презентирање докази, што дополнително ја засилува перцепцијата за неправда.

Овие резултати ја нагласуваат потребата од воведување на ефективни мерки за спречување на дискриминацијата во правосудниот систем.

<u>Можни решенија вклучуваат:</u>

- Подобра обука на судиите и другите правосудни актери за препознавање и елиминирање на дискриминаторските практики;

- Засилување на механизмите за надзор и отчетност во судските постапки;
- Обезбедување на еднаков пристап до правна помош за сите учесници, без оглед на нивната социјална или економска состојба.

Итните реформи и зголемената транспарентност се неопходни за воспоставување на вистинска еднаквост пред законот.

10. **Ниска доверба во правосудниот систем**: Само 7% одговориле дека имаат доверба во правосудниот систем.

Една од најзагрижувачките наоди на истражувањето е екстремно ниското ниво на доверба во правосудниот систем. Само ***7% од испитаниците*** изјавиле дека имаат доверба во судовите и правосудните институции. Овој резултат го отсликува длабокото незадоволство на граѓаните од функционирањето на системот, како и сериозните проблеми со неговата транспарентност, ефикасност и правичност.

Испитаниците најчесто наведуваат неколку причини за ваквата недоверба. Главни фактори се политичките влијанија врз судството, пристрасноста на судиите, долгите и неефикасни постапки, како и недостатокот на транспарентност во работата на судовите. Перцепцијата дека законот не се применува подеднакво за сите и дека постојат фаворизирани групи дополнително ја поткопува вербата во правосудниот систем.

Ниското ниво на доверба има сериозни последици за целокупното владеење на правото. Кога граѓаните не веруваат дека судовите се независни и правични, тоа ја намалува нивната подготвеност да ги користат институциите за решавање на спорови. Ова ја отвора вратата за алтернативни, често нелегални методи за решавање конфликти, што ја поткопува стабилноста и правната сигурност во општеството.

Овој алармантен резултат ја истакнува потребата од длабоки и системски реформи насочени кон враќање на довербата на граѓаните.

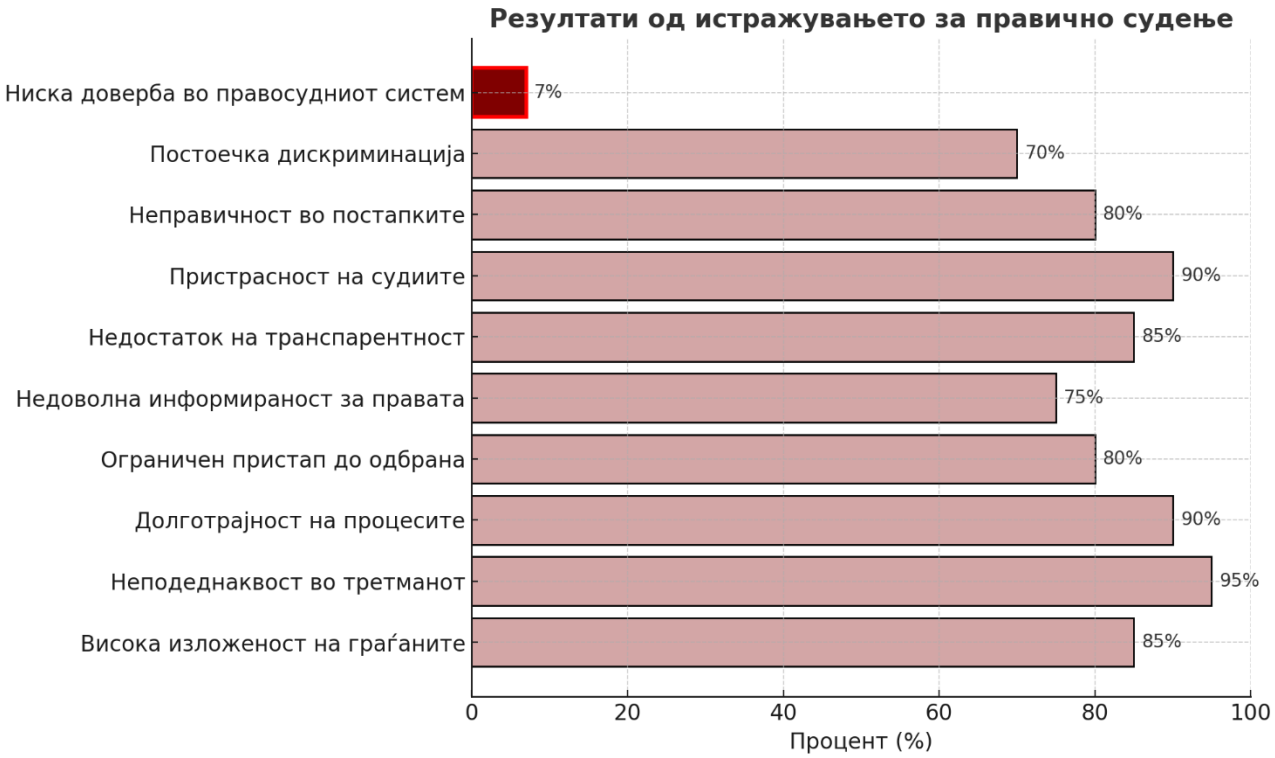
Само преку транспарентен, ефикасен и независен правосуден систем може да се обезбеди заштита на правата на сите граѓани и стабилност на општеството.

Електронското спроведување на анкетата овозможи брзо и ефикасно собирање на податоци, при што резултатите укажуваат на сериозни проблеми со практичната примена на правичното судење во Македонија. Овие податоци претставуваат значајна основа за понатамошни анализи и препораки за реформи во правосудниот систем.

Табеларен приказ на резултатите од анкетниот прашалник

Прашање	Резултат	Кратка анализа
Дали испитаникот или негов близок имал искуство со кривична постапка?	85% одговориле дека тие или нивни блиски имале искуство.	Висока изложеност на граѓаните во правосудниот систем.
Дали судовите ги третираат учесниците во кривичните постапки подеднакво?	95% сметаат дека третманот не е подеднаков.	Потребни се мерки за елиминирање на пристрасноста.
Дали кривичните постапки се завршуваат во разумен рок?	90% одговориле дека постапките се предолги.	Неопходно е забрзување на процесите.
Дали испитаниците имале доволно ресурси за подготовка на одбраната?	80% одговориле дека ресурсите биле ограничени.	Потребно е подобрување на правната помош.
Дали испитаниците се доволно информирани за своите права?	75% сметаат дека недостига информираност.	Потребно е зголемување на едукацијата за правата.
Дали судовите обезбедуваат транспарентност во процесите?	85% сметаат дека транспарентноста е недоволна.	Потребно е зголемување на јавниот пристап до информации.
Дали судиите се независни и непристрасни?	90% сметаат дека судиите се под политички влијанија.	Неопходни се реформи за зајакнување на независноста.
Дали процесите во кои сте учествувале се фер?	80% одговориле дека процесите не се фер.	Треба зголемување на транспарентноста и обуката.
Дали има дискриминација во кривичните постапки?	70% сметаат дека постои дискриминација.	Потребни се мерки за еднаквост пред законот.
Дали имате доверба во правосудниот систем?	Само 7% одговориле дека имаат доверба.	Ниското ниво на доверба бара итни реформи.

<u>Визуелен приказ на резултатите од анкетниот прашалник</u>

Како дополнителен чекор анализирани се земјите, предмет на оваа обработка. Јасно е дека законите ја гарантираат примената на основните начела: јавност на постапките, претпоставка на невиност, рамноправност на страните и непристрасност на судовите. Германското, холандското и британското право се пример за практична примена на овие стандарди. Во Италија и Хрватска, законите се соодветни, но праксата често е засенета од долгите постапки и политичките влијанија.

Во Македонија, правната рамка е квалитетна, но постојат големи проблеми со нејзината практична примена. И покрај тоа што Законот за кривична постапка го гарантира начелото на правичност, проблемите како што се корупцијата, долготрајните постапки и политичките влијанија значително го поткопуваат правосудниот систем.

<u>Резултати за довербата од горенаведените информации:</u>

- **Германија:** 80%
- **Холандија:** 75%
- **Велика Британија:** 85%
- **Италија:** 30%

- **Хрватска:** 45%
- **Македонија:** 7%

<u>Анализа на довербата</u>

Македонија има драматично ниска доверба (7%) споредена со другите земји. Овој резултат е најнискиот меѓу анализираните држави и укажува на длабоките структурни проблеми во правосудството. За споредба, Велика Британија има највисока доверба (85%), благодарение на долгогодишната традиција на независност на судовите и високиот степен на транспарентност. Германија и Холандија исто така покажуваат високи нивоа на доверба, што е резултат на ефикасноста на нивните правни системи.

Во Италија и Хрватска, иако довербата е значително повисока од Македонија, остануваат предизвици поврзани со долгите постапки, политичките влијанија и перцепцијата за корупција. Македонија, пак, се соочува со најголемата криза на доверба, предизвикана од перцепцијата за политичка контрола врз судството, недостаток на транспарентност и неефикасност во спроведувањето на правдата.

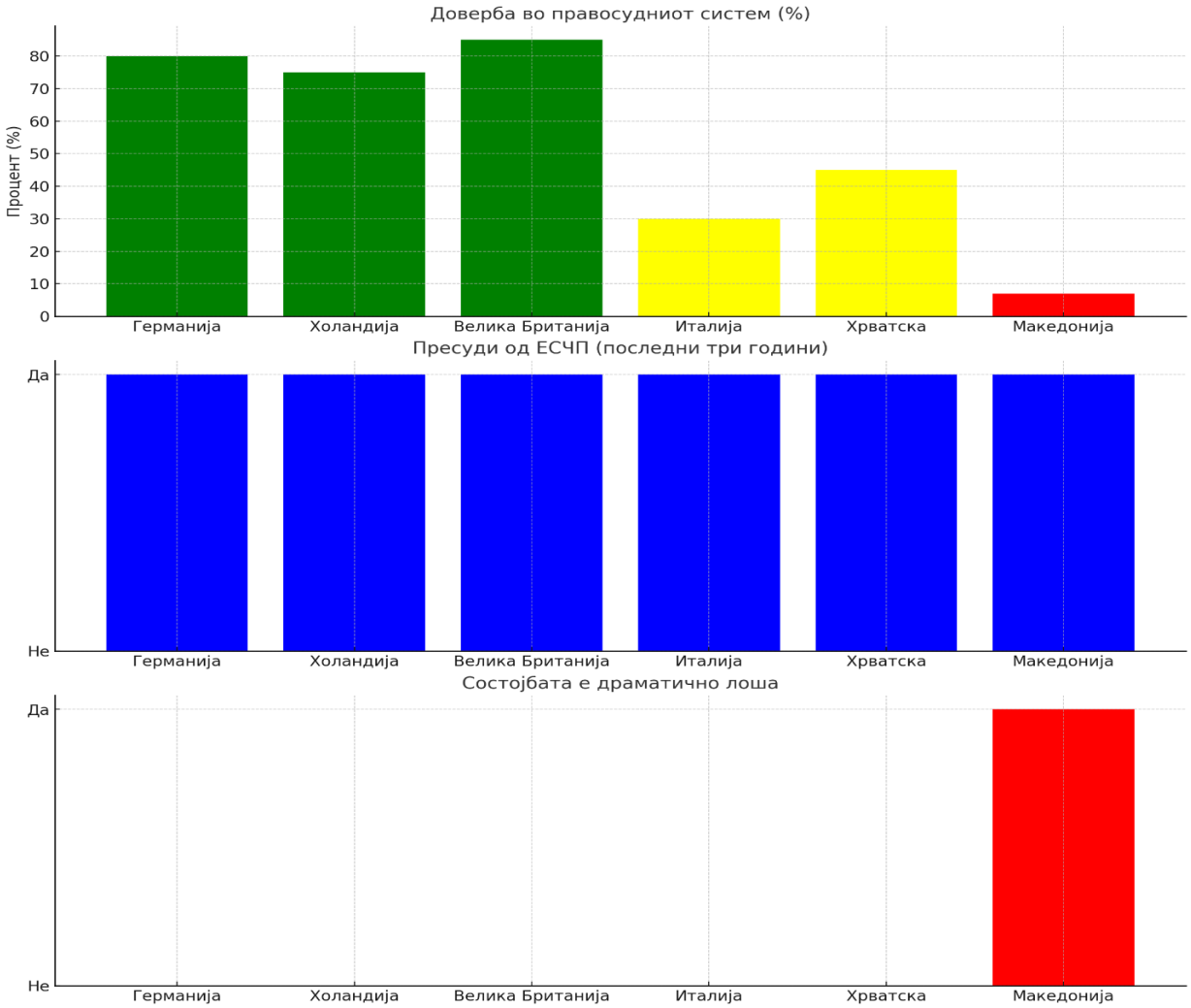
1. Јавност на постапките: Во Македонија, јавноста на судските постапки често е ограничена. Судовите ретко објавуваат подетални пресуди, а пристапот до информации е тежок. За споредба, во Германија и Велика Британија, јавноста е строго почитувана, а судските одлуки се транспарентно објавувани.
2. Пресумција на невиност: И покрај тоа што законски е загарантирана, ова начело често се нарушува во Македонија, особено во медиумските извештаи. Во Холандија и Британија, ова начело е строго применето, што ја зајакнува довербата на јавноста.
3. Разумен рок: Македонските судови често не ги почитуваат законските рокови. Случаите траат повеќе години, што создава чувство на неправда. Италија и Хрватска исто така имаат проблеми со долготрајни постапки, додека Германија и Холандија покажуваат висок степен на ефикасност.
4. Независност на судиите: Политичките влијанија врз судиите се главен проблем во Македонија, што е една од причините за ниската доверба. Во Британија и Холандија, независноста е строго загарантирана преку институционални и правни механизми.

Табеларен приказ за состојбата со правичноста во правосудните системи

Држава	Доверба во правосудниот систем	Пресуди од ЕСЧП (последни три години)	Состојбата е драматично лоша
Германија	80%	Да	Не
Холандија	75%	Да	Не
Велика Британија	85%	Да	Не
Италија	30%	Да	Не
Хрватска	45%	Да	Не
Македонија	7%	Да	**Да**

Напомена: *Во сите анализирани земји, основните начела за правично судење и правична постапка се целосно инкорпорирани во законодавството. Но во пракса само кај нас драматично е лоша состојбата и бара итни промени и чекори.*

Визуелен приказ на резултатите

Имајќи ги предвид податоците добиени во ова истражување, како и зголемениот број случаи во кои нашите сограѓани бараат заштита на своите права пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), неопходно е да се преземат итни и системски чекори за подобрување на состојбата во правосудниот систем на Македонија. Правниот систем, иако формално добро структуриран, се соочува со значителни предизвици во практичната примена, што сериозно ја поткопува довербата на граѓаните и ефикасноста на правната заштита.

Препораките кои следуваат се базирани на моето лично искуство, академското образование и детаљната анализа на ситуацијата, вклучувајќи ја и компаративната анализа со другите земји. Дел од овие препораки се насочени кон систематско подобрување, додека некои се дизајнирани да воведат ригорозни мерки за спречување на најсериозните пропусти.

<u>ПРЕПОРАКИ ЗА РЕФОРМА НА ПРАВОСУДНИОТ СИСТЕМ:</u>

1. Создавање на специјален суд за борба против корупција и организиран криминал Судот треба да има целосна независност, автономен буџет и специјализирани судии.
2. Реформа на системот за избор на судии и обвинители Елиминација на политичките влијанија преку воспоставување на транспарентен систем за избор, заснован на јасни критериуми за компетентност и интегритет.
3. Воведување на механизми за дисциплинска одговорност Строго санкционирање на судиите и обвинителите за непрофесионално однесување или злоупотреба на службената положба.
4. Редовно проверување на имотната состојба на судиите и обвинителите Воведување на обврска за пријавување на имот и редовно проверување на финансиските трансакции.
5. Воспоставување на механизам за следење на долгите постапки Автоматско известување до надлежните органи за сите предмети кои траат повеќе од три години.
6. Институционално зајакнување на независноста на судиите и обвинителите Воведување на независни тела за мониторинг и надзор над работата на судиите и обвинителите, со цел елиминирање на политичките влијанија.

7. Подобрување на транспарентноста во правосудниот систем
   Редовно објавување на судските одлуки и зголемување на пристапот до информации за текот на постапките.
8. Континуирана обука на судиите и обвинителите
   Организирање на редовни обуки за меѓународни стандарди и етички норми, како и обуки за специфични области, како што се дискриминацијата и човековите права.
9. Зголемување на буџетските средства за правосудниот систем, зголемување на средствата за инфраструктура, вработување на квалификуван кадар и обезбедување соодветна техничка опрема.
10. Поттикнување на јавните дебати за реформи во правосудството
    Вклучување на граѓанскиот сектор и академската заедница во анализата на состојбите и предлагањето на мерки.
11. Воведување на алтернативни начини за решавање на спорови
    Поттикнување на медијација и арбитража како брзи и ефикасни алатки за решавање на правните конфликти.
12. Обезбедување еднаков пристап до правда за ранливите категории
    Воведување на бесплатна правна помош за граѓаните со ниски приходи и зголемување на пристапот до правна заштита за маргинализираните групи.
13. Преземање мерки за намалување на времетраењето на постапките
    Воспоставување на обврзувачки рокови за решавање на судските предмети.
14. Зголемување на јавната свест за правата на граѓаните
    Организирање на информативни кампањи за подобрување на свеста за правата на граѓаните и начинот на нивно остварување.
15. Воведување на систем за мониторинг на имплементацијата на судските одлуки
    Обезбедување дека сите судски одлуки се имплементирани во разумен рок.
16. Подобрување на условите за работа во судовите
    Инвестиции во судската инфраструктура и обезбедување соодветни ресурси за работа.
17. Формулирање на национална стратегија за реформа на правосудството
    Долгорочен план за унапредување на системот со јасни цели и временски рокови.

18. Поголемо учество на Европските институции во следење на реформите. Вклучување на странски експерти и консултанти за давање поддршка на реформските процеси.
19. Постепено намалување на казнените постапки со алтернативни санкции Поттикнување на ресторативната правда и воведување на казни кои ќе бидат социјално корисни, а не само репресивни.

Овие препораки претставуваат комбинација од итни мерки и долгорочни реформи, насочени кон враќање на довербата на граѓаните, намалување на корупцијата и обезбедување на правичност и ефикасност во судските постапки. Само преку сериозна посветеност и имплементација на овие мерки, Македонија може да постигне напредок и да изгради правосуден систем кој ќе служи на своите граѓани.

<u>СТАПКАТА НА ОСУДИТЕЛНИ ПРЕСУДИ ВО МАКЕДОНИЈА: ЗАСТРАШУВАЧКИ ИНДИКАТОР ЗА СОСТОЈБАТА НА ПРАВОСУДСТВОТО</u>

Стапката на осудителни пресуди во Македонија, која според последните официјални податоци изнесува 89.7% за кривичните дела, е повеќе од застрашувачка[79]. Овој процент поставува сериозни прашања за правичноста на судските постапки и за тоа дали воопшто може да се зборува за вистинско владеење на правото. Во ваков контекст, местото на адвокатите, кои би требало да бидат столб на одбраната и гарант за почитување на процесните права, често се сведува на формална присутност во судницата, без суштинско влијание врз исходот на постапките.

<u>ПРАВИЧНО ЛИ Е СУДЕЊЕТО СО ВАКВА СТАПКА НА ОСУДИТЕЛНОСТ?</u>

Начелото на правично судење, како што е дефинирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), подразбира непристрасност на судовите, јавност на постапките, претпоставка на невиност и право на соодветна одбрана. Во контекст на Македонија, високиот процент на осудителни пресуди укажува дека овие принципи, иако формално инкорпорирани во законите, во пракса често се игнорираат.

1. Независност на судиите: Кога речиси 90% од обвинетите завршуваат со осудителна пресуда, се поставува прашањето дали судиите навистина го носат својот суд врз

[79] https://jorm.gov.mk/obvinitelstvata-efikasni-i-pokraj-nedovolnite-chovechki-i-materijalni-resursi-vo-2022-godina, (Превземено и пристапено на ден 20.12.2024 година).

основа на непристрасно и објективно разгледување на доказите, или пак се подложни на влијанија од обвинителството или други фактори.

2. Улогата на адвокатите: При вакви статистики, улогата на адвокатите станува симболична. Многу често, нивните аргументи и приговори не влијаат врз конечната одлука, што дополнително го нарушува правото на соодветна одбрана.
3. Сомнеж за презумција на невиност: Високата стапка на осудителни пресуди индицира дека обвинетите се третираат како виновни уште пред да се докаже нивната вина, што директно ја поткопува претпоставката на невиност.

<u>СОСТОЈБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ВО КОНТЕКСТ НА ДРУГИ ДРЖАВИ</u>

Македонија, со својот процент на осудителни пресуди од 89.7%, се поставува рамо до рамо со држави како Северна Кореја, каде што стапката на осудителност се приближува до 100%. Во Северна Кореја, правосудниот систем е целосно под контрола на режимот, а обвинетите ретко, ако воопшто, добиваат можност за правична одбрана. Слично е и со правосудните системи во држави како:

- **Русија:** Во Русија, осудителната стапка за кривични дела надминува 99%. Правосудството често се критикува за пристрасност во корист на обвинителството и игнорирање на правата на обвинетите.
- **Кина:** Во Кина, стапката на осудителни пресуди е над 99%. Судските постапки се често затворени за јавноста, а адвокатите кои се обидуваат да се спротивстават на системот се соочуваат со закани и репресии.
- **Иран:** Слично како во Северна Кореја, иранскиот правосуден систем е строго контролиран од политичките структури, со висока стапка на осудителност, особено во случаи кои се поврзани со политички обвинениja.

Кога ќе се спореди состојбата во Македонија со овие држави, се поставува сериозно прашање: дали правосудниот систем во Македонија функционира како во демократска држава или, напротив, се движи кон систематско кршење на човековите права?

<u>КАКО СЕ ПОСТИГНУВА ВАКВА СТАПКА НА ОСУДИТЕЛНОСТ?</u>

1. Зависност на судиите од обвинителството: Обвинителството често се смета за „доминирачка страна“ во постапката, со што судиите често носат пресуди во нивна корист, наместо да бидат непристрасни арбитри.

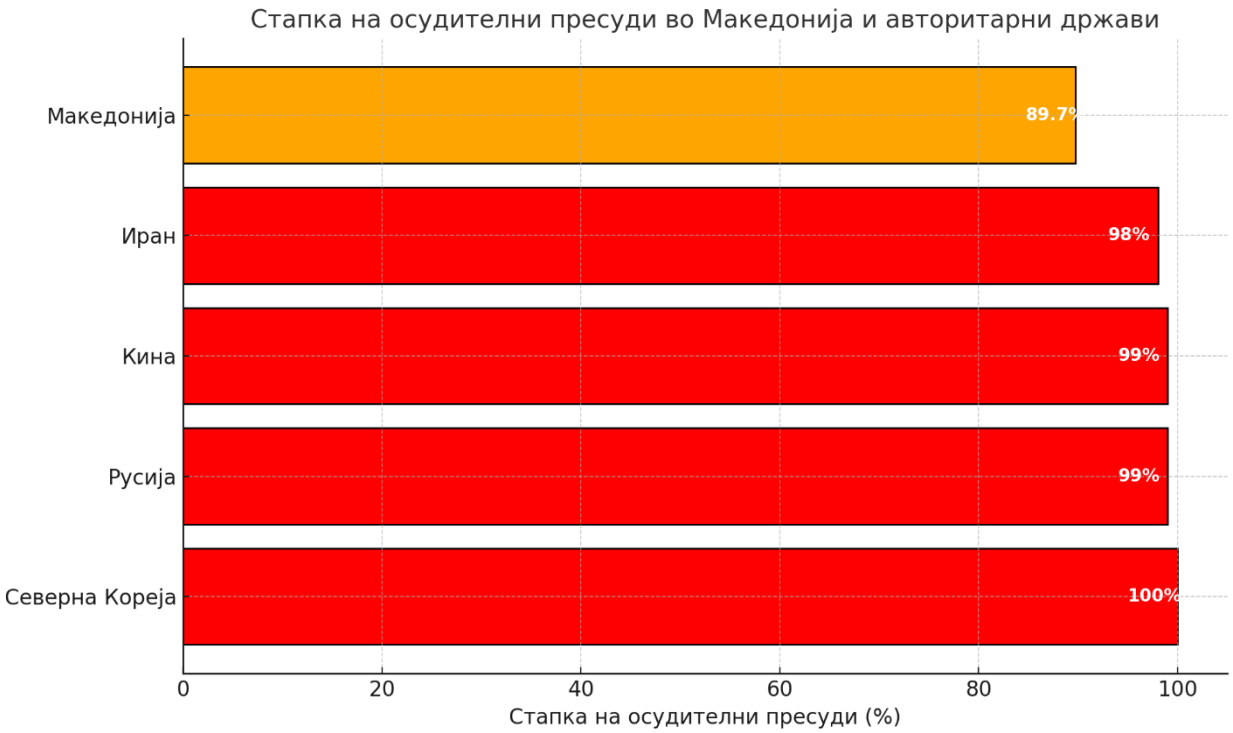
2. Недоволна контрола на обвинителните акти: Судовите ретко ја преиспитуваат правната основа на обвинителните акти, што доведува до нивно механичко потврдување.
3. Недоволна правна заштита: Многу обвинети, особено оние со пониски приходи, не можат да си дозволат квалитетна одбрана, што дополнително ја зголемува можноста за осудителна пресуда.
4. Недостиг на јавен надзор: Судските постапки ретко се предмет на независен јавен надзор, што создава простор за неправилности.
5. Формалност на судските постапки: Често, судењата се сведуваат на формални ритуали, каде што исходот е предодреден, без реално разгледување на доказите и аргументите.

<u>МОЖЕ ЛИ ДА СЕ ЗБОРУВА ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ?</u>

Со ваква стапка на осудителност, тешко може да се тврди дека во Македонија постои правичен правосуден систем. Основните принципи на правично судење – непристрасност, рамноправност на страните, јавност на постапките и претпоставка на невиност – се очигледно нарушени. Системот во кој речиси сите обвинети се осудуваат создава впечаток дека обвинителството е „непогрешливо“, а судот е само средство за потврдување на нивните одлуки.

Македонија, со својата застрашувачки висока стапка на осудителни пресуди, мора итно да преземе реформи за да го врати балансот во правосудниот систем. Без вакви реформи, ризикуваме да останеме во групата на земји со авторитарни системи, каде што правото е инструмент за репресија, а не за правда. Само преку зајакнување на независноста на судството, обезбедување на квалитетна правна помош и гарантирање на претпоставката на невиност, може да се изгради правосуден систем кој ќе биде во служба на граѓаните, а не на политичките и институционалните интереси.

Визуелен приказ на резултатите

ПРЕПОРАКИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА СТАПКАТА НА ОСУДИТЕЛНИ ПРЕСУДИ И ПОТТИКНУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛИЗМОТ НА АДВОКАТИТЕ

1. Ревизија на обвинителните акти пред да стигнат во суд: Формирање независно тело за преглед на обвинителните акти, со цел елиминирање на неосновани случаи и избегнување на механичко прифаќање на обвиненијата од страна на судовите.
2. Обврзно судско разгледување на доказите: Воведување на задолжителни прелиминарни рочишта на кои судот ќе ја процени правната валидност на доказите, со цел да се осигура дека обвиненијата имаат цврста основа.
3. Поголема поддршка за одбраната: Зголемување на буџетот за бесплатна правна помош и обезбедување ресурси за адвокатите кои се назначени по службена должност, за да можат ефективно да ги застапуваат своите клиенти.
4. Формирање независна комисија за контрола на судски одлуки: Ова тело ќе ги анализира пресудите и ќе го следи балансот меѓу ослободителните и осудителните одлуки, за да се идентификуваат системските пропусти.

5. Подобрување на условите за работа на адвокатите: Намалување на административните обврски на адвокатите и обезбедување на дигитална платформа за побрзо пристапување до судски документи и докази.
6. Воспоставување задолжителна правна обука за адвокати: Редовни обуки за адвокатите за меѓународните стандарди за правично судење и стратегии за ефективна одбрана.
7. Забрана за притисоци врз адвокатите: Донесување закон кој ќе гарантира дека адвокатите нема да бидат изложени на притисоци или закани при извршување на својата работа.
8. Финансиски стимулации за одбрана на ранливи групи: Воведување грантови и финансиски награди за адвокати кои ќе застапуваат ранливи категории граѓани, за да се поттикне нивната работа.
9. Промоција на алтернативни казни: Зголемување на користењето на условни казни, општествено корисна работа и медијација како алтернатива на строгите осудителни пресуди.
10. Формирање комитет за евалуација на судските процеси: Независно тело ќе ги анализира судските процеси за да се идентификуваат неправилности и да се даваат препораки за подобрување.
11. Индивидуално оценување на судиите и обвинителите: Воведување на систем за оценување базиран на бројот и квалитетот на пресудите, за да се намали тенденцијата за механички осудителни одлуки.
12. Проактивно вклучување на јавноста: Организирање јавни расправи за судските реформи, со цел граѓаните да учествуваат во процесите и да се поттикне довербата во правосудството.
13. Обврзувачки рокови за донесување ослободителни пресуди: Воведување на механизам кој ќе осигура дека неоснованите обвинениј ќе се отфрлат во најкраток можен рок.
14. Зголемување на транспарентноста на обвинителството: Објавување извештаи за бројот на прифатени и одбиени обвинениј, со цел да се следи работата на обвинителите.

15. Обезбедување пристап до меѓународна правна помош: Адвокатите да имаат можност да се консултираат со странски експерти за комплексни случаи.
16. Поттикнување на младите адвокати преку стипендии и пракса: Воведување на стипендии за адвокатите кои ќе се специјализираат во кривичното право и ќе ги застапуваат граѓаните со ниски примања.
17. Забрана за пресуди базирани на исклучиво индиректни докази: Судовите да имаат обврска да ги отфрлаат обвиненијата кои се базираат исклучиво на индиректни докази без соодветна поткрепа.
18. Промоција на принципот на презумпција на невиност: Информативни кампањи за судиите, обвинителите и јавноста за значењето на презумпцијата на невиност, со цел да се смени перцепцијата за обвинетите како однапред виновни.

ЗАКЛУЧОК

Кога системот кој треба да биде бастион на правдата станува предмет на недоверба, со само 7% од граѓаните кои веруваат во неговата правичност, прашањето не е само колку висока е стапката на осудителни пресуди, туку колку ниска е нашата колективна верба во правниот поредок. Македонија се соочува со не само застрашувачки бројки, туку и со горчлива реалност: судскиот систем не успева да ја исполни својата основна задача – да биде заштитник на правата и чувар на правдата.

Високите стапки на незадоволни граѓани, долгите постапки и ограниченият пристап до квалитетна правна помош ја одразуваат хроничната криза во правосудството. Тоа не е само проблем на бројки и статистика, туку на луѓе – обвинети, оштетени, адвокати и судии кои се дел од еден затворен круг на формалности, а не на суштински реформи. Дали може да се зборува за правичност во систем каде што судот не е арена за правда, туку сцена за потврда на обвиненијата? Дали судиите, обвинителите и адвокатите функционираат како независни професионалци, или како дел од еден механизам што ги заглушува нивните гласови?

Кога 93% од граѓаните изразуваат недоверба во судството, тоа е повик за итна акција. Тоа е аларм кој укажува дека веќе не можеме да се потпираме на декларативни гаранции за независност, туку мора да се насочиме кон вистински реформи. Потребна е револуција во правосудството – не само со нови закони, туку со нова свест, нова етика и нов пристап кон правото. Реформите мора да го таргетираат секој аспект: од долгите постапки, недоволната транспарентност и недостигот на одговорност, до обезбедувањето на квалитетна одбрана за сите граѓани.

Но, кризата не е само правна – таа е и морална. Довербата не може да се купи, ниту да се воведе со декрет. Таа се гради со дело: со правични судски процеси, транспарентни постапки, независни судии и мотивирани адвокати. Само така Македонија може да го врати угледот на својот правен систем и да се издигне над статистиките кои моментално ја поставуваат рамо до рамо со земји каде што правдата е само мит.

Ова не е време за изговори – ова е време за дела. За да не бидеме запомнети како општество што дозволило правдата да се изгуби во бројките, туку како држава што успеала да ја врати правдата кај својот народ. Време е за одлучност, за храброст и за почеток на

вистинска промена. Високиот процент од 89.7% осудителни пресуди, кој Македонија го бележи, не е само статистичка аномалија – тој е симптом на длабока системска криза. Таквата стапка не само што е застрашувачка, туку го става под сомнеж целиот концепт на правично судење и независно судство. Кога речиси девет од десет случаи завршуваат со осудителна пресуда, логично е да се запрашаме: дали постапките се водат според принципите на транспарентност, непристрасност и вистинска оценка на доказите? Или станува збор за механизам кој ги прифаќа обвинението како неприкосновена вистина, оставајќи мал простор за одбрана и објективно одлучување?

Во ваква реалност, улогата на адвокатите како заштитници на правата на обвинетите станува формална и симболична. Нивната мотивација се намалува во систем каде што исходот е речиси секогаш предвидлив, што резултира со недостаток на ефикасна и активна одбрана. Ова не е само криза на правниот систем – тоа е криза на правната култура, каде што неуспехот да се обезбеди вистинска дебата меѓу страните во постапката го нарушува самиот концепт на правда.

Дали ваквите бројки се сведоштво за успешност во справувањето со криминалот, или за систем што претвора пресудувањето во механички процес, лишен од хуманост и внимателна анализа? Кога Македонија се споредува со земји како Северна Кореја или други режими каде што осудителноста е повеќе правило отколку исклучок, потребно е да се преиспитаат основите на правосудниот систем. Стапката на осудителни пресуди не треба да биде показател за „успех“, туку аларм за потреба од реформи.

Ваквата реалност ја намалува довербата на граѓаните и го продлабочува јазот меѓу правниот систем и општеството. Секој осудителен случај што се заснова на слабости во истрагата, недостаток на докази или предрасуди, дополнително ја поткопува верата во правдата. Тоа создава чувство дека обвинителот секогаш победува, независно од фактите и доказите, додека судот станува „потврдувач“ на обвинението наместо независен арбитер.

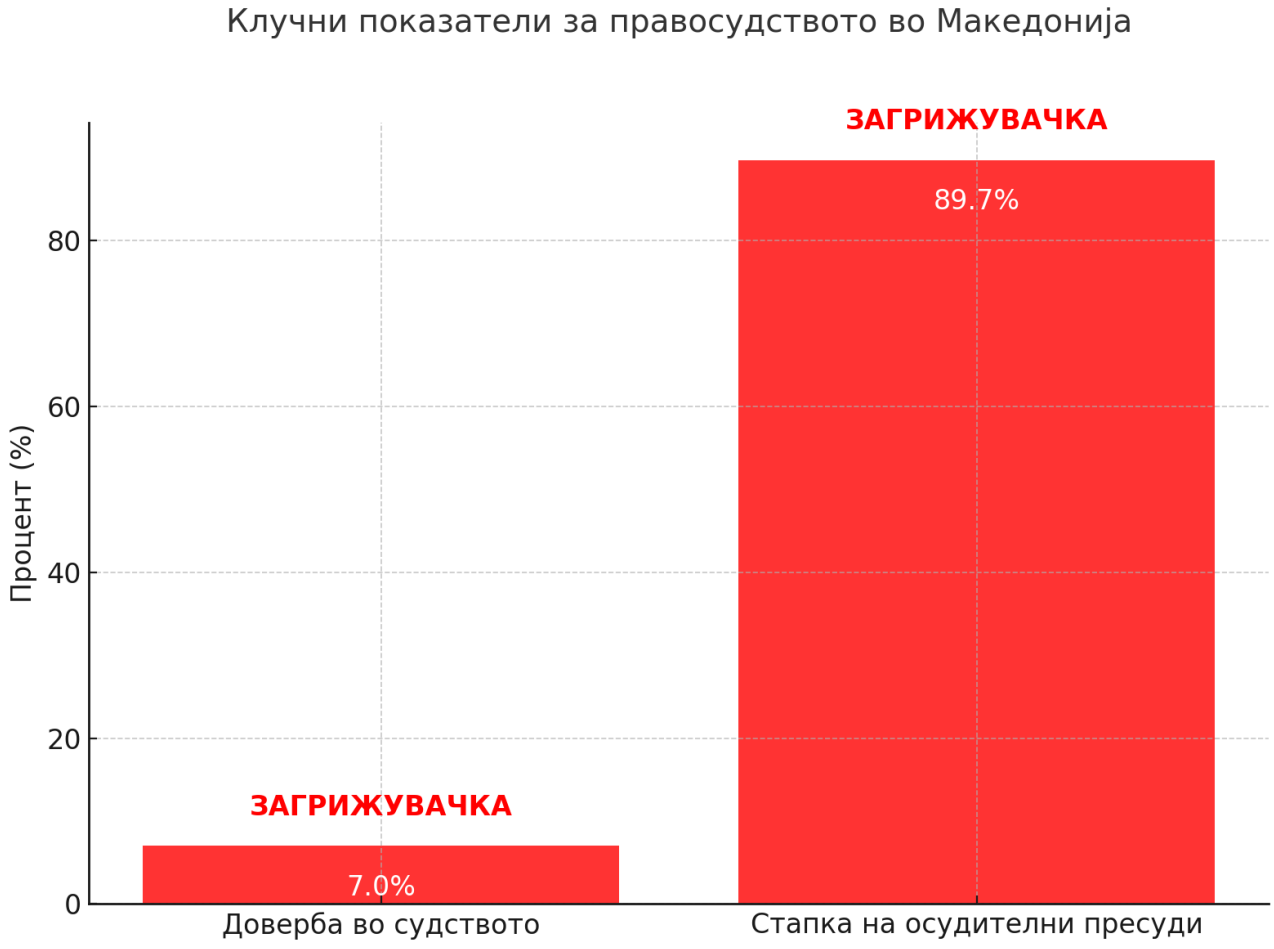
Но, решението не лежи само во намалување на процентот на осудителни пресуди. Потребно е да се воспостави нов систем кој ќе ги стави човековите права и правичноста во центарот на кривичната постапка. Тоа значи:

- Обезбедување на реална еднаквост меѓу обвинителството и одбраната.
- Подобрување на обуката и мотивацијата на адвокатите за нивно активно учество во процесот.

- Јакнење на независноста на судиите, ослободувајќи ги од какви било политички и институционални влијанија.
- Обезбедување дека доказите се темелно оценети, а процесите се транспарентни и правични.

Оваа состојба не само што ја прикажува слабоста на системот, туку и отвора простор за злоупотреби, погрешни осудудителни пресуди и поткопување на основните принципи на владеењето на правото. Македонија не може да си дозволи да продолжи по оваа патека.

Визуелен приказ на резултатите

Визуелниот приказ јасно ја отсликува кризата во правосудниот систем, нагласувајќи ја потребата од длабоки реформи и враќање на довербата на граѓаните. Во вакви моменти, зборовите на Монтескје силно одекнуваат:

„Неопходно е правдата да биде брза и правична, за да не стане средство за угнетување.“

Овој цитат е потсетник дека правосудниот систем е темел на секое општество кое се стреми кон правичност и правда.

Слика 2. *https://stockcake.com/i/lady-justice-statue_1226077_853735 (Превземено и пристапено на ден 09.01.2024 година).*

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Antons, C. (2021). Law and society in Southeast Asia. Cambridge University Press.
- Arnull, A. (2020). The European Union and its Court of Justice. Oxford University Press.
- Anderson, M., & Dawes, S. (2019). Judicial reform in comparative perspective. Routledge.
- Alston, P., & Goodman, R. (2020). International human rights. Oxford University Press.
- Arai-Takahashi, Y. (2021). The margin of appreciation doctrine in the European Court of Human Rights. Intersentia.
- Abel, R. (2019). Lawyers in society: Comparative theories. University of California Press.
- Ahrens, J., & Rudolph, P. (2020). Rule of law and judicial independence. Springer.
- Alexander, L., & Ferzan, K. K. (2020). Crime and culpability: A theory of criminal law. Cambridge University Press.
- Ashworth, A., & Horder, J. (2021). Principles of criminal law. Oxford University Press.
- Austin, J. (2022). The province of jurisprudence determined. Cambridge University Press.
- Asser, C. (2020). International trade law. Springer.
- Aldrich, G. H. (2019). The jurisprudence of the Iran-United States Claims Tribunal. Oxford University Press.
- Atkinson, A. B. (2021). Measuring inequality. Harvard University Press.
- Allott, P. (2020). Eunomia: New order for a new world. Oxford University Press.
- Binnall, C. (2019). Criminal Justice Systems and Human Rights. London: Routledge.
- Bassiouni, M. C. (2020). International Criminal Law: Volume I - Sources, Subjects, and Concepts. Chicago: Transnational Publishers.
- Campbell, L. (2020). Criminal justice systems and procedural fairness. Oxford: Oxford University Press.
- Ceylan, H. (2021). Human rights and justice systems. London: Routledge.
- Damaska, M. (2018). The Faces of Justice and State Authority. New Haven: Yale University Press.
- Davies, P. (2019). Principles of Criminal Law. Oxford: Oxford University Press.
- Epp, C. R. (2019). The Rights Revolution: Lawyers, Activists, and Supreme Courts in Comparative Perspective. Chicago: University of Chicago Press.

- Ervo, L. (2020). Rethinking Procedural Justice. New York: Springer.
- Fagan, J. (2020). Criminal law and access to justice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fletcher, G. P. (2019). Basic Concepts of Criminal Law. Oxford: Oxford University Press.
- Green, T. H. (2021). Judicial Independence and Procedural Rights. London: Palgrave Macmillan.
- Golder, B. (2020). Principles of Criminal Justice. London: Sage Publications.
- Hale, B. (2021). The Modern Judiciary. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hagan, J. (2019). International Human Rights Law: A Comprehensive Guide. Oxford: Oxford University Press.
- Ivkovic, S. K. (2021). Exploring Procedural Justice in International Law. Hague: Brill.
- Jackson, D. (2020). The Law and Justice in Modern Societies. New York: Routledge.
- Jackson, R. (2020). The Legal System: A Comparative Approach. New York: Routledge.
- Jenkins, D. (2021). Procedural Justice in the Criminal Law. Oxford: Oxford University Press.
- Калајџиев, Г., Бужаровска, Г. (2010). Вкрстено испитување, прирачник за практичари. ОБСЕ.
- Калајџиев, Г., Мисоски, Б., & др. (2015). Казнено процесно право. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“.
- Калајџиев, Г., Мисоски, Б., & др. (2015). Казнено процесно право. Универзитет Св. Кирил и Методи, Скопје.
- Калајџиев, Г., & Тромбева, М. (2018). Коментар на законот за кривичната постапка. ОБСЕ.
- Камбовски, В. (2016). ”Коментар на Кривичниот Законик”. Матица.
- Kalven, H. (2020). The American System of Criminal Justice. New York: Macmillan.
- Lacey, N. (2020). The Birth of the Prison: A Study in Legal Change. Oxford: Oxford University Press.
- Langbein, J. H. (2021). The Origins of Adversary Criminal Trial. Oxford: Oxford University Press.

- Marrus, M. R. (2020). The Nuremberg Trials: International Criminal Law and Justice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miller, R. (2019). Justice and Injustice in International Law. London: Palgrave Macmillan.
- Nussbaum, M. (2018). Women and Human Development: The Capabilities Approach. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neumann, S. (2021). Comparative Criminal Justice Systems. Oxford: Oxford University Press.
- O'Connell, M. (2021). Constitutional Law and the Courts. Oxford: Oxford University Press.
- O'Brien, A. (2020). International Criminal Law: A Guide for Practitioners. New York: Oxford University Press.
- Pettit, P. (2019). The Politics of Justice and Human Rights. London: Routledge.
- Pomerance, M. (2021). The International Law of Human Rights. Oxford: Oxford University Press.
- Quigley, J. (2021). The United Nations and the International Criminal Court. New York: Routledge.
- Quinn, P. (2020). A Theory of Justice for the 21st Century. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reimann, M. (2020). Comparative and International Dispute Resolution. Oxford: Oxford University Press.
- Rose, C. (2019). Law and Social Change: An International Perspective. New York: Routledge.
- Roberts, A. (2020). International Law and the Human Rights Agenda. Cambridge: Cambridge University Press.
- Safferling, C. (2021). International Criminal Justice. Oxford: Oxford University Press.
- Sissons, P. (2019). Law and Conflict: A Global Perspective. London: Routledge.
- Talbot, R. (2020). Human Rights Law in the European Union. Oxford: Oxford University Press.
- Turner, J. (2020). The Global Politics of Justice. New York: Palgrave Macmillan.
- Ulam, S. (2021). Theories of Justice and Human Rights. London: Sage Publications.

- Venzke, I. (2020). The International Court of Justice and Its Role in Global Governance. Oxford: Oxford University Press.
- Wendel, W. (2021). The Ethics of Law and Justice. New York: Routledge.
- Xavier, H. (2019). Human Rights and the Law: A Critical Overview. Cambridge: Cambridge University Press.
- Young, L. (2021). The Dynamics of Legal Reform and Human Rights. New York: Routledge.
- Zwart, L. (2020). The Role of Law in Global Governance. Oxford: Oxford University Press.

Интернет страници:

- https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-krivichnata-postapka-2010.pdf
- https://jorm.gov.mk/komentar-na-zakonot-za-krivichna-posta/
- https://fosm.mk/wp-content/uploads/2020/07/priracnik-prv-pat-vo-sud.pdf
- https://www.osce.org/files/f/documents/0/7/196616.pdf
- https://www.osce.org/files/f/documents/9/f/334711.pdf
- https://www.vrhoven.sud.mk/VSUD/MatraVSUD.nsf/Dis_VS_Datum.xsp?documentId=C1257B3B00587D7FC12586950049F6B3
- https://sud.mk/wps/wcm/connect/vsrm/69e03cd4-fbca-4b87-b2cf-64da5daa8d01/Изјава+на+обвинет+за+откажување+на+некое+од+правата+од+член+206+став+1+од+ЗКП.pdf?MOD=AJPERES
- https://jpacademy.gov.mk/wp-content/uploads/2023/12/2.-PP-Prezentacija-Zuica-Naumova.pdf
- https://www.sud.mk/wps/wcm/connect/usskopje/f6e4fb3e-b072-442e-a7f6-ccac7da6b2b6/Компаративна+анализа+на+добрите+практики+за+административна+правда.pdf?MOD=AJPERES
- https://www.legal-tools.org/doc/019b6f/pdf/
- https://maclc.mk/Upload/Documents/Besa%20Arifi(1).pdf
- https://jpacademy.gov.mk/wp-content/uploads/2023/12/Specijalizirana-programa-26-27.12.pdf

- https://akademik.mk/wp-content/uploads/2014/11/PREZENTACIJA-ZA-NOVIOT-ZKP-HI-4.pdf
- https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/19450/1/OSCE-CAFT-2018-MKD-ENG-ALB.pdf
- https://www.icc-cpi.int
- https://www.echr.coe.int
- https://www.icrc.org/en/war-and-law
- https://www.cambridge.org/core/what-we-publish/textbooks/international-criminal-law
- https://harvardlawreview.org
- https://www.ibanet.org/LPD/Criminal_Law_Section/Default.aspx
- https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-consumers_en
- https://www.law.ox.ac.uk
- https://www.americanbar.org/groups/criminal_justice/
- https://www.interpol.int/en/Crimes/Criminal-justice
- https://law.yale.edu

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

Наслов:

Истражување за перцепцијата на граѓаните за правото на правично судење во кривичните постапки.

Почитувани,

Ова истражување има цел да ги испита вашите искуства и ставови во врска со функционирањето на правосудниот систем во Македонија и примената на правото на правично судење. Вашите одговори се анонимни и ќе се користат исклучиво за академски цели. Ви благодариме за учеството!

---

1. Дали вие или ваш близок сте имале искуство со кривична постапка?

- **Да**
- **Не**

---

2. Дали сметате дека судот ги третира сите учесници во кривичните постапки подеднакво?

- **Да, секогаш**
- **Во повеќето случаи**
- **Ретко**
- **Никогаш**

---

3. Дали постапките во кои сте учествувале (или сте запознаени) се завршуваат во разумен рок?

- **Да**
- **Делумно**

- **Не**

---

4. Дали имавте доволно ресурси и време за подготовка на одбраната или претставување на вашиот случај?

- **Да**
- **Делумно**
- **Не**

---

5. Дали сте запознаени со сите ваши права во кривичната постапка, особено правото да бидете сослушани?

- **Да, целосно**
- **Делумно**
- **Не**

---

6. Дали судот обезбедува транспарентност во процесите (јавност на рочиштата и достапност на информации)?

- **Да, секогаш**
- **Во повеќето случаи**
- **Ретко**
- **Никогаш**

---

7. Дали сметате дека судиите се независни и објективни во кривичните постапки?

- **Да, целосно независни**

- **Делумно независни**
- **Воопшто не се независни**

---

8. Дали сметате дека кривичните постапки се фер и правични?

- **Да, секогаш**
- **Во повеќето случаи**
- **Ретко**
- **Никогаш**

---

9. Дали сметате дека постои дискриминација во кривичните постапки?

- **Да, постои**
- **Делумно постои**
- **Не, нема**

---

10. Дали имате доверба во правосудниот систем?

- **Целосна доверба**
- **Делумна доверба**
- **Немам доверба**

Напомена:

Вашите одговори ќе бидат обработени и анализирани статистички, со цел да се идентификуваат главните предизвици и да се формулираат препораки за подобрување на правосудниот систем. Вашата поддршка е значајна за ова истражување. Ви благодариме!